БАРНОМАИ ҶАВОНОНИ ПЕШСАФ

Дастурамали I
оиди
Маърифати Шаҳрвандӣ

Пешниҳод гардидааст: 1-уми марти соли 2012

Пешниҳод гардидааст ба: USAID/Ҷумҳуриҳои Осиёи Миёна

Дафтари «Барномаи Ҷавонони Пешсаф»-и Counterpart International

Хиёбони Рӯдакӣ 66, Хонаи 04, ш. Душанбе, Ҷумҳурии Тоҷикистон

АРЗИ СИПОС

Барномаи ҷавонони пешсафи (YLP) Каунтерпарт ба ҳамаи онҳое, ки вақт ва меҳнати худро дар таҳияи Дастурамали I-и YLP оид ба маърифати шаҳрвандии ғайрирасмӣ дареғ надоштанд, миннатдории худро изҳор мекунад. Дастурамали мазкур аз ҷониби муаллифони тоҷик ва англис омода гардида, баъдан ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ тарҷума шудааст.

Нашри ин китоб бидуни кӯмаки шахсони бешумор, ки тавассути шарҳ додан, пешниҳод намудани маслиҳату тавсияҳо ва инчунин таҳрир намудан дар ин кор саҳм гузоштаанд, ғайриимкон мебуд.

Мо ба Равшан Абдуллоев, Эдвард Лемон ва Мутриба Латипова барои таҳияи сохтори дастурамал ва мундариҷаи он;

- ба Нуриддин Қаршибоев ва Нодира Раҳмонбердиева барои таҳрир ва такмили минбаъдаи дастурамал;

- ба Тимур Юнусов, Шодибег Қодиров, Манзура Ҷураева, Рустем Тахиров, Наталя Кунтувдий, Азиз Шарифов, Ҳафиза Раҷабова, Малика Додоева, Назира Валиева, Фирдавс Нуров, Қурбонали Носиров, Назарзод Мамадгазанов ва дигар аъзоёни гурӯҳи манфиатдори маърифати шаҳрвандӣ барои кӯмак ва дастгириашон дар раванди шарҳи китоби мазкур арзи сипос менамоем.

Бо эҳтиром,

Фаррух Тюряев
Директори Барномаи ҷавонони пешсафи
Каунтерпарт Интернэшнл
Ҷумҳурии Тоҷикистон

МУНДАРИҶА

МУҚАДДИМА ВА ЁДДОШТ БАРОИ МУАЛЛИМОНИ КУРС......... 4

БОБИ 1: МУҚАДДИМАИ КУРСИ МАЪРИФАТИ ШАҲРВАНДИИ ҒАЙРИРАСМӢ....................... 7

БОБИ 2: ҲУҚУҚҲОИ ИНСОН 14

БОБИ 3: ТАҲАММУЛПАЗИРӢ ВА СОЗИШ 23

БОБИ 4: ДИН ВА ҲУҚУҚҲО 27

БОБИ 5: ҶОМЕА ВА ҲОКИМИЯТИ МАҲАЛЛӢ 31

БОБИ 6: ФАЪОЛИЯТИ ИХТИЁРӢ, ФАЪОЛИЯТИ ҶАМЪИЯТӢ ВА МАСЪУЛИЯТИ ШАҲРВАНДӢ 37

БОБИ 7: МАҲОРАТИ ГУЗАРОНИДАНИ ГУФТУШУНИДҲО…..……………...46

БОБИ 8: МАҲОРАТИ СУХАНРОНИИ УМУМӢ, БАРОМАД ВА МУБОҲИСА...52

БОБИ 9: РУШДИ ИМКОНОТИ ҶАВОНОН 60

БОБИ 10: ФАЪОЛИЯТИ ГУРУҲҲОИ ТАШАББУСКОР ВА ТАШКИЛОТҲОИ ҶАМЪИЯТӢ. ПЕШКАШ НАМУДАНИ НАҚШАИ АМАЛИ ШАХСӢ....................67

МУҚАДДИМА

Дастури мазкур ба муаллимони барномаҳои омӯзишии маърифати шаҳрвандӣ бо истифодаи усулҳои интерактивӣ (ҳамфаъол) тавсия мегардад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон ба масъалаҳои иштироки шаҳрвандонаш дар фаъолияти ҷамъиятию сиёсӣ, ташаккули афкори ҳуқуқӣ, сиёсӣ, иқтисоди ва фарҳанги, баланд бардоштани сатҳи дониш ва шуурнокии онҳо аҳамияти калон медиҳад.
Барои расидан ба ин ҳадафҳо шаҳрвандонро аз кӯдаки бояд тайёр намуд. Дар ин замина, таълими маърифати шаҳрвандӣ бо усулҳои интерактивӣ ба наврасону ҷавонон муҳим аст, зеро онҳо баъди хатми мактаб метавонанд дар ҳаёти ҷамъиятӣ фаъолона иштирок намоянд.

МАЪЛУМОТ БАРОИ МУАЛЛИМОНИ КУРС

Курси маърифати шаҳрвандии ғайрирасмии мазкур барои амалӣ кардани як қатор мақсадҳои асосӣ ба амсоли андӯхтани дониш оид ба таҷрибаҳои демократӣ ва ниҳодҳо, омӯзиши ақидаҳо ва арзишҳои демократӣ, пешниҳоди малакаю маҳорати шаҳрвандӣ ва ҷалби ҷавонон барои иштироки комилу бошуурона дар корҳои ҷамъиятӣ таҳия щудааст. Он ҳамчунин ба ҷавонон барои фаъолона ширкат варзидан дар ҳалли масъалаҳои мавҷуда дар ҷамеаҳои худ метавонад ёрӣ диҳад.

Дар асоси баҳодиҳӣ ва санҷишҳои барномаҳои маърифати шаҳрвандии қаблӣ (USAID-2002. *Усулҳо барои Маърифати шаҳрвандӣ: Дарсҳои азхудкардашуда)*
ва барои баланд бардоштани самараю таъсири ин иқдом тавсияҳои зерин ифода шудаанд, ки барои кафолати боздеҳи иқдомҳои минбаъда аз гурӯҳҳои мунтахаб муҳим ҳастанд:

1. **Дарсҳо бояд мунтазам баргузор шаванд,** зеро ҳар қадар чорабиниҳо бисёр доир гарданд, ҳамон қадар гурӯҳи мунтахаб майл ба азхуд кардан ва нигоҳ доштани ахборот пайдо мекунад;

2. **Методҳои таълимии гуногун ва муштарак истифода бурда шаванд, зеро** методҳои дарси интерактивӣ нисбат ба дарси ғайрифаъол (анъанавӣ) ба монанди маърӯза ё тақсими маводҳо, ки қаблан бисёртар истифода мешуд, пурсамартар буда ба дараҷаҳои баланди тағйироти мусбӣ оварда мерасонанд.

3. **Муаллимон** бояд аз муҳити маҳал огоҳ бошанд ва мутобиқи он фаъолияти хешро пеш баранд, зеро сифати маҳорати муаллим ба сифати курс таъсири бевосита мерасонад. Муаллими курси маърифати шаҳрвандӣ бо вуҷуди доштани таасуроти амиқу устувор дар бораи гурӯҳи мунтахаб, бояд ҳамеша дар ҷустуҷӯ ва пайдо кардани иттилооти наву тоза бошанд.

Ҳамзамон:

- Бо истифода аз роҳу усулҳои гуногун монеаҳое, ки бар зидди иштироки доимӣ равона шудаанд, пеш аз амалӣ намудани барнома бартараф намоед.
- Ҷиҳати иштирок намудан дар барномаи маърифати шаҳрвандии сиёсӣ ва иҷтимоӣ тавассути ташкилотҳои ғайридавлатӣ ва ё шахсони расмии давлатӣ барои бевосита иштирок намудани гурӯҳ дар барнома шароит фароҳам биёред.

- Ба мавзӯҳо, ки бевосита ба ҳаёти ҳаррӯзаи одамон мувофиқат мекунанд эътибор диҳед. Менеҷерони барнома бояд проблемаи аввалиндараҷаи мардумро муайян намуда, баъдан нишон диҳанд, ки чи тавр масъалаҳои демократӣ ва идоракунӣ ба ҳалли проблемаҳо мусоидат карда метавонанд.
- Ба такмили омӯзиши муаллимон бояд сармоягузорӣ кард, зеро таҳияи курси муҳим ва методҳои дарсдиҳӣ, омӯзиши барандагон дар пешрафти курси маърифати шаҳрванди мухим аст.
- Ба масъалаҳои гендерӣ (ҷинсӣ) диққат диҳед, зеро духтарон назар ба писарон дар масъалахои иштирок дар хаёти чомеа, истифодабарии манбаъҳо ва арзишҳои фарҳангиву маданӣ бештар ба монеаҳо рӯ ба рӯ мешаванд.

Оғози ҳар як дарси нав нуқтаи муҳим ва асосӣ мебошад. Ин лаҳзаест, ки муаллим метавонад диққати иштирокчиёнро ба даст орад ё аз даст диҳад. Дар аввали дарс муаллим бояд машқи/бозии «яхшикан»ро эҳтиёткорона интихоб намояд, ки тавонад диққати иштирокчиёнро ба худ ҷалб намуда, шароити бо ҳамдигар хубтар шинос шудани онҳоро фароҳам биёрад. Ин машқҳои шиносоӣ барои тез ошно шудан ва баланд бардоштани табъи иштирокчиён пеш аз оғози машғулиятҳо истифода мешавад. Машқҳои шиносоӣ чунин паҳлуҳои мусбӣ доранд:

- ба ҷавонон барои зуд бо якдигар шинос шудан имконият медиҳанд;
- иштирокчиён якдигарро дар муҳити солим ва бехатар мешиносанд;
- дар оғози машғулият хурсандӣ ва табъи болидаро таъмин менамояд ва ҳамчун барангезанда онро метавон тамоми рӯз истифода бурд;
- ба ҷавонон имконият фароҳам меорад, ки якҷоя хурсандӣ кунанд ва хастагиро эҳсос накунанд;
- бо тезӣ ҷавононро ҷалб менамоянд, ки монеаҳоро бартараф намуда ба дарси асосӣ омода шаванд;
- ёрӣ медиҳанд, ки ҷавонони гуногунхислат раванди муносибатро барқарор намоянд ва паҳлӯ ба паҳлӯ дар дарс ширкат варзанд.

Муаллим ҳангоми дарс бояд озодона рафтор намояд ва аз усулҳои гуногуни интерактивӣ бомаҳорат истифода карда тавонад. Дар дарсҳои маърифати шахрвандӣ муаллим ба қоидаҳое,ки дар якҷоягӣ бо иштирокчиён таҳия ва қабул шудааст такя намояд. Муаллим бояд кӯшиш ба харҷ диҳад, ки аз чорчӯбаҳои дарси анъанавӣ (муаллим-талаба) истифода накарда,то ҳадди имкон дар раванди дарс шароити баробарӣ, ҳамдигарфаҳмӣ ва озодбаёниро фароҳам оварад.

Асоси кори муаллим дар раванди таълими маърифати шаҳрвандӣ ин- фасилитатори аст. Баранда-фасилитатор ӯҳдадор аст,ки ба иштирокчиён шароити якҷоя кор кардан ва мадад карданро омода созад (ҳалли дурусти вазифаҳои гузошташуда, таҳияи нақшаҳои фаъолият, ҳангоми ҳалли машқ пеш рафтан, дар вақти додашуда ба анҷом расонидани амалиёт ва ғайра).

Муаллим ҳамеша накшаи аввалаи фаъолияти худро дорад. Лекин онро бо назардошти шароити воқеъи ӯҳдабароёна амалӣ мегардонад.

Одатан дар дарсҳои интерактивӣ ва тренингҳо баранда дар якҷояги бо иштирокчиён қоидаҳои кор дар гурӯҳ, ё ба истилоҳи дигар «созишнома» («қарордод») қабул мекунад. Ин қоидаҳо дар раванди дарс ё тренинг ҳамеша ба баранда барои тахмини тартибот ва

самаранок пеш бурдани раванди таълим дар фазои озод кӯмак мерасонад. Одатан, қоидаҳо нуктаҳои зеринро дарбар мегиранд:

- ✓ сухани якдигарро набуридан;
- ✓ қоидаи «дасти боло»;
- ✓ гӯш кардан ва шунидани сухани ҳамдигар;
- ✓ бо навбат як нафари сухан кардан;
- ✓ таҳқир накардани иштирокчиёни дигар;
- ✓ эҳтироми фикри ҳамдигар ва аз номи худ сухан кардан;
- ✓ аз мавзӯъ дур нарафтан;
- ✓ иштироки якҷоя ва ғайра.

Муалимон дар дарсҳои интерактиви метавонанд озодона аз усулҳои гуногуни омухтаашон моҳирона истифода намоянд. Муҳим он аст, ки усули интихоб шуда барои ба мақсад расидани муаллим ва иштирокчиён мусоидат намояд. Барандагон вобаста ба вақт ва шароити мусоид метавонанд истифодаи ин ё он усулро ба нақша гиранд. Усулҳои гуногуни интерактиви мавҷуданд, аммо усулҳои зерин бештар ва васеъ истифода карда мешаванд:

- ❖ Мухокимаи умумӣ
- ❖ Кор дар гурӯҳҳои хурд
- ❖ Кор дар ҷуфтҳо
- ❖ Хуҷуми фикри
- ❖ Лексияи хурд
- ❖ Бозиҳои нақӣи
- ❖ Саволу чавоб
- ❖ Муаррифи

Қайд кардан лозим аст, ки Хар як усули интерактиви қоидаҳо ва тартиби истифодаи худро дорад, ва муаллим бояд онҳоро ҳатман риоя намояд, дар акси ҳол истифодаи усул ба натиҷаи назаррас оварда намерасонад ва моҳияташро гумм мекунад.

<table>
<tr><th colspan="2">НАҚШАИ ДАРС</th></tr>
<tr><td>Мақсад:
❖ Ба иштирокчиён ба таври умуми фаҳмонда додани мақсад, вазифаҳо ва мундарицаи курси маърифати шаҳрвандӣ.
❖ Ҳавасманд гардонидани ҷавонон барои омӯзиш ва иштирок дар курс.</td><td>Вазифаҳо:
• Фароҳам овардани фазои мусоид, то ки иштирокчиён худро бароҳат ҳис намоянд;
• Барқарор намудани робитаи иштирокчиён тавассути муоширату муколама ва ҳамкори;
• Муаррифии кӯтоҳи мундарицаи курси маърифати шаҳрвандӣ;
• Муқаррар намудани қоида ва талаботҳои зарурӣ, бо назардошти шаклҳои муошират барои иштирок дар курсҳои омӯзишӣ, ки дар дар давоми 10 ҳафта амалӣ мешаванд;
• Муайян намудани интизориҳои иштирокчиёни курси омӯзиш;</td></tr>
</table>

Вақт	Машғулият	Манбаъҳо ва воситаҳо
25 дақиқа	***Ифтитох ва пазироӣ*** - Муаллими курси маърифати шаҳрвандӣ ҳамаи иштирокчиёнро хайра макдам мегӯяд. - Худро ва дигар муаллимони маърифати шахрвандиро муаррифи мекунад (агар ин лаҳза дигарон низ ширкат варзанд). - Аз иштирокчиён хоҳиш карда мешавад, ки бо истифодаи накшаи муайяни дар флипчарт навишта шуда худро муаррифи намоянд. - Муаллими курси маърифати шаҳрвандӣ бояд ҳамаи иштирокчиёнро дар рӯзнома қайд намояд. Рӯзномаи бақайдгирии иштирокчиён бояд дар ҳар як дарс истифода бурда шавад.	- Флипчарт бо ибораи “ХУШ ОМАДЕД!” дар боло навишта шудааст, қаблан тайёр намудан зарур мебошад. • Варақҳо барои кроссворд ва маркерҳо • Флипчарт бо чунин навиштаҷот: ном, синф, мактаб ва сабаби иштирок.
20 дақиқа	Интизориҳо ва қоидаҳои асосӣ • Интизориҳои муаллими омузиши маърифати шаҳрвандӣ • Интизориҳои иштирокчиён	Флипчарт, маркер, тақсими дастурамалҳо ба иштирокчиён
25 дақиқа	Мӯҳтавои курс • Гузаронидани муҳокимаи умумӣ: Иштирок дар ин курси омӯзиши ба шумо чи фоида оварда метавонад?	
35 дакика	• Пешсаф ва намудҳои пешсафӣ. Супориши амали барои иштирокчиён.	
15 дақиқа	Хулосаҳо ва ҷамъбасти дарс Саволу ҷавоб	Пешниҳоди маводи иловагӣ
120 дақиқа	**Вақти умумӣ**	

Муқаддима

Маърифати шаҳрвандӣ – ҳамчун таҳсилоти ғайрирасмӣ, яке аз қисматҳои муҳими омӯзиш ба шумор рафта, ба шаҳрвандон ёрӣ медиҳад, ки дар ҷараёни рушду инкишоф ва демократикунонии ҷомеа ширкат намуда, ҳуқуқҳояшонро истифода баранд ва бо донишу малакаю-маҳорати лозима ӯҳдадориҳояшонро ба иҷро расонанд.

Муаллими курси маърифати шаҳрвандӣдар инҷо бояд оиди фарқияти таҳсилоти расмӣ (таҳсилоти мактаби миёна, миёнаи махсус, омузишгоҳҳои касбӣ, мактабҳои олӣ) ва таҳсилоти ғайрирасмӣ (иштирок дар курсҳои гуногуни кӯтоҳмуддат ва тренингҳо) мухтасар гуфта гузарад.

Шаҳрванд ва шаҳрвандӣ
(Муаллим бо истифода аз адабиёти ҳуқуқи дар бораи мафҳумҳои «шаҳрванд» ва «шаҳрвандӣ» маълумоти мухтасар пешниҳод мекунад).

Шаҳрванд шахсест,ки садоқатмандии худро нисбати кишваре,ки зодгоҳаш аст ва ё нисбати кишваре,ки дар он чо ҳуқуқи шаҳрвандӣ дорад нигох медорад ва ҳуқуқҳои ӯ аз тарафи он кишвар таҳти ҳимоя қарор дорад. Аз ин рӯ, шаҳрвандӣ мақомест, ки шахс ба он соҳиб шуда метавонад. Ин мақом шахсро ӯҳдадор месозад ва ҳуқуқу бартари медихад.

Шаҳрванди ҳуқуқест, ки кас баробари ба дунё омаданаш соҳиби он мегардад.
Дар Конститутсияи мамлакати мо, ҳуқуқ ва вазифаҳои шаҳрванд, инчунин, ки ҳуқуқи шаҳрванди мамлакати моро дошта метавонад, аниқ муайян карда шудаанд. Дар аксари мамлакатҳо ба шахс ҳуқуқи шаҳрвандӣ танҳо як мамлакатро медиҳанд.

Дар аксари давлатҳо калимаи «шаҳрванд» барои муроҷиат ба шахс истифода мешавад, ки асосан ин муомила дар байни калонсолон маъмул аст. Дар раванди омӯзиши ин дастур ва ё дар Конститутсия калимаи шаҳрванд ба маънои мазкур истифода нашудааст.

Шаҳрвандӣ ба миллат ягон хел умумият надорад. Дар аксар мамлакатҳо дар шиноснома миллати соҳиби он нишон дода нашудааст. Масалан, шаҳрвандони давлатҳои дигар бо дархости худ ва мувофиқи Қонуни конститутсиони метавонанд шаҳрванди Ҷумхурии Тоҷикистон гарданд ва масъалаҳои шаҳрвандиро шахсан президент ҳал мекунад.

Ҳар тифли дар Тоҷикистон таваллудшуда, агарчи волидонаш мақоми шаҳрвандӣ надоранд, метавонад шаҳрванди ин мамлакат бошад. Дар бисёр мамлакатҳо ба кӯдакони дар онҷо таваллудшуда, ҳатто дар сурати шаҳрвандӣ он ҷо набудани волидонаш, мақоми шаҳрвандӣ дода мешавад. Айнан бо ҳамин усул шаҳрванди Тоҷикистон метавонад баъди ду соли дар Австралия зиндаги кардан ва аз ҷониби мақомоти муҳоҷирати қабул гаштани аризааш шаҳрванди он кишвар гардад. Дар ҳолати қабул кардани шаҳрвандӣ, шахс ҳама гуна ӯҳдадорӣ ва ҳуқуқҳои шаҳрвандии ин мамлакатро ба худ мегирад. Бо вуҷуди ин, вай аз назари милливу маданӣ тоҷик мемонад.

Одатан, шаҳрванди ин ё дигар кишварро шиноснома (паспорт) ва ё гувоҳнома дар хусуси таваллуд тасдиқ мекунад. Ҳукумат ҳуқуқи ивази шаҳрвандиро дар он маврид медиҳад, ки агар шахс дар бораи иваз кардани шаҳрвандиаш ариза пешниҳод кунад.

Ҳар як шаҳрванди мамлакат, сарфи назар аз миллаташ, бояд дар баробари дигар шаҳрвандон ҳамон ҳуқуқ ва ӯҳдадориҳоро дошта бошад. Маҳз бо ҳамин сабаб дар шиносномаи аксар мамлакатҳо миллати соҳиби он навишта намешавад. Ба ҳамин тариқ, ақидае гаштаву баргашта тақвият меёбад, ки барои консепсияи шаҳрвандӣ нажод ва халқият аҳамият надорад.

Шаҳрвандиро набояд бо **ватандӯстӣ** омехта кард. Ҳатто онҳое, ки барои содир кардани ҷинояти вазнин ё бо кӯшиши сарнагун кардани ҳукумат маҳбус шудаанд, аз баъзе бартариятҳо, масалан, ҳуқуқи иштирок дар интихобот маҳруманд, вале шаҳрванди он мамлакат мебошанд. Ба ҳамин тариқ модоме, ки шумо дар мамлакат ҳамчун сайёҳ ҳузур надоред ё гуреза нестед, шумо яқин **шаҳрванди он ҳастед**, ҳатто агар синну солатон ба шумо дар овоздиҳи ширкат варзиданро иҷозат надиҳад.

Шаҳрванд ҳуқуқ дорад ва масъул аст,ки дар ташкил ва рушди ҷомеаи худ иштирок намояд. Вале, ҳангоми ҷалби шаҳрвандон мо бо ақидаҳои гуногун бармехурем. Чунин вазъият одатан барои мо маълум аст ва дар аксар мавридҳо натиҷаҳои мусби медиҳад. Ба ибораи дигар, баъзан фикру ақидаҳои шумову дигар шаҳрвандон зид мебошанд. Ба ҳар васила, идоракунӣ ва иштирок дар ҳаёти ҷомеа ҳунарест, ин санъатест дар ҳалли мушкилотҳои ҷомеа. Мушкилотҳои ҷомеа бояд тавре ҳал гардад,ки ҳамаи шаҳрвандони маҳал аз он нафъ бардоранд.

МАҚСАД АЗ КУРСИ МАЪРИФАТИ ШАҲРВАНДӢ:

Интизориҳо ва қоидаҳои асосӣ:

- Ҳар як гурӯҳ (муаллими маърифати шаҳрвандӣ ва иштирокчиён) бояд дар флипчарт интизориҳои худро нависанд.
- Интизориҳои муаллим аз таълими курси маърифати шаҳрвандӣ
- Интизориҳои иштирокчиён аз иштирок дар курси маърифати шаҳрвандӣ

Муаллими курси маърифати шаҳрвандӣ бояд боварӣ ҳосил намояд, ки қоидаҳои асосии иштирок дар курси маърифати шаҳрвандӣ дар якҷоягӣ бо иштирокчиён тахия шудаанд. Инчунин муаллим аҳамияти риояи ин қоидаҳо ва талаботҳоро бояд қайд намояд ва нақшаи курси омӯзишиҷро ба иштирокчиён тақсим карда бо таври возеҳу равшан онҳоро бо интизориҳои дар флипчарт навишта шуда шинос намояд.

Мӯхтавои курс
Ин курси «Маърифати шаҳрвандӣ» аз 10 дарс ва мавзӯъ иборат мебошад. Нақша ва мақсадҳои ҳар як дарс чунинанд:

Дарси 1.
Муқаддимаи курс. Ба ҷавонон имконият фароҳам оварда мешавад, ки бо якдигар шинос шуда, қоидаҳо, мақсаду интизорихо, ҷадвал ва нақшаи курсро фаҳманд. Мавзуи нахустини курс - «Пешсаф ва фаъолияти пешсафи» -ро барраси намуда, иштирокчиён бо мафҳуми пешсафи ва аҳамияти нақши он дар рушди ҷомеа шинос мешаванд.
Дарси 2.
Ҳуқуқи инсон. Иштирокчиён мафҳумҳои «Ҳуқуқи инсон», «Қонуният» ва «Ҳуқуқ ва ӯҳдадориҳо»-ро меомӯзанд.
Дарси 3.
Таҳаммулпазирӣ ва созиш. Иштирокчиён атрофи мафҳуми таҳаммулпазирӣ ва созиш муҳокимаронӣ мекунанд.
Дарси 4.
Дин ва ҳуқуқҳо. Ҷавонон мафҳумҳои ба монанди «давлати дунявӣ» «динҳои ҷахонӣ» ва «гуногунандешии фарҳангӣ»-ро азхуд менамоянд.
Рузи 5.
Ҷомеа ва ҳокимияти маҳаллӣ. Ҷавонон роххои чи тавр дар рушди ҷомеахои хеш иштирок карданро азхуд менамоянд.
Рӯзи 6.
Фаъолияти ихтиёрӣ, масъулияти шаҳрвандӣ ва фаъолият ба манфиати ҷомеа. Ҷавонон мафҳуми марбут ба фаъолияти интиёри, масъулият ба такдири чомеа ва ахамияти кор ба манфиати ҷомеаро тавассути ширкати фаъолона дар рушди он азхуд менамоянд.
Рӯзи 7.
Малакаю маҳорати гузаронидани гуфтушунидҳо: Иштирокчиён усулҳо, воситаҳо ва малакаю маҳорати махсус, ки низоъро бартараф мекунанд ва инчунин барои ҳалли проблемаҳои ҳаррӯза мусоидат мекунанд, меомӯзанд.
Рӯзи 8.
Маърӯза, суханронӣ дар назди халқ ва малакаю маҳорати муҳокимаронӣ: Ҷавонон малакаи суханронӣ ва маҳорати муоширати худро такмил дода, чи тавр дар назди халқ баён намудани ақидаҳои худро меомӯзанд.
Дарси 9.
Рушди имконоти ҷавонон. Иштирокчиён роҳҳои баланд бардоштани қобилияти пешсафиро дар ҷомеа, инчунин аҳамияти тахияи иқдомҳо, лоиҳаҳо, фаъолият ва дигар чорабиниҳоро азхуд менамоянд.
Дарси 10.
Фаъолияти гурӯҳҳои ташаббускор ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ. Иқдоми ҷавонон дар ҳалли мушкилоти ҷомеа. Пешниҳод кардани нақшаи амалии иштирокчиён.

Гузаронидани муҳокимаи умумӣ
Ин ҷо муаллим бо иштирокчиён бо овардани мисолҳои мушаххас дар бораи он, ки онҳо ҳамчун фард аз иштирок дар курси мазкур чи фоида ба даст меоранд, нақл мекунад. Барои ба ҳадаф расидан бо муҳокимаи таъсири потенсиалии курсҳои маърифати шаҳрвандии мазкур, ки аз он ҳар як иштирокчӣ метавонад баҳра гирад ва чи тавр онро дар ояндаи худ истифода карда ҳаёти худро пас аз ба охир расидани курс тағйир диҳад, фаҳмонида мешавад. Ба онҳо оид ба донишу малакаҳое, ки курси мазкур дарбар мегирад, онҳоро чӣ тавр истифода кардан мумкин аст, дар доираи ҷомеаҳои худ чи корҳоро амалӣ карда метавонанд ва ҳамаи ин ба чӣ оварда мерасонад, кадом беҳбудиҳоро дар ҷомеа ба миён оварданаш мумкин аст, нақл намоед.
Пасон, муаллим хулоса мекунад, ки таълими курси маърифати шаҳрвандӣ ба тарбияи ҷавонону духтарони фаъол ва пешсаф мусоидат менамояд.

Эзох барои муаллимони курси маърифати шаҳрвандӣ.

Ба иштирокчииён дар бораи пешсаф (сарвар) ва фаъолияти онҳо нақл намоед..

Муаллими маърифати шаҳрвандӣ ба иштирокчиён дар бораи «пешсаф» ва мисолҳои пешсафӣ, хислатҳои пешсаф, нақши пешсафони ҷавон дар рушди ҷомеа маълумот пешниҳод менамояд.

Пешсафи аз ҷониби бисёр муҳаққиқон ҳамчун ҷараён ва ҳамчун хусусият барраси мегардад. Дар аксари мавридҳо мафҳуми пешсафиро аз нуқтаи назари ҷараён муайян намуда дорои ҳусусиятҳои нуфуз будани онро қайд мекунанд.

Пешсафи ин таъсир расонии ғайрирасми ба гурӯҳи одамон бо мақсади идоракунӣ ва ҳамоҳанг созии амалиёти он ҷиҳати расидан ба мақсад аст. Бинобар ин мафҳуми пешсафи дар маънои васеъ чунин аст:

- ✓ таъсир расонидан ба гузоштани мақсадҳо ва муайян намудани стратегия;
- ✓ таъсир расонидан ба мутобиқати рафтор ҷиҳати ба мақсад расидан;
- ✓ таъсир расонидан ба дастгирии гурухҳ;
- ✓ таъсир расонидан ба фарҳанги ташкили;

Пешсафи ҳамчун хусусият ҷамъи хосият ва ё системаи сифатҳои онҳоро, ки таъсир расонии ғайри маҷбуриро амали менамоянд, мефаҳмонад. Пешсафи ба истифода намудани имкониятҳои қудрати, қувва маҷбуркуни, фишоровари, ки ба мавқеи шахс дар ҷомеа ва ё ваколати расмӣ вобастаги дорад, марбут нест. Он ҳамкории байни одамон ва аз ҷониби аъзоёни гурӯҳ, ки пешсаф низ ба он дохил аст, дастгири ёфтани пешсафро тақозо мекунад. Ҳамаи чизҳои дар боло зикр гардида ба пешсафии ғайри расми тааллуқ дорад. Роҳбарон бештар ҳамчун пешсафони расми шинохта мешаванд, ва онҳо дар як вақт метавонанд ҳам пешсафони ғайри расми бошанд ва ҳам метавонанд чунин хусусиятҳоро надошта бошанд.

Мувофиқи ақидаи олимоне, ки бо проблемаҳои пешсафи сарукор доранд, самаранокии пешсафи ба воситаи мавҷудияти малакаҳои махсус сурат мегирад: малакаҳои таҳлили, санъати суханварӣ, маҳорати шунавоии фаол, далеловарӣ, боварикунонӣ, ҳассосият ва ғайра.

Машқ барои иштирокчиён: Шумо ҳоло ба воситаи руйхате, ки онро олимони америкои (Д. Хант ва Р. Озборн) тартиб доданд, чунин имконияте доред, ки малакаҳои зарури пешсафии худро арзёби намоед:

1. Малакаи назарияви – қобилияти таҳлил намудан ва ҳал кардани проблемаҳои гуногуни ҷомеа.
2. Малакаҳои идоракунӣ – қобилияти ҳалкарда тавонистани масъалаҳои махсус.
3. Малакаҳои ба нақшагири ва ташкилотчиги – қобилияти интихоб кардани самти амалиёт ва дуруст истифода бурда тавонистани захираҳои гуногун барои расидан ба мақсади муайян.
4. Малакаи қабул кардани қарор – қобилияти истифода бурдани маълумот ва мантиқ бо мақсади дарёфт кардани роҳҳои алтернативии ҳалли проблема.
5. Ӯҳдабароӣ дар рафтор – қобилияти иваз кардани рафтори шахси мувофиқи мақсадҳо ва эҳсос карда тавонистани тағъирёбии вазъият.
6. Малакаҳои коммуникативи (муошират карда тавонистан) – қобилияти бо одамон ҳамкории бо самара карда тавонистан.
7. Малакаҳои маъмурӣ – қобилияти ҳавасманд кардан ва идораи гурӯҳ барои расидан ба мақсад.
8. Нуфузи шахсӣ – қобилияти дар бораи худ тасавуроти хуб пайдо кунонидан.

9. Малакаҳои нутқи ва равобити хатти – қобилияти фикри худро ҳам хатти ва ҳам даҳони равшан ва боварибахш баён кардан.
10. Малакаи ором кардан – нигоҳ дошта тавонистани қобилияти хуби кори ҳангоми асабонияти баланд (стресс).
    Ғайр аз ин пешсаф бояд қобилияти пешгири кардани низоро дар гурӯҳ доро буда бо сабру ботаҳаммул бошад.

Мақсади асосии пешсафи гурӯҳ:

- Дар гурӯҳ фароҳам овардани шароите,ки ба кори самарабахши онҳо мусоидат мекунад;
- Фароҳам овардани шароите,ки ҷиҳати ба миён омадани самимият ва муносибати меҳрубонона дар байни якдигар онҳоро ҳавасманд гардонад;
- Ба аъзои гурӯҳ расонидани чунин кӯмаке,ки онҳо худро аъзои ҳақикии ин гурӯҳ ҳис намоянд.

Вақте ки дар гурӯҳ байни пешсаф ва аъзои гурӯҳ норозигии ҷиддӣ рӯй медиҳад, пешсаф бояд:

- аъзои гурӯҳро бо диққат гӯш дода, бовари ҳосил кунад, ки ӯ вазифаи супоридашударо дуруст фаҳмидааст;
- ба аъзои боқимондаи гурӯҳ иҷозат диҳад, ки оид ба низоъ фикрҳои худро баён кунанд, то худ ба ҳамон ҳолат ҷалб гарданд;
- шахсиятро барои изҳори нуқтаи назари шахсӣ ва ҳифз карда тавонистани онҳо дастгирӣ намояд;

Кори гурӯҳро арзёби карда, пешсаф бояд:

- тамоми аъзоёни гурӯҳро ба арзёбии кори онҳо ва қаноатмандӣ аз он ҷалб намояд;
- ба гурӯҳ иҷозат диҳад,ки дастовардҳои худро бо мақсадҳои дар пеш мондаашон муқоиса кунанд;
- ба ҳар як аъзои гурӯҳ имкон диҳад,ки мақсадҳои шахсии худро бо натиҷаҳои корашон муқоиса кунанд;

Агар байни ду аъзои гурӯҳ низоъ ба миён ояд, пешсаф бояд:

- кӯмак кунад, ки онҳо мавқеяшонро муайян намуда, бидуни эҳсосот нофаҳмиҳоро бартараф созанд;
- ба ҳарду ҷониб имконият диҳад то дилашонро холи кунанд, аммо танҳо дар доираи мавзӯъ сухан ронанд;

Агар дар гурӯҳ касе ба нисбати фаъолияти гурух хунукназарона муносибат кунад, пешсаф ба хотири хавасманд гардонидани ин шахс бояд:

- муҳим будани фаъолияти гурӯҳ ва зарурияти саҳми ҳар як нафарро таъкид намояд;
- мушоҳида намояд, ки сабаби чунин ҳолати кор дар чист;
- беҳуда ба ташвиш наояд.

Пешсаф бояд аз паси чунин мақсади асосӣ равад:

- бовари ҳосил кунад,ки тамоми захираҳо ва имконоти ҳамаи аъзои гурӯҳро медонад ва онҳоро дар амал истифода барад;

- коре кунад,ки тамоми ихтилофоти назар ва гуногунақидагӣ барои расидан ба мақсади умумӣ равона гарданд;
- тамоми аъзоёни и гурӯҳро ба шарте ҳавасманд гардонад,ки онҳо хоҳиши саҳм гузоштан ба фаъолияти гурӯҳро дошта бошанд.

Хислатҳои беҳтарини пешсафи гурӯҳ/ё команда

- Хушодоб ва одамдӯст буда, тарзи бо дигарон муносибат карданро хеле нагз медонад;
- Мавриди қабули ягон қарор ё ҳалли масъала ақидаҳои ҳамаи аъзоёни гурӯҳро ба назар мегирад;
- Назди худ ва аъзоёни гурӯҳ мақсадҳои аниқ мегузорад;
- Ба аъзоёни гурӯҳ бо эҳтиром муносибат мекунад;
- Ҷонибдори тағъиротҳои мусбӣ дар ҷомеа аст;
- Манфиатҳои гурӯҳро муҳофизат менамоянд.

Эзоҳ барои муаллими курси маърифати шаҳрвандӣ.

Иттиллоъи дар боло оварда шударо истифода намуда бо ҷавонон оиди пешсафони ҷумхури, алалхусус фаъолияти ҷавонони пешсаф муҳокима ронед. Дар якҷоягӣ мисолҳоро дида бароед. Дар вақти хулоса кардан қайд намоед, ки имрӯз фаъолияти пешсафони ҷавон, чи ҷавонписарон ва чи духтарон аз тарафи ҷомеа хуб пазирои карда мешавад ва барои рушди устувори маҳал ҷавобгӯи талаботи замон аст.

Дар ҷамъбасти мавзӯи дарси якум машқи зеринро гузаронед.

Машқи 1

Иштирокчиёнро ба 4 гурӯҳ чудо кунед. Гурӯҳҳо бояд мустақилона ашхоси пешсафи нохия, минтака ё вилояти худро интихоб намуда, дар бораи онҳо маълумот тайёр кунанд. Гурӯҳҳо бояд муҳокима намоянд, ки онхо ҳамчун ашхоси пешсаф ва ташаббускор чи корҳои намоёро иҷро карданд? Мардум онҳоро барои чи эҳтиром карда, кори онҳоро идома медиҳанд?

Кори гурӯҳро муҳокима намуда, дар ҷамъбаст дар бораи таърихи Тоҷикистон ва қаҳрамонҳои халқи тоҷик накл карда, хулоса намоед,ки таърихро шахсони намоён меофаранд. Кӯшиш намоед,ки бештар дар бораи Кахрамонҳои Тоҷикистон маълумот пешниҳод намоед, ё тавассути хучуми фикри аз иштирокчиён дар бораи онҳо маълумот ҷамъ оваред ва тавсифи онҳоро ҳамчун пешсаф муҳокима намоед.

Дар хотимаи дарс боз як маротибаи дигар оиди нақши пешсафон ва нақши онҳо дар рушди ҷомеа ва ободонии маҳал қайд намоед ва дарсро ҷамъбаст намоед. Дар ҷамъбасти дарс метавонед, бо усули дилхоҳатон дарсро арзёби намоед.

ҲУҚУҚИ ИНСОН. 4 КАТЕГОРИЯИ АСОСИИ ҲУҚУҚИ ИНСОН ҚОНУНИЯТ, ҲУКУҚ ВА ӮҲДАДОРИҲО	**БОБИ 2**

НАҚШАИ ДАРС	
Мақсад: Баланд бардоштани дониши иштирокчиён оиди ҳуқуқи инсон ва имкониятҳо барои риояи он.	**Вазифаҳо:** - Огоҳ намудани иштирокчиён дар бораи ҳуқуқ ва ӯҳдадориашон. - Фаҳмонидани мафҳуми "Ҳуқуки инсон", "Қонуният" ва "Қонун" барои ҷавонон - Шинос намудани ҷавонон бо шароитҳои риоя ва ҳимояи ҳуқуқи худ ва ҳуқуқи дигарон.

Вақт	Машғулият	Манбаъҳо
5 дақиқа	Аз кайд гузаронидани иштирокчиён	Рӯзнома
20 дақиқа	Қисми 1. Ҷаро мо ба ҳуқуқҳои инсон ниёз дорем? Мукаддима.	
15 дақиқа	Бозии интерактивӣ (бо интихоби муаллими курс) Мақсад: Мухокимаи мафҳумҳои "риоякунандаи қонун" ва "қонун" ба иштирокчиён.	
50 дақиқа	Қисми 2. Маърӯза дар бораи ҳуқуқҳои асосии инсон. 4 категорияи асосии ҳуқуқҳои инсон.	4 вараҳи калон (флипчарт), ду маркери ранга.
25 дақиқа	Бозии нақшҳо: Мамлакати нав. Мақсад: хуб фаҳмидани мавҷудияти гурӯҳи махсуси ҳуқуқҳои инсон.	
5 дақиқа	Хулоса	
120 дақиқа	**Вақти умумӣ**	

Муқаддима
Муаллим аз иттилооти зерин истифода намуда дар бораи ҳукуқҳои инсон ва таърихи он нақл мекунад.

Ҳуқуқ чист?
Пеш аз шарҳу эзоҳи ҳуқуқҳои инсон, биёед аввал худи маънои онро дида мебароем. Ҳуқуқ асосан шартномаи байни одамон дар бораи муносибати якдигар мебошад. Бинобар ин ҳуқуқ ба мо мефаҳмонад,ки аз дигарон нисбат ба худ чиро интизорем ва вазифаи асосии мо аз чи иборат аст? Вақте шумо бо ягон кас дар бораи ичрои коре аҳд мекунед, ин шартномаи мубодилаи ҳуқуқҳо мебошад. Масалан, агар Фарангис аз Амир хоҳиш намояд,ки гусфандҳои уро нигоҳубин намояд ва Фарангис бар ивазаш ба вай як миқдор себ медиҳад. Дар ин ҳолат мубодилаи ҳуқуқҳо сурат мегирад. Фарангис ҳуқуқ дорад аз Амир талаб кунад,ки гусфандҳои ӯро нигоҳубин намояд ва Амир ҳақ дорад аз

Фарангис талаб кунад, ки ба ӯ себ диҳад. Ин ҳолатро мо метавонем ӮҲДАДОРӢ номем. Масалан, баъд аз шартнома Амир дар назди Фарангис вазифадор аст, ки гусфандҳои ӯро нигоҳубин намояд. Ҳамин тавр, **хукук маънои талаб намудан ва масъулият доштанро пайдо мекунад.**

Ҳуқуқ, озодиҳо ва ӯҳдадориҳои инсон ва шаҳрванд

Ҳуқуқ ба ҳаёт. Ҳеч кас аз ҳаёт маҳрум карда намешавад, ба истиснои ҳукми суд барои вазнинтарин ҷиноят. Дахлнопазирии шахсро давлат кафолат медиҳад. Ба ҳеч кас шиканҷа, ҷазо ва муносибати ғайриинсони раво дида намешавад. Таҷрибаҳхои маҷбурии тиббӣ ва илмиро дар инсон гузаронидан манъ аст.

Ҳуқуқ ба ҳимояи судӣ. Ҳар кас кафолати ҳифзи судӣ дорад. Ҳар шахс ҳуқуқ дорад, талаб намояд, ки парвандаи ӯро суди босалоҳият ва беғараз барраси намояд. Ҳеч касро бе асоси қонунӣ дастгир, ҳабс, бадарға кардан мумкин нест. Ҳар кас аз лаҳзаи дастгир шудан метавонад аз ёрии адвокат истифода кунад.

Ҳуқуқи дахлнопазири баҳхаёти шахси. Дахлнопазирии мукотиба, суҳбатҳои телефонии, муросилот ва мухобироти шахс таъмин карда мешавад, ба истиснои мавридҳое,ки дар қонун нишон дода шудааст. Дар бораи ҳаёти шахсии инсон бе розигии ӯ ҷамъ намудан, нигоҳ доштан, истифода ва паҳн кардани маълумот манъ аст.

Ҳуқуқ ба мусофирати озод. Шаҳрванд ба мусофират, интихоби озоди маҳали зист, тарки ҷумҳурӣ ва бозгашт ба он ҳақ дорад.

Ҳуқуқ ба озодии сухан ва матбуот. Ба ҳар кас озодии сухан, нашр, ҳуқуқи истифодаи воситаҳои ахбор кафолат дода мешавад. Сензураи давлати ва таъқиб барои танқид манъ аст. Номгӯи маълумотҳоеро, ки сирри давлати доранд, қонун муайян мекунад.

Ҳуқуқ ба интихоби озоди дин. Ҳар кас ҳақ дорад муносибати худро нисбат ба дин мустақилона муайян намояд, алоҳида ва ё якҷоя бо дигарон динеро пайрави намояд ва ё пайрави накунад, дар маросим ва расму оинҳои дини иштирок намояд.

Ҳуқуқи иштирок дар ҳаёти сиёсӣ, идораи давлат бевосита ва ё ба воситаи вакилонаш. Шаҳрвандон ба хидмати давлати ҳуқуқи баробар доранд. Шаҳрванд аз сини 18 ҳуқуқи интихоб кардан ва интихоб шуданро дорад. Шахсоне, ки аз тарафи суд ғайри қобили амал дониста шудаанд ва ё мувофиқи ҳукми суд дар ҷойҳои аз озоди маҳрумшудагон нигоҳ дошта мешаванд, ҳуқуқи дар интихобот ва раъйпурси иштирок карданро надоранд. Интихобот ва раъйпурси ба тарзи умуми, баробар, мустақим ва бо овоздиҳии пинҳони суръат мегирад.

Ҳуқуқи иштирок дар воҳӯриҳо. Шаҳрванд ҳақ дорад дар маҷлис, гирдиҳамоӣ, намоиш, раҳпаймоии осоишта, ки қонун муқаррар кардааст ширкат варзад. Ҳеч касро ба ин тадбирҳо мачбуран ҷалб кардан мумкин нест.

Ҳуқуқи муттаҳид шудан. Шаҳрвандон ҳақ доранд дар ташкили ҳизбҳои сиёсӣ, аз ҷумла ҳизбҳои характери демократи, динӣ ва атеисти дошта, иттифоқҳои касаба ва дигар иттиходияҳои ҷамъиятӣ иштирок намоянд, ихтиёран ба онҳо дохил ва аз онҳо хориҷ гарданд.

Ҳуқуқи соҳиби моликият ва мерос будан. Ҳар кас хак дорад соҳиби моликият ва мерос бошад. Ҳеч кас ҳақ надорад ҳуқуқи шахсро ба моликият бекор ва маҳдуд кунад. Товони зарари моддӣ ва маънавие,ки шахс дар натиҷаи амали ғайриқонунии мақомоти давлатӣ, иттиҳодияҳои ҷамъияти ва ё шахсони алоҳида мебинад, мувофиқи қонун аз ҳисоби онҳо руёнида мешавад.

Ҳуқуқ ба меҳнат. Ҳар кас ба меҳнат, интихоби касбу кор, ҳифзи меҳнат ва ҳимояи иҷтимоии ҳангоми бекорӣ ҳақ дорад. Музди кор аз ҳадди ақали музди меҳнат набояд кам бошад. Дар муносибатҳои меҳнати ҳама гуна маҳдудият манъ аст. Барои иҷрои

кори якхела музди баробар дода мешавад. Ҳеч кас ба меҳнати маҷбури ҷалб карда намешавад, ба истисноии мавридҳое,ки қонун муайян кардааст. Дар корҳои вазнини зеризамини ва шароити меҳнаташон зарарнок истифодаи меҳнати занон ва ноболиғон манъ аст.
Ҳуқуқ ба истироҳат. Шахрванд хукуки истирохат дорад. Ин ҳуқуқ бо роҳи муқаррар кардани ҳафта ва рӯзи кори, рухсатии ҳарсолаи пули, рузҳои ҳарҳафтаинаи истироҳат ва шароитҳои дигаре таъмин карда мешавад,ки қонун муайян кардааст.
Ҳуқуқи кафолати таъмини иҷтимоӣ. Ҳар шахс дар пиронсолӣ, ҳангоми бемори, маъюбӣ, гум кардани қобилияти кор, маҳрум шудан аз сарпараст ва мавридҳои дигаре,ки қонун муайян кардааст, кафолати таъмини иҷтимоӣ дорад.
Ҳуқуқи ҳифзи саломати. Ҳар шахс ҳуқуки ҳифзи саломатӣ дорад. Ин ҳуқуқ бо рохи ёрии тиббии бепул дар муассисаҳои нигаҳдории тандурустии давлат, тадбирҳои солимгардонии муҳити зист, инкишофи оммавии варзиш, тарбияи ҷисмони ва туризм таъмин карда мешавад. Шаклҳои дигари ёрии тиббиро қонун муайян мекунад.
Ҳуқуқ ба таҳсил кардан. Ҳар шахс ҳуқуки таҳсил дорад. Таълими умумии асосӣ ҳатмист. Давлат таълими миёнаи умумӣ, миёнаи касбӣ ва мувофиқи қобилият дар асоси озмун таълими миёнаи махсус ва олии бепулро дар муассисаҳои таълимии давлати кафолат медиҳад. Шаклҳои дигари таълимро қонун муайян мекунад.
Ҳуқуқ ба фарҳанг ва маънавиёт. Ҳар шахс ҳақ дорад озодона дар ҳаёти фарҳангии чамъият, эчоди бадеи, илми ва техники ширкат варзад, аз дастовардхои онҳо истифода кунад. Сарватҳои фарҳанги ва маънавиро давлат ҳимоя мекунад. Моликияти ақли дар ҳимояи қонун аст.
Ҳуқуқ ба манзил. Ҳар кас ба манзил ҳуқуқ дорад. Ин ҳуқуқ бо роҳи сохтмони манзили давлати, ҷамъияти, кооперативи ва хусуси таъмин карда мешавад.
Ҳуқуқи ҳимояи модару кӯдак. Модару кӯдак таҳти ҳимоя ва ғамхории махсуси давлат аст. Волидон барои тарбияи фарзандон ва фарзандони болиғу қобили меҳнат барои нигохубин ва таъмини волидон масъуланд. Давлат барои ҳифзи кӯдакони ятим, маъюб ва таълиму тарбияи онҳо ғамхори менамояд.
Ӯҳдадориҳои инсон ва шаҳрванд

1. Дар қаламрави Тоҷикистон ҳар шахс вазифадор аст, ки Конститутсия ва қонунҳоро риоя кунад, ҳуқуқ, озоди, шаъну-шарафи дигаронро эҳтиром намояд.
2. Ҳифзи табиат, ёдгориҳои таърихиву фарҳанги вазифаи ҳар кас мебошад.
3. Ҳифзи Ватан, ҳимояи манфиати давлат, тахкими истиклолият, амният ва иктидори мудофиавии он вазифаи мукаддаси шахрванд аст.

   Додани андоз ва пардохтхо, ки конун муайян кардааст, вазифаи хар кас мебошад. Конунхое, ки андози навро мукаррар мекунад ва ё шароити иктисодии шахрвандро вазнин менамоянд, кувваи бозгашт надоранд.

Чаро мо ба ҳуқуқҳои инсон ниёз дорем? Ҳуқуқҳои инсон кадомҳоянд, чаро онҳо муҳим ҳастанд ва онҳо ба фард чи тавр тааллуқ доранд?

Ҳамин тавр, хуқуқҳои инсон- ин қонунҳо дар бораи муносибат бо инсонҳо мебошанд. Онҳо харида ва кор карда намешаванд. Ҳарчанд ки ин қонунҳо дар ҳуҷҷатҳои мухталиф навишта шудаанд, бисёрии одамон аз ҳуқуқҳояшон бехабар мондаанд. Агар ҳар як шахс ҳуқуқҳояшро медонист, дигар ҳолат ба миён меомад. Дар рушди давлатхо эхтиром ба хукукхои инсон нисбат ба омилхои иктисоди афзалтар мебошад.

Эҳтиром ба ҳуқуқҳои инсон имконият фароҳам меорад, то ки чомеахо муваффақ шаванд ва рушд намоянд. Масъалан, бо воситаи он ришвахӯрӣ (коррупсия) маҳдуд карда мешавад.

Эҳтиром ба ҳуқуқҳои инсон ва фард принсипҳои асосӣ, ки аз ҷониби одамони гуноногун дар тамоми ҷаҳон шинохта шудаанд, махсусан дар Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ шудаанд. Илова бар қонунҳои маҳаллӣ дар Тоҷикистон, Эъломияи ҳуқуқҳои башар вуҷуд доранд, ба монанди Эъломияи умумии ҳуқуқҳои башар, ки дар он принсипҳои ҳуқуқҳои байналхалқии инсон номбар шуда, талаб карда шудааст, ки ҳамаи халҳҳо ба ин принсипҳо такя мекунанд.

Мафҳуми «ҳуқуқҳои инсон» расман дар «Эъломияи ҳуқуқҳои инсон ва шаҳрванд»-и Фаронса соли 1789 такмил дода шуда, қабул шудааст. Ҳанӯз аз ин вақт, дар давоми солҳо назарияи ҳуқуқҳои инсон минбаъд рушду нумӯъ кардааст. Ҳуқуқҳои махсуси инсон дар Тоҷикистон аз ҷониби Конститутсия кафолат дода мешаванд.

Эзох: Ба иштирокчиён мурочиат кунед, ки онҳо ин ё он моддаҳои Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистонро метавонанд ба ёд оранд ва гӯянд, ки чи тавр онҳо ба воқеият мувофиқат мекунанд. Баъд аз ин дарси худро давом диҳед.

Рушди ҳама гуна халқ, мамлакат ё ҷамъият аз фардҳо вобастагӣ дорад, зеро ҳама аз қисматҳои фард офарида шудаанд. Идеяи ҳуқуқҳои инсон ва ба монанди он ба баланд бардоштани ҳолати фард, худэҳтиромкунӣ, фаъолнокии иҷтимоӣ пешбинӣ шудааст ва ба шаҳрвандон хабар медиҳад, ки онҳо ғулом нестанд ва онҳо ҳуқуқҳо доранд. Дар натиҷа ба онҳо ҳуқуқи рушд кардан дода шудааст. Моддаҳои зерини Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон махсусан ба рушди ҷамъияти Тоҷикистон тааллуқ доранд:

- «Ҳаёт, қадр, номус ва дигар ҳуқуқҳои фитрии инсон дахлнопазиранд. Ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрвандро давлат эътироф, риоя ва ҳифз менамояд.» (Моддаи 5, Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон).

- «Ҳама дар назди қонун ва суд баробаранд. Давлат ба ҳар кас, қатъи назар аз миллат, нажод, ҷинс, забон, эътиқоди динӣ, мавқеи сиёсӣ, вазъи иҷтимоӣ, таҳсил ва молу мулк, ҳуқуқу озодиҳоро кафолат медиҳад. Мардон ва занон баробарҳуқуқанд.» (Моддаи17, Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Ҳар як шаҳрванд бояд ҳуқуқҳои хешро барои идора кардани муҳофизат ва қонунвайронкунӣ аз ҷониби ӯ донад. Агар шумо ҳуқуқи худро надонед, касе шуморо бовар мекунонад, ки шумо ҳуқуқ надоред ва афзалияти шуморо аз они худ мекунад. Бо донистани ҳуқуқатон, шумо метавонед, ҳуқуқпоймолкуниҳои дигаронро бартараф намуда, барои амалӣ намудани фаъолияти худ бо пуррагӣ мубориза баред. Шумо бояд тавонед, ва кушиш намоед, ки ҳуқуқҳои худро назар ба донистану номбар кардан бештар истифода намоед. Ҳамчунин шумо оиди чи тавр, кай ва дар кадом холат истифода бурдани хукукхои худ ниёз доред.

Озодӣ - ин қобилияти бошууронаи интихоб кардани чи тавр рафтор кардан дар асоси хоҳиши озоди шахс мебошад. Он мустақилияти муайяни шахсро аз шароит ва вазъияти беруна дарбар мегирад.

Қонун – ҳамеша маҳдудияти қисман дар озодиҳои инсон, ки ба ҳамзистии шаҳрвандони озод зарур аст.

Бози оиди таваҷҷӯҳ зоҳир намудан ба ҳуқуқҳои инсон. Бо сабаби якдигарро холо хуб нашинохтани иштирокчиён ва шарм доштан, на ҳамаи онхо мехоҳанд дар бози иштирок кунанд. Онҳоро ба бози кардан ҳавасманд кунед, аммо маҷбур накунед. Иштирокчиёне, ки намехоҳанд бози кунанд, метавонанд танҳо мушохида кунанд.

Барои тавсеаи маълумоти боло метавонед бозиеро бо иштирокчиён иҷро намоет, то ки онхо зарурати риояи ҳуқуқ ва ӯҳдадориҳои худро дарк кунанд.

Қисми 2. Ҳуқуқҳои асосии инсон. 4 категорияи асосии ҳуқуқҳои инсон

Дар ин қисмат муаллимони курси маърифати шаҳрвандӣ диққати иштирокчиёнро ба категорияхои асосии ҳуқуқҳои инсон равона месозанд. Пеш аз омузиш муаллим бояд 4 гурухи асосии хукукхоро дар варакахои алохидаи калон námиста омода намояд (чамъ 4 флипчарти алохида). Навиштачоти муаллим бояд хоно ва барои ҳамаи иштирокчиён намоён бошад.

Эзох: Дар аввали мухокима иштирокчиёнро бо таърихи хукукхои инсон шинос намудан шарт аст. Баъд аз он хар як категорияи хукукхои инсонро бо гурухи иштирокчиён мухокима кунед.

Хукукҳои инсон ба чор категорияи асоси таксим мешаванд.
Категорияи 1. Ҳуқуқҳои шахсӣ. Хукукхои шахси барои ҳар як инсон новобаста аз миллат, ҷинс, синну сол, қавм, мансубияти этникӣ ва динӣ муҳим ва зарур ба шумор мераванд.
Ҳуқуқҳои шахси ҳуқуқҳои зеринро дарбар мегиранд:

- **Ҳуқуқ ба ҳаёт** яке аз муҳимтарин ва дахлнопазиртарин ҳуқуқ барои ҳар як инсон мебошад. Воқеан, ҳаёти инсон арзиши воло дорад. Дигар ҳуқуқҳо дар ҳолати фавтидани инсон мазмун ва моҳияташонро гум мекунанд. Ин ҳуқуқи асосӣ ду ҷабҳаи муҳим дорад. Аввалан, ҳуқуқи инсон бояд аз ҳамагуна зӯроварии ғайриқонунӣ озод бошад.

- **Ҳуқуқ ба дастовард** хосияти асосии ҷамъиятҳои рушдкарда мебошад**.** Он асосан дар сатҳи байналхалқӣ пазируфта шудааст**.** Ба ягон инсон набояд зӯроварӣ ё бадӣ ва ё муносибати ғайриинсонӣ карда шавад, зеро он ҳисси шаъну шарафи ӯро маҳдуд мекунад. Одамон ба таҷрибаҳои илмӣ ва тиббӣ бидуни розигиашон ҷалб карда намешаванд.

- **Ҳукук ба озоди ва амният.** Ҳар як инсон ҳуқуқ ба озодӣ ва амният дорад, ин чунин маънӣ дорад, ки ҳеҷ кас ҳабс карда намешад ва таҳти назорат қарор дода намешавад, ба истиснои натиҷаи қарори суд ва тибқи меъёр, ки қонуни миллӣ муқаррар кардааст.

- **Вайрон кардани хона** онро мефаҳмонад, ки ба вайрон кардани моликияти шаҳсии инсон иҷозат дода нашудааст. Зарбулмасали англисии «Хонаи ман қасри ман аст» моҳияти қонуни конститутсиониро ифода мекунад. Инсон дар доираи қонун метавонад дар хонаи худ, ҳар он коре, ки хоҳад кунад. Дар ҳолатҳои муайян,

нигоҳ доштани ҳаёти инсон ва моликият ё бевосита таъқиби инсонҳо, ки бо содир кардани ҷиноят гумонбар шудаанд, хонаҳо метавонанд, аз ҷониби кормандони мақомотҳои ҳифзи ҳуқуқ мусодира карда шаванд.

- Ба ҳар як инсон махфигии **нома навиштан, бо телефон муошират кардан ва дигар маълумоти шахсӣ** кафолат дода шудааст. Вале ин ҳуқуқ ҳангоми тафтишоти ҷиноятӣ поймол карда мешавад.

- **Ҳуқуқ ба махфигӣ ва маълумот.** Ягон кас ба ҳаёти шахсӣ ва оилавии дигар инсон дахолат карда наметавонад. Ҷамъ, нигоҳ доштан, истифода ва паҳн кардани маълумот дар бораи инсон бе розигии ӯ, ба истисноӣ ҳолатҳо, ки қонун барои манфиати амнияти миллӣ муайян намудааст, манъ карда шудааст. Далели кафолат додани Конститутсия дар бораи рад кардани ин ё он маълумоти нодуруст, ки аз ҷониби давлат дар барои онҳо ва оилаашон нигоҳ дода мешавад, вуҷуд дорад. Шаҳрвандон ҳуқуқ ба ҷуброни ин ё он зарари моддӣ ва ахлоқӣ, ки тавассути ҷамъ кардан, нигоҳ доштан, истифода бурдани чунин маълумоти нодуруст доранд.

- **Озодӣ ба амалиёт**. Ҳар шахсе ки дар ҳудуди Тоҷикистон қонунан вуҷуд дорад, ба ӯ озодии амалиёт, озодона интихоб кардани манзил, ҳуқуқи озодона мамлакатро тарк намудан бо назардошти маҳдудиятҳои муқаррарнамудаи қонун кафолат дода мешавад.

- Конститутсия ба ҳар як инсон **озодии фикр ва сухан кардан барои озодона баён намудани ақидаҳо ва бовариҳоро** кафолат медиҳад. Ҳар як шахс озодона тавассути интихобҳои васеъи худ ҳуқуқи баён намудани ақидаҳояшро дорад. Истифодаи ин навъи ҳуқуқҳо аз тарафи қонун бо назардошти масъалаҳои зерин маҳдуд карда шудааст: а) манфиатҳои амнияти миллӣ, дахлнопазирии территориявӣ б) риояи қарори давлатӣ в) пешгирии ҷиноят г) пешгирии ошкор кардани ахбороти махфии қабулшуда д) ҳимояи адолат.

- **Ҳуқуқ ба озодии фикр рондан ва дин** озодона эътироф кардан ё накардани ин ё он динро дарбар мегирад. Ин ҳуқуқи ҳар як инсон таҳти созишномаи байналхалқӣ оид ба ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсӣ (Моддаи 18) мебошад. Истифодаи ин ҳуқуқ танҳо дар он сурат маҳдуд карда намешавад, ки ба манфиати низоми халқ ва ё барои ҳимояи ҳуқуқҳо ва озодии дигарон бошад.

<u>Баъд аз мухокимаи ин масъалаҳо, аз иштирокчиён хохиш намоед, мисолҳо биёранд, ки шоҳиди вайрон кардани чунин ҳуқуқҳо гаштаанд. Маърӯзаи ин ҳуқуқҳо ва муҳокимаи онҳо бояд 10-15 дақиқа давом ёбад.</u>

Категорияи 2. Ҳуқуқҳои сиёсӣ: Ҳуқуқҳои сиёсӣ ва озодиҳо дар мқуоиса бо ҳуқуқҳои шахсӣ, иҷтимоӣ, иқтисодӣ, ва дигар ҳуқуқҳо, ки ба шаҳрванди давлат будан зич адоқамананд, дар тафовут мебошанд.

Ҳуқуқҳои сиёсӣ умуман ба чунин гурӯҳҳо тақсим мешаванд:

Дар муқоиса бо ҳуқуқҳои шахсӣ, ки ба ҳар як шахс таалуқ доранд, бештари ҳуқуқҳои сиёсӣ ва озодиҳо танҳо **ба шаҳрвандони давлат** тааллуқ доранд. Ҳамаи ин ҳуқуқҳо барои ҳимояи давлат истифода бурда мешаванд.

- **Озодии матбуот ва иттилоот.** Принсипи асосии озодии матбуот ба ҳар як шахс ҳуқуқи пайдо кардан ва қабул кардани маълумотро медиҳад. Ин он маъниро дорад, ки аз ҳама гуна мақомотҳои давлати, намояндагии он ва инчунин, ташкилотҳои ҷамъиятӣ талаб карда мешавад, ки ба ҳамаи тарафҳои манфиатманд, дар бораи фаъолияташон маълумот пешниҳод намоянд, ки чунин маълумотҳо сири давлати нестанд.

- **ВАО** махсусан муҳим ба хисоб меравад. Конститутсия озодии ахборотро кафолат медиҳад. Он инчунин **лоиҳи интишор буданро манъ мекунад.**

- **Ҳуқуқи чамъият.** Ҳуқуқи чамъият бунёди ташкилотҳои ҷамъиятӣ ё ғайрихукуматиро, махсусан ҳизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳо ҷамъиятҳои тиҷоратӣ ва дигар ташкилотҳои шаҳрвандиро дарбар мегирад. Ҳар як шахс на танҳо барои ташкили чунин чамъиятҳо дар якҷояги бо хамфикрон, балки ба ташкилотҳои созмондодашуда ҳамроҳ шуда, дар фаъолияти онҳо иштирок карданро дорад.
  - **Ҳар як шахс ба бунёди чамъият ҳуқуқ дорад.** Нисбати касбҳои муайян аз ҷумлаи, судяҳо, прокурор ва мутахассисони ҳарбӣ маҳдудиятҳои қонунӣ вуҷуд доранд.
  - **Давлат озодии ассосиатсияҳои ҷамъиятиро кафолат медиҳад.** Ба ғайр аз истисноҳо, ки аз ҷониби қонунҳо ва Конститутсияи Тоҷикистон муайян шудаанд, давлат ба фаъолиятҳо ва мақсадҳои ташкилотҳои ҷамъиятӣ дахолат карда наметавонад.
  - **Ягон шахс** барои ҳамроҳ шудан ба ташкилоти ҷамъиятӣ маҷбур карда намешавад.

- **Ҳуқуқ ба ассамблеяи сулҳ ва намоишҳои эътирозии халқӣ**: Ҳар як шахс ҳуқуқ ба ассамблеяи сулҳ бидуни яроқҳо ва гузаронидани митинг, намоишҳои эътирозӣ, маршҳо ва пикетҳо дорад. Мақсади ин амалиётҳо овоз додан ба проблемаҳои шаҳрвандон, баён намудани манфиатҳои умумии онҳо, изҳори дастгирӣ ва мухолифат нишон додан ба сиёсати давлатӣ ва ё баланд бардоштани огоҳии халқ дар бораи ин он масъала мебошад.

- **Ҳуқуқ ба ширкат намудан дар корҳои давлатӣ.** Ин ҳуқуқ дар доираи моддаҳои гуногуни Конститутсия, ки ба демократия тааллуқ доранд, мустаҳкам карда шудааст. Он махсусан ҳуқуқи шаҳрвандон дар иштирок намудан дар райпурсиҳо ва интихоботҳои озод, ки барои мақомотҳои давлатӣ гузаронида мешаванд, мебошад.

Ҳуқуқ ба интихоб ва интихоб шудан. Ин ҳуқуқ дар инкишофи давлатҳо асосӣ мебошад. Интихоботи шахсони расмии давлатӣ ва ҳукуматҳои маҳаллӣ имконияти бевосита барои назорат бурдани мардум аз болои шахсоне, ки онҳоро идора мекунанд,

фароҳам меорад. Ҳуқуқ ба интихоб ва интихоб шудан (ҳуқуқҳои овоздиҳӣ) ба шаҳрвандон ҳиссиёти мансубият ба давлатро баланд бардошта, онҳоро водор месозад, ки давлатро барои амалиётҳояшон масъул шуморанд.

- **Дастрас будан ба хизматрасониҳои давлатӣ.** Ин ҳуқуқи демократӣ барои пешгирӣ кардани бюрократикунонии дастгоҳи давлатӣ, табдил ёфтани он ба ташкилоти мустақил ва ҷудо намудани он аз мардум хело муҳим мебошад. Он баробарии шароитҳоро ба ҳар як шаҳрванд барои истифода аз хизматрасониҳои халқӣ ба монанди тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоиро дарбар мегирад. Илова бар ин баробарии шароитҳоро барои дастрас будан ба кор таъмин мекунад. Ҳуқуқи ягон шахсро аз рӯи қавм, ҷинс, миллат, забон, синф, манзил, эътиқодҳои динӣ ва аъзогиаш ба ҷамъиятҳои халқӣ поймол кардан ғайриқонунӣ мебошад.

- **Ҳуқуқи муроҷиат кардан ба суд.** Шаҳрвандон ҳуқуқи шахсан ва инчунин аз номи фард ва коллектив пешниҳоди муроҷиатномаро ба мақоматҳои давлатӣ доранд. Қонунҳои Тоҷикистон ба фардҳо имконият фароҳам меорад, ки ахборро талаб кунанд, номаи шикоятӣ ё пешниҳод ба ягон мақомот ва ё ба президент фиристонанд. Ҷавоб додан ба ҳамаи ин муроҷиатҳо масъулияти давлат ба шумор меравад. Он ҳам масъалаҳои шахсӣ ва ҳам халқиро дарбар мегирад.

    - Ин ҳуқуқ аз қобилияти пешниҳод кардани муроҷиатномаи (дархостномаи) коллективӣ аз ҷониби шаҳрвандонро иборат мебошад.

    - Ҳуқуқи муроҷиат намудан нишон медиҳад, ки таъсири шаҳрвандон ба қарорҳои давлатӣ ва ҳуқуқи онҳо ба интихоби мансабдорони давлатӣ маҳдуд карда нашудааст. Тавассути пешниҳодҳо ва даъвоҳо метавонанд ба давлат фишор оваранд ва масулияти онҳоро дар иҷрои амалиётҳои худ талаб кунанд. Муроҷиат ба мақомотҳои давлатӣ ва хадамоти ҷавобдиҳии давлатӣ метавонад ихтилофоти иҷтимоии зиёдро ба монанди норозигии массавӣ ҳал намояд. Агар ин ба брюрократияи калон табдил наёбад, ба ҳимояи ҳуқуқҳои инсон хело самаранок хоҳад буд.

<u>Муаллимони курси маърифати шаҳрвандӣ бояд ин категорияи ҳуқуқҳоро низ муҳокима кунанд. Пурсед, ки оё ҷавонон имконияти истифодаи ин ҳуқуқҳоро доштанд? Бигзор мисолҳо оранд.</u>

Категорияи 3. Ҳуқуқхои ичтимои-иқтисодӣ: Ин ҳуқуқҳо ба инсон барои истеҳсол ва тақсими боигарӣ имконпазир аст ва таъмин мекунад, ки эҳтиёҷҳо ва манфиатҳои иқтисодию маънавиашро ба даст орад. Ҳуқуқҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ чунинанд:

- Соҳибкории озод (тиҷорат кардан аз ҷониби қонун манъ карда нашудааст)
- Ҳуқуқ ба моликияти шахсӣ
- Ҳуқуқҳои коргарон (Ҳуқуқ ба кор кардан ва озодии меҳнат)
- Ҳуқуқ ба барпо кардани оила, модарӣ, падарӣ ва бафарзандхони кабул кардан
- Ҳуқуқ ба амнияти иҷтимоӣ
- Ҳуқуқ ба манзили зист
- Ҳуқуқ ба саломатӣ ва тандурустӣ
- Ҳуқуқ ба ҷамъи дурусти андозҳо

- Ҳуқуқ ба 8 соати корӣ, шароити кории хуб ва маоши баробар

<u>Муҳокима. Барои муҳокима на зиёд аз 10 дақиқа вакт чудо намоед.</u>

Категорияи 4. Ҳуқуқҳои Фарҳанги. Ҳуқуқҳои фарҳангӣ барои рушди маънавиёти фард пешниҳод карда мешаванд

- Ҳуқуқ ба маълумот
- Ҳуқуқ ба эҷодиёт (озодии қалам, илм ва дигар намудҳои эҷодиёт)
- Ҳуқуқи иштирок намудан дар ҳаёти фарҳангӣ
- Озодии академикӣ
- Ҳуқуқ ба муҳити солим

<u>Муҳокима бояд на зиёд аз 10 дақиқа давом ёбад. Баъд аз он гурӯҳро ба чор гурӯҳи хурд тақсим намоед ва бозии «Мамлакати нав»-ро огоз намоед. Мақсади бози ба иштирокчиён фароҳам овардани шароит барои таҳлил ва муҳокимаи ҳуқуқҳои асосии инсон мебошад. Бози (бо мухокима ва хулоса) на зиёд аз 25 дақиқа давом меёбад.</u>

Бози 1: Мамлакати нав

Ба иштирокчиён фаҳмонед, ки чор мамлакати нав бунёд карда шудааст. Дар ин мамлакатҳо барои ба вуҷуд овардани ҳаёт ҳамаи манбаъҳои зарури ҳастанд, аммо то ҳол хеч кас дар он ҷо зиндагонӣ накардааст. Дар ин мамлакатҳо қонунҳо ва таърих вуҷуд надорад. Иштирокчиён шахрвандони ин давлатҳои нав мебошанд.

Иштирокчиён дар гурӯҳҳои хурд фаъолият намуда ба мамлакати худ номгузори мекунанд. Дар якчояги рӯйхати 10 намуди ҳуқуқҳои инсонро, ки аз хама муҳимтар барои зиндагии аҳолии худ мешуморанд бо розигии тамоми гурӯҳ омода намояд. Гурӯҳҳо натиҷаи кор худро ба ҳамаи иштирокчиён муаррифи мекунанд ва дар натиҷаи бози ҳамаи гурӯҳҳо як рӯйхати умумиро тайёр мекунанд.

Натиҷаи бозиро бо иштирокчиён муҳокима намоед ва хулосаҳо барояд. Бо ҷавонон муҳокима намоед, ки оё кишваре бо ҳуқуқҳое, ки номбар карда шудааст, вуҷуд дорад? То чи андоза, ин ҳуқуқҳо ба аҳолии ин кишвар ҳаёти осударо таъмин карда метавонанд? Дар вақти хулоса барори ин кишварро бо Тоҷикистон муқоиса намоед.

Ба саволҳои эҳтимолии иштирокчиён ҷавоб гардонед ва дарси навбатиро ҷамъбаст намоед.

НАҚШАИ ДАРС	
Мақсад: Фаҳмишу дониши иштирокчиёнро оиди мафҳумҳои баробари, гуногуни, таҳаммулпазири ва созиш зиёд намудан.	**Вазифаҳо:** - Муҳокимаи баробарҳуқуқии ҷавонон ва духтарон мувофиқи қонун - Шинос намудани иштирокчиён бо мафҳуми баробарӣ ва гуногунӣ - Муҳокимаи таҳаммулпазирӣ ва созиш

Вақт	**Машғулият**	**Манбаъҳо**
5 дақиқа	Аз қайд гузаронидани иштирокчиён ва омодаги ба дарс	Рӯзнома
15 дақиқа	Қисми 1. Муқаддима. Баробарҳуқуқии ҷавонон ва духтарон.	
25 дақиқа	Муҳокимаи мисолҳо оиди фаъолияти баробари занону мардон дар Тоҷикистон.	Варақҳои калон фломастерҳои ранга
25 дақиқа		
15 дақиқа	Қисми 2. Баробарӣ, таҳаммулпазирӣ, гуногунӣ, созиш.	Проектор, слайдҳо, китобчаҳо чопи тозаи варақаҳои машқи
25 дақиқа	Муҳокимаи мисолҳо оиди мавзуъ бо иштирокчиён. Хулосаҳо.	
120 дақиқа	**Вақти умумӣ**	

Қисми 1: Баробарҳуқуқии ҷавонон ва духтарон.

Пеш аз огоз намудани ин қисмати дарс ақидаи «Баробарҳуқуқии ҳам ҷавонон ва ҳам духтарон мувофиқи қонун таъмин аст ва дар амал чунин муносибат татбик карда шавад» -ро муҳокима кунед. Қайд кунед, ки ягон шахс ҳуқуқ ва озодии занонро аз рӯи ҷинсашон ҳуқуқи маҳдуд карданро надорад.

Ба иштирокчиён дар бораи қисматҳои асосии «Конвенсия дар бораи барҳам додани тамоми шаклҳои табъиз нисбати занон» нақл намоед.

Конвенсия дар бораи барҳам додани тамоми шаклҳои табъиз нисбати занон бо қарори Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикисистон аз 26 июни соли 1993 №831 ба тасвиб (ратификатсия) расидааст. Ин Конвенсия аз ҷумлаи аввалин санадҳои байналмилалии тасдиқнамудаи Тоҷикиситон дар соҳаи ҳуқуқи башар мебошад. Ҳамин тарик омодагии кишвар ҷихати дастгирии саъю кушишҳои ҷомеаи ҷахони дар амри ташвики ҳуқуқи занон дар соҳаи сиёси, шахрванди ва дигар соҳаҳо бо мақсади татбики принсипи баробарии занону мардон изҳор карда шуд. Ҷомеаи байналмилали бар зидди табъиз бо нишонаи ҷинс баромад намуда, ахамияти саҳми иктисоди ва ичтимоии занонро дар некуахволии оила ва дар маҷмуъ рушди ҷомеа эътироф менамояд. Бинобар ин Ассамблеяи Генералии Созмони Милали Муттаҳид 18 декабри соли 1979 бо мақсади таквияти муқаррароти шартномаҳои мавҷудаи байналмилали, ки ба катъ гардидани амали табъиз нисбати занон равона гардидаанд, ин Конвенсияро қабул намуд.

Маводи Конвенсия аз 30 моддаи алоҳида иборат буда, ба забони давлати ва руси барои доираи васеи аҳли ҷомеа, мутахассисони соҳаи ҳуқуқи байналмилали, олимон, донишҷуён, кормандони мақомоти давлати ва дигар шахсони ба ин масъала таваҷҷуҳдошта пешниход карда шудааст. (Дар сурати зарурат метавонед матни пурраи Конвенсияро дар шакли маводи тақсимоти пешниход намоед).

Ба иштирокчиён маълумоти зеринро бо усули лексияи хурд ва муҳокима расонед. Масъалаи баробарии ҳуқуқии мардон ва занон баъд аз Инқилоби Фаронса бардошта шудааст. Дар соли 1791 қонун дар бораи таҳсилоти занон дар Фаронса шинос карда шуд, ки он бархе аз ҳуқуқҳои шаҳрвандонро таъмин мекард. Соли 1847, бори аввал ба занон дар Иттиҳодияи Шоҳигарӣ иҷозат дода шуд, ки ҳамчун омӯзгорон фаъолият кунанд. Соли 1848, занон имконияти аввали худро барои истифодаи ҳуқуқи соҳибӣ кардани моликияти шахсӣ аз рӯи қонуне, ки дар Иёлоти Муттаҳида қабул шуд, ба даст оварданд. Соли 1893, дар Зеландия Нав бори аввал иҷозат дода шуд, ки занон дар интихоботҳо иштирок намоянд. Имрӯз дар бисёр мамлакатҳо, занон ва мардон ҳуқуқҳои баробар доранд. Наздики 10 давлати чахон, аз ҷумла як давлати мусулмонӣ (Покистон) дар гузаштаи наздик роҳбарони зан доштанд.

Мисолхо барои муҳокима. Муаллим дар ин ҷо метавонад, аз иштирокчиён ҳоҳиш намояд, ки мисолҳои воқеиро оид ба баробарҳуқуқии занону мардон барои муҳокима пешкаш намоянд. Инчунин, муаллим метавонад бо усули «Кор дар гуруҳҳои хурд» дар байни иштирокчиён кор барад. Вазифаро барои иштирокчиён муаллим метавонад ба таври ихтиёри интихоб намояд. Дар вақти хулосабарори қайд намоед, ки имруз занону духтарони Тоҷикистон низ дар ҳама соҳаҳои рушди ҷомеа фаъолона ширкат варзида истодаанд.

Дар вақти хулосабарори кушиш намоед, ба мисолҳои овардашуда такя намоед ва ба қисмати дуюми дарс гузаред. Дар бораи т**аҳаммулпазирӣ,** ки яке аз омилҳои риояи баробарҳуқуқи аст, ба иштирокчиён маълумот пешниҳод намоед.

Таҳаммулпазирӣ – ин қабули ақидаҳо, эътиқодҳо, рафтор, расму оин, фарҳанг, урфу-одат, нигоҳ, идеяҳои шахсони гуногун буда, яке аз принсипҳои асосии демократия ба шумор меравад. Таҳаммулпазири бо мафҳумҳои гуногунандешӣ (плюрализм), озодӣ ва ҳуқуқҳои инсон алоқамандии зич дорад.

Таҳаммулпазир будан маънои нисбати рафтор ва ё фикри дигарон, ки дар сиришти мо боиси ба вуҷуд омадани шиддат (стресс)- и муайяне мегардад, мавкеи конструктиви (ба вуҷудоварандаи замина барои фаъолияти минбаъда) ишғол намуданро дорад. Ин шиддат аз он сабаб пайдо мегардад, ки андеша ва одатҳои шумо аз фикру-мулоҳиза ва хулку атвори шахси дигар фарқ дошта, муҳолифи ҳамдигаранд. Ба ин маъно, ки мавқеъи таҳаммулноки конструктивиро ишғол намудан муносибатеро ба вуҷуд меоварад, ки нисбат ба ҳуқуқ, андеша, одат ва тарзҳои рафторе, ки аз фикру мулоҳизот ва хулку атвори шумо фарк мекунанд, эҳтиром зоҳир карда шавад. Ин ҳолат аз ҳар ду ҷониб такозо дорад, ки ба хотири эҳтироми ҳамдигар гузаштҳо кунанд.

Таҳаммулро бо эҳтиром ва илтифот набояд омехта кард. Агар хонанда дар тоза намудани тахтаи синф ба муаллим кумак расонад, ин мисоли таҳаммулпазири шуда наметавонад.

Мисол барои хубтар фаҳмидани мафҳуми таҳаммулпазири:

Сохибхонае, ки дар рузи ид мехмононро қабул мекунад, сабаби гушт нахурдани меҳмонро дуруст мефахмад. Ва аз ин ҳолат муаммо ҳам намесозад, зеро шавҳараш оҳиста фахмондааст, ки мехмон вегетариан мебошад ва аз хурдани гушт пархез дорад. Сохибхона дар ин маврид ба мехмон хуроке омода месозад, ки бе гушт бошад (самбусаи алафи, омлети сабзавоти ва гайра) Аз тарафи дигар, меҳмон низ таҳаммулпазирии худро намоиш медихад ва хуриш ё хуроки аз гушт омода шударо, ки дигарон базавк мехуранд, таъриф карда узри худро ба дустон иброз медорад.

Таҳаммулпазирии этникӣ – қобилияти таҳаммул кардани инсон дар роҳи номуайяни ҳаёти дигар ҷамъиятҳои этникӣ аз ҷумлаи рафтори онҳо, анъанаҳои миллӣ, расму оинҳо, нуқтаи назар, идеяҳо, эътиқодҳо ва ғ. мебошад. Зоҳиран, ин бо иштирок ва худидоракунӣ ифода карда мешавад.(Масалан, дар калисохои насрони бо кулох ворид намешаванд, ба масчид бо пои ботахорат медароянд ва гайра).

Гуногунӣ (плюрализми фарҳангӣ) – мавҷуд будани фарҳанг ва гурӯҳҳои мухталиф дар ҷомеа. Ҷомеа маҷмӯъест, ки аз қисмҳои алоҳида- гурӯҳҳои динӣ ва миллӣ, ҷамъиятҳои ҷавонон, ҳизбҳои сиёсӣ, ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва дигар гуруххои иҷтимои иборат мебошад. Одамон ба ин гурӯҳҳо шомил буда, эътиқод, идеяҳо ва ақидаҳои онҳоро доранд. Бояд қайд намуд, ки дар ҷомеаи демократи ҳама чиз гуногуншкал ва мураккаб аст, чунки он ба мавҷудияти бисёр будани гуногунии андешахое, ки шунидану эҳтиром карданро такозо доранд, такя мекунад. Баъзан мавҷудияти гуногунфикри, ки назар ба якфикри афзалият дорад, мушкилоти бисёреро пеш меорад. Вале он шавқовар буда, мумкин аст сабаб шавад, ки ба ҳаёту хониш эҷодкорона муносибат карда шавад.

Эзох: Имруз ҷавонон бояд ба гуш кардани андешаҳои дигарон, баҳо додан ва эҳтиром намудани онҳоро низ омузанд. Мақсади маърифати шахрванди низ ба он нигаронда шудааст, ки дар ҷавонон (махз ҷавонони пешсаф) маданияти пуртокати ва сулхпарвари, таҳаммулпазири нисбати гуногуни, ки он моҳияти тамаддуни имрузаро ташкил мекунад ба вуҷуд оварад.

Созиш – роҳи тезтар, дар муддати нисбатан кутоҳ ба даст овардани розиги ё бартараф намудани ихтилофот, тавассути андаке гузашт кардани тарафҳо аз қисми манфиатҳои худ, инчунин ба даст овардани каноатмандии қисмани онҳо мебошад.

Гузашта аз ин, ҳар як тараф маҳдудиятҳо ва розигиҳоро ҳамчун қисми розигии созишнома муайян мекунанд.

Ба ҷавонон фаҳмонед, ки ҳуқуқҳои инсон вобаста ба ранг, миллат, нажод, дин, забон ва ғайра маҳдуд карда намешаванд. Пурсед, ки чаро онҳо бо ин ақида розӣ ҳастанд ва чаро одамон бояд чунин қоидаҳоро риоя кунанд.

НАҚШАИ ДАРС	
Мақсад: Ба иштирокчиён фаҳмондани он, ки дин бар зидди ҳуқуқи инсон ва роҳбарӣ нест.	**Вазифаҳо:** - Ба иштирокчиён фаҳмонидани мафҳуми «давлати дунявӣ» - Шинос кардани иштирокчиён бо се дини асосии ҷаҳонӣ - Муҳокимаи мафҳумҳои радикализм, экстремизм ва фанатизм

Вақт	**Машғулият**	**Маводҳо**
5 дақиқа	Аз қайд гузаронидани иштирокчиён	
10 дақиқа	Лаҳзаи ташкилӣ ва муҳокимаи мавзӯи гузашта «Ҳуқуқҳои инсон»	
20 дақиқа	Давлатҳои дунявӣ ва дин	Флипчарт, маркерҳои ранга.
20 дақиқа	Олами динҳо. Се дини асосии ҷаҳонӣ: муқаддимаи мухтасар	
30 дақиқа	Кор дар гурӯҳҳо. «Се арзиши умумубашариро номбар кунед, ки динҳои ҷахони талкин мекунанд?». Ҳадаф: Нишон додани ҳамзистии сулҳҷӯёнаи потенсиалӣ байни аъзоёни динҳои гуногун	Флипчарт, маркерхои ранга
20 Дақиқа	Радикализм, экстремизм ва фанатизм. Инҳо аз куҷо омадаанд; чи тавр метавон бо ин падидаҳо сару кор гирифт?	Проектор, слайдҳо
5 дақиқа	Хулоса	
110 дақиқа	**Вақти умумӣ**	

Муқаддима

Муҳокимаи мавзӯҳои гузашта. Муаллими маърифати шаҳрвандӣ бояд гурӯҳро ёдовар намояд, ки дар дарси гузашта онҳо маълумот дар бораи баробари, гуногуни ва таҳаммулпазири муҳокимарони карда буданд. Инчунин, дарси алоҳида оиди ҳуқуқ ва озодиҳои инсон низ бомуваффақият гузаронда шуда буд. Бо иштирокчиён муҳокима намоед, ки онҳо бо дӯстонашон, аъзои оилаашон дар мавзӯи дарсҳои омӯхтаашон мубодилаи афкор мекунанд ё не? Иштирокчиёнро ҳавасманд намоед, то ки онхо фаҳмонанд, ки муҳокимаҳо чи тавр мегузаранд.

Ба иштирокчиён мазмуни асосии дарси гузаштаро ёдовар шавед: ҳуқуқҳои як шахс набояд бо таври манфӣ ба ҳуқуқҳои дигарон, ки аз тарафи давлатҳо ҳимоя карда мешаванд, таъсир расонад. Шарҳи дарсҳои гузашта набояд аз 10 дақиқа зиёд давом ёбад.

Қисми 1: Давлатҳои дунявӣ ва дин

Муаллими курси маърифати шаҳрвандӣ қайд менамояд, ки мавзӯи дарсҳои минбаъда ба динҳо ва робитаи онҳо ба ҳуқуқи инсон тааллуқ дорад.
Баъд аз эълони мавзӯҳо қайд намоед, ки дар Тоҷикистон мувофиқи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дин аз давлат ҷудо аст ва давлат дунявӣ ба шумор меравад.
Ба иштирокчиён мафҳуми «давлати дунявӣ»-ро фаҳмонед:

Давлати дунявӣ давлате аст, ки аз ҷониби шаҳрвандон идора карда мешавад, на аз ҷониби рухониён дар доираи қоидаҳои динӣ (масалан, шариати исломи). Қарорҳои мақомотҳои давлатӣ асосҳои динӣ надоранд. Дар давлатҳои дунявӣ ҳар як шахс ҳуқуқи бидуни ба институтҳои динӣ аъзо будан метавонад зиндагонӣ кунад. Барои мисол, мудириятҳои акди никоҳ ва адолат имтиёзҳои давлати дуняви мебошанд. Дар давлатҳои дунявӣ пайравони хама гуна динхо дар назди қонун баробар ҳастанд. Дар радифи Тоҷикистон як қатор дигар давлатҳои дунявӣ мавчуданд, ки аҳолиашон аксарият мусулмон хастанд, ба монанди Қазоқистон, Ӯзбекистон ва дигар давлатҳо.

(Муаллим метавонад барои муқоиса дар бораи давлатҳои дини маълумот пешниход намояд).

Ба иштирокчиён накл кунед, ки ҳуқуқи зану мард баробар аст ва бо ақидаҳои динӣ маҳдуд карда намешавад. *Илова бар ин, барои маҳдуд кардани ҳуқуқ бо ин ё он асосҳои динӣ ё баракгехтани адовати динӣ мувофиқи қонун ба ҷавобгарӣ кашида мешавад.*

Аз иштирокчиёнро дар вазъи озодихои дини дар Тоҷикистон пурсед, бигузор онхо дар ин бора ақидаи худро накл намоянд.

Эзоҳ барои муаллимони курси маърифати шаҳрвандӣ.
Ҳангоми муҳокимаи ин мавзӯъ фикру ақидаҳои ҷавононро тавре идора намоед, то ки онҳо аз мавзӯъ берун набароянд. Кӯшиш намоед,ки фикру-ақидаҳо аз мақсади дарс берун набошанд. Хулосаатон ба баробархукукии намояндагони ҳама дину мазҳабҳо дар ҷомеа марбут бошад.

Қисми II: Олами динҳо. Се дини асосии ҷаҳонӣ

Муаллим бояд ба иштирокчиён фаҳмонад, ки дар ҷаҳон якчанд динҳо вуҷуд доранд, ки ҳамаи онҳо некӣ меомӯзонанд ва мухолифатро бартараф мекунанд. Ҳамзамон бо сабаби дарки нодуруст ва ҷоҳилӣ баъзан нофахмихо дар бораи мақоми дин ва давлат сар мезананд. Мухтасар дар бораи таърихи динҳо маълумот дихед. Муҳим аст, ки иштирокчиён дар бораи се дини ҷахони ва мафҳуми давлати дуняви огоҳ гарданд.

Шояд ҷавонон эҳтиёҷ ба фаҳмидани мафҳуми политеизм (бисёрхудоӣ) доранд. Замоне ин як навъи эътиқоди асосӣ дар олами антиқа дар Миср, Ҳиндустон, Юнон ва дар дигар ҷойҳо ба шумор мерафт. Он хоси Мая, Астекс, Олмониҳо ва Русҳои қадим буд. Бояд қайд намуд, ки гузаштагони мо низ пеш аз қабули дини Ислом ба бисёр Худоҳо (Зардуштия) ибодат мекарданд.

Аз иштирокчиён пурсед, ки онҳо дар бораи динҳои имрӯза чи медонанд. Мисолҳои овардаи иштирокчиёнро муҳокима кунед, ва мухтасар дар бораи динҳои асосии ҷаҳон нақл кунед:

Се дини калонтарини дунё ин - дини Буддоия, Насронӣ ва Ислом мебошанд. Барои он, ки дин ҳамчун дини ҷаҳонӣ ҳисобида шавад, бояд шумораи зиёди пайравони худро дар тамоми ҷаҳон дошта бошад.

Буддоия, ин фалсафаи динӣ дар бораи бедоршавии маънавӣ, ки дар асри VI-и то замони мо дар Ҳиндустони қадим ба вуҷуд омадааст. Асосгузори ин назария Сидҳарта Гаутама, ки баъдтар ҳамчун Будҳа Сакямуни машҳур гаштааст. Истилоҳи «Буддизм» (Буддоия) аз ҷониби аврупоиҳо дар асри XIX офарида шудааст.

Буддоия яке аз динҳои қадимаи ҷаҳон буда, аз ҷониби одамони гуногун бо анъанаҳои мухталиф эътироф гардидааст. Бидуни фаҳмидани Буддоия фаҳмидани фарҳанги волои Ҳиндустон ва Хитои шарқӣ ва инчунин, Тибет ва Манголия ғайриимкон аст.

Насрония бузургтарин дини ҷаҳонӣ буда, ҳам аз ҷиҳати миқдори пайравонаш (тақрибан 2.1 миллиард) ва ҳам аз ҷиҳати паҳншавии ҷуғрофӣ (қариб ҳар як давлати ҷаҳон дар ҳадди ақал 1 ҷамъияти насронӣ дорад).

Насрония дар асри I дар Фаластин ба вуҷуд омадааст, ки дар ин давра Фаластин таҳти роҳбарии Империяи Рим қарор дошт. Он дар аввал аз тарафи яҳудиён қабул шуда, паз аз якчанд даҳсолаи пайдоиш дар дигар музофотҳо ва гурӯҳҳои этникӣ паҳн гаштааст. Ҳамчун дини давлатӣ соли 301 аз ҷониби Арманистон қабул шудааст.

Ислом аз ҷиҳати доштани пайравон дар ҷои сеюм меистад, вале имрӯз он дини хело тез паҳншаванда ба шумор меравад. Он дар асри VII-и замони мо дар нимҷазираҳои Арабистон ба вуҷуд омадааст. Ба монанди дигар динҳои ҷаҳонӣ Ислом мақсад гузоштааст, инсони хайрхоҳ, оилаи солим ва ҷамъияти сулҳпарварро офарад.

Хар як мусулмон бояд худро доимӣ барои инсони ҳақиқӣ шудан аз лиҳози маънавӣ, ахлоқӣ ва ҷисмонӣ тозаву пок намояд. Мусулмонҳо бояд худро аз амалиётҳое, ки ба ришвахӯрӣ ва нобуд кардани инсон оварда мерасонад, худдорӣ кунанд. Миқдори умумии мусулмонон дар ҷаҳон мувофиқи ҳисобҳои гуногун тақрибан 1.2 ва 1.57 миллиардро ташкил медиҳанд.

Кор дар гуруҳҳои хурд: *Ба гуруҳҳо супориш дихед, ки дар тули 15 дакика дар гуруҳҳо муҳокима намуда, «Се арзиши умумубашариро номбар намоянд, ки ҳама динҳои ҷаҳони*

талкин мекунанд?». Пасон натичаи кори гуруҳҳоро муҳокима намуда аз онҳо пурсед, ки оё одамони динашон гуногун дар як давлат метавонанд ҳамроҳ зиндагонӣ кунанд? Иштирокчиёнро ба хулосае овасед, ки ҳамзистии сулҳҷӯёнаи потенсиалӣ байни аъзоёни динҳои гуногун омили пешравии ҷомеа ва давлат мебоша. Фикри иштирокчиёнро оиди вобастагии дин ва зан-роҳбар муҳокима карда мисоли давлатҳоеро оред, ки динашон Ислом, Насронӣ ва ё Буддоия буда, сарвари давлаташон зан буд ё мебошад.

Қисми 3: Радикализм, экстремизм ва фанатизм

Мафҳумҳои асосӣ:
Фанатизм (таассуб) – кӯр-кӯрона пайравӣ кардан ба эътиқод ва боварӣ, махсусан дар соҳаҳои динӣ ва фалсафӣ, миллӣ ва сиёсӣ мебошад. Он аз тарафдории ниҳоӣ ба идеяҳо, эътиқодҳо ва ақидаҳо, ки одатан он ба таҳаммул накардан ба нуқтаи назар ва эътиқоди дигарон алоқаманд аст, иборат мебошад. Танқиди эътиқод ва боварӣ ба онҳо вуҷуд надорад.

Радикализм – пайравии беҳад ва устувор ба ақидаҳо ва консепсияҳои муайян мебошад. Бештар он дар ҳамбастагӣ бо идеяҳо ва фаъолиятҳо дар соҳаи иҷтимоӣ-сиёсӣ истифода бурда мешавад, алалхусус ба тағйироти ҳалкунанда ва асосӣ дар институтҳои мавҷудаи ҷамъиятӣ ва ҷорӣ кардани «консерватизми қатъӣ» равона карда шудааст. Радикализми сиёсӣ яке аз навъҳои оддитарин мебошад ва инчунин мавҷудияти радикализми динӣ ва фалсафӣ имконпазир аст.

Экстремизм – пайравӣ кардан ба ақидаҳо ва чораҳои охирин ба шумор меравад. Чунин чораҳо иғво андохтан ба бетартибиҳои оммавӣ, итоат накардани шаҳрвандон, амалиётҳои террористӣ ва ҷанги партизаниро дарбар мегиранд. Аз ҳама экстремистони қатъӣ асосан зуд-зуд ин ё он созиш, гуфтушунид ва розигиро рад мекунанд.

Бо ҷавонон дар бораи ин *мафҳумхо, сабаб ва оқибатҳои ин зуҳурот, озодии эътиқод ва дарки масъулияи шахрванд, тахаммулпазирии динӣ ва эхтироми мавкеи ашхоси дигар ё намояндагони дини гайр сухбат кунед.*
Баъди маърӯза оиди мафҳумҳои асосӣ ба иштирокчиён бо саволи «Ин равандҳо ба рушди ҷавонон чи гуна таъсир расониданашон мумкин аст?» муроҷиат намоед ва ҷавобҳоро якҷоя муҳокима кунед.
Ба онхо бо мисолхои возех таъсири манфии ин зухуротро ба чомеа ва окибатхои хукукии онон ба шахрвандон ва гуруххои ичтимои фахмонед.

Бо иштирокчиён роҳҳои пешгирии таъсири ин равандҳоро низ муҳокима намуда, дарсро чамбаст намоед.

НАҚШАИ ДАРС	
Мақсад: Фароҳам овардани имконият барои шиносои бо фаъолияти сохторҳои худидоракуни ва ҳокимияти маҳали, мусоидат барои ба даст овардани маҳорати роҳбарии иштирокчиён баҳри рушди ҷомеаи худ тавассути ширкат дар идораи сохторхои махалли	**Вазифаҳо:** - Иттилоотонидани иштирокчиён бо ҳуқуқҳо, нақшҳо ва масъулиятҳои сохторхои худидоракуни ва ҳокимияти маҳаллӣ - Муҳокимаи муҳим будани иштирок дар сатҳи ҷамоат бо мақсади рушди он

Вақт	Машғулият	Манбаъҳо
5 дақиқа	Аз қайд гузаронидани иштирокчиён	Флипчарт, маркерҳои ранга
25 дақиқа	Ҳокимияти маҳаллӣ дар Тоҷикистон. Ҷамоатҳо ва қисматҳои онҳо.	Проектор, слайдҳо, брошюраҳо
25 дақиқа	Бозии нақш: Ҷомеаи хуфта. Мақсад: Ба иштирокчиён нишон додани намунаи кори мақомотҳои ҳокимияти маҳаллӣ, рушди малакаю маҳорати роҳбарӣ кардан ва эҷодкорӣ дар байни иштирокчиён	
25 дақиқа	Қобилият ва шароитҳои ҷамоат. Имкониятҳои иштирок аз ҷониби шаҳрвандон.	
25 дақиқа	Бозии нақшҳо: «Ҷамоати идеалии ман» Мақсад: баланд бардоштани дараҷаи дониши иштирокчиён оиди кору фаъолияти органҳои давлатӣ; ташаккули идеяҳо оид ба ҷалб шудан ба ҳокимияти маҳаллӣ	Проектор, слайдҳо, брашюраҳо, нашри тозаи корҳои хаттӣ
5 дақиқа	Хулоса	
110 дақиқа	**Вақти умумӣ**	

Муқаддима

Қисми 1. Ҳокимияти маҳаллӣ дар Тоҷикистон. Ҷамоатҳо ва қисматҳои онҳо. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи худидоракунии шаҳрҳо ва деҳот»

Дарсро бо фаҳмонидани он, ки иштирокчиён аллакай метавонанд, фаъолона дар рушди ҷамоатҳои худ иштирок кунанд, шурӯъ намоед. Онҳо метавонанд ин фаъолиятро дар сатҳи мақомотҳои маҳаллии худ иҷро кунанд. Ин консепсияро бо таври фахмо ва дастрас шарҳ диҳед.

Системаи худидоракунии ҳокимияти маҳаллӣ – ин ташкили фаъолиятҳои шаҳрвандон, ки он барои қабули мустақилонаи қарор оид ба анҷом додани корҳо ва идораи моликияти умуми мувофиқи манфиатҳои ҳамаи сокинони минтақаро дарбар мегирад.

Имрӯзҳо аз ҳама системаҳои машҳури идоракунӣ системаҳое мебошанд, ки онҳо дар асоси ҳамкорӣ байни шаҳрванд ва давлат асос ёфтаанд.

Худидоракунии маҳаллӣ воситае мебошад, ки тавассути он шаҳрвандон метавонанд салоҳияташонро амалӣ кунанд. Ин шакли ғайримарказонидашудаи идоракунӣ, пешниҳоди мустақилияти муайян ва соҳибихтиёрии мақомотҳои маҳаллӣ новобаста аз марказ мебошад. Мақомотҳои маҳаллӣ масъалаҳои муҳимтарини ҳаёти маҳалро ҳал менамоянд: таъмини ахолии бо об, назорати ҳолати санитарӣ-гигиенӣ, ҷамъ ва тоза кардани партовҳо, нигахдории тозагии муҳити зист ва гайра. Ҳамчунин шаҳрванд метавонад мақомотҳои маҳаллиро бо ӯҳдадориҳои муайян вазифадор намояд: ҷамъи андозҳои маҳаллӣ, барӯихатгирии аҳолӣ, пурқувват гардонидани қувваҳои мусаллаҳ, таҳсилот ва тандурустӣ.

Ба иштирокчиён фаҳмонед, ки дар Тоҷикистон мақомотҳои худидоракунӣ ин ҷамоатҳо мебошанд. Одатан роҳбарони ҷамоатҳо ва ноҳияҳо ҷавононро барои иштирок дар ҳаёти ҷомеаҳо даъват мекунанд ва онҳоро ҳавасманд мекунанд. Ба иштирокчиён фаҳмонед, ки муаррифӣ намудани худ ва ба даст овардани таҷрибаи роҳбарӣ барои ҳаёти ояндаи онҳо хело ёрӣ медиҳад.

Соли 2009 қонун дар бораи «Худидоракунӣ дар шаҳрҳо ва деҳот» қабул гардид. Ин қонун айни ҳол яке аз қонунҳои замонавӣ ва прогрессивӣ дар Тоҷикистон ба шумор меравад. Мувофиқи ин қонун ҳама гуна шаҳрванди Тоҷикистон метавонад дар ҳаёти ҷомеаи худ тавассути тарҳрезии буҷетҳо ва назорати маблағҳои сарфшавандаи давлатӣ иштирок намояд.

Бо иштирокчиён оиди чи гуна мақомот будани ҷамоат ва он чи тавр фаъолият мебарад мухокимарони кунед.

- Ҷамоат орган ё мақомотест, ки шаҳракҳо ва деҳотро роҳбарӣ менамояд.
- Ҷамоатҳо ташкилотҳои ҳуқуқӣ мебошанд. Ҳар як ҷамоат мӯҳри доирашакл дорад, ки он расми нишони давлатии Тоҷикистонро нишон медиҳад.
- Фаъолияти чамоатхо дар асоси Оинномаи худ мувофиқи санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқии мақомотҳои давлатӣ амалӣ карда мешаванд.

Қонун дар бораи «Худидоракунии шаҳрхо ва деҳоти Ҷумҳурии Тоҷикистон» Моддаи 3. Принсипҳои худидоракунии шаҳракҳо ва деҳот мувофиқи қонун:
- Қонунӣ будани адолати иҷтимоӣ;
- Ҳимояи ҳуқуқҳо ва озодиҳои инсон ва шаҳрвандон;

- Демократия, шаффофӣ ва ба ҳисоб гирифтани иттиҳодияи ҷамъиятӣ;

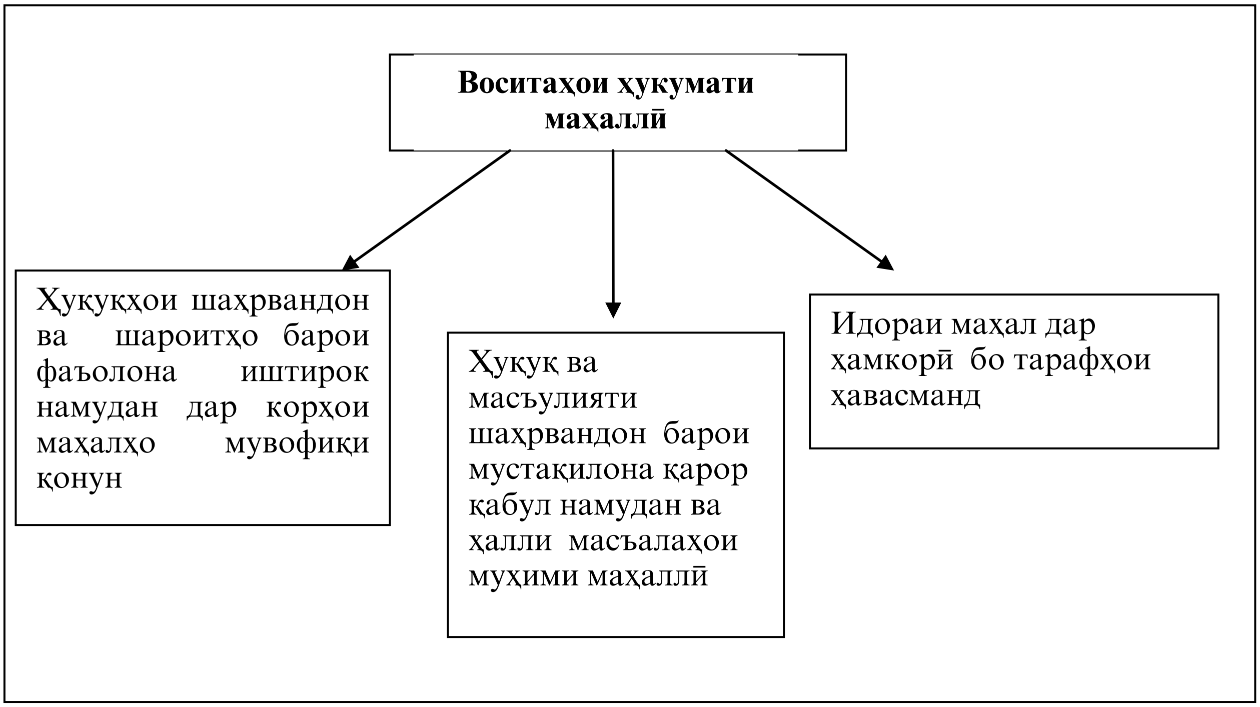

- Соҳибихтиёрӣ, худидоракунӣ ва масъулият барои ҳалли масъалаҳои маҳаллӣ;
- Масъулият дар назди халқ;
- Иштироки шаҳрвандон дар мақомоти маҳаллӣ;
- Ҳамоҳанг сохтани манфиатҳои маҳаллӣ ва миллӣ;
- Қабули муштараки қарор.

Шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, **ки ба синни 18 сола** расидаанд ва дар шаҳр ё деҳот зиндагӣ мекунанд, ҳуқуқи иштирок кардан дар ташкили фаъолиятҳо аз ҷониби ҳокимиятҳои деҳот ва шаҳрро доранд.

Маҳдуд кардани ин ё он ҳуқуқҳои шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ташкил ва амалӣ намудани худидоракунӣ дар шаҳрҳо ва деҳот новобаста аз миллат, нажод, ҷинс, забон, дин, боварӣ ва эътиқодҳои сиёсӣ, ҳолати иҷтимоӣ, таҳсилот, ба ғайр аз ҳолатҳое, ки дар қонун зикр шудаанд, **манъ карда шудаанд.**

Муаллими курси маърифати шаҳрвандӣ бояд ба иштирокчиён фахмонанд, ки баъди ба синни 18 солаги расидан ҳар як шаҳрванд ҳуқуқи дар ҷамоат интихоб шуданро дорад. Ҳама гуна ташаббусҳои иштирокчиён пазируфта мешаванд ва аз лиҳози қонун пешгирӣ карда намешаванд.

Бозии 1: Ҷамоати хуфта
Маълумот дар бораи чи тавр ташкил ва гузаронидани бози дар охири боб оварда шудааст.

Қисми 2. Имконниятхои иштироки шахрвандон дар идораи ҳокимияти маҳалли.

Муаллимони курси маърифати шаҳрвандӣ ин қисмати дарсро бо фаҳмонидани нақш, масъулият ва салохиятхои ҳукумати маҳаллӣ ва имконияти иштироки ҷавонон идоракуни дар сатҳи ҷамоат оғоз мекунанд.

1. **Салоҳиятҳои иқтисодӣ ва молиявӣ:**
    - Коркард ва тасдиқи барномаҳо барои рушди иҷтимоӣ-иқтисодии шаҳрҳо ва деҳот;
    - Нигоҳ доштани сабтҳои тиҷоратӣ;
    - Тасдиқи сохтор, буҷет, ҳайати кории Шӯрои ҷамоат дар доираи меъёрҳое, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарар намудааст;
    - Идораи корҳои хоҷагӣ ва қитъаҳои замини шахсӣ;
    - Ёрӣ расонидан ба ташкили тиҷорати хурд, кооперативҳо, корхонаҳои дуредгарӣ ва косибӣ мувофиқи қонун;
    - Дастгирии ташаббусҳо барои рушди шаҳрҳо ва деҳот;
    - Ҳалли дигар маъалаҳо мувофиқи қонунҳо ва меъёрҳо.

2. **Корҳои ҳуқуқӣ, тартиби ҷамъиятӣ ва мудофиа:**
    - Пурқувват намудани қонун ва дигар санадҳои меъёрӣ дар доираи салоҳияти ҷамоат;
    - Ҳамоҳанг сохтан ва ҷалби амалиётҳои ҷамъиятӣ барои мудофиа гражданӣ ва кам намудани хатари офатҳои табиӣ;
    - Ҷустани чораҳои лозима барои таъмин намудани тартиботи ҷамъиятӣ ва пешгирӣ намудани зӯроварӣ дар ҳудуди ҷамоат.

3. **Салоҳиятҳои ҷамоат дар соҳаҳои ҳифзи иҷтимоӣ, ороиш додан ва ҳимояи муҳити зист:**
    - Ширкат намудан дар рушд ва амалӣ намудани барномаҳо ҷиҳати зиёд намудани ҷойҳои корӣ ва идора намудани муҳоҷират;
    - Идораи анъанаҳо, расму оинҳо ва ҷашнгирии онҳо;
    - Андешидани чораҳо барои беҳтар намудани шароити зиндагонӣ ва саломатии аҳолӣ ва ҳимояи муҳити маҳаллӣ;
    - Ҳалли масъалаҳо роҷеъ ба инфрасохторҳои маҳаллӣ (нигоҳ доштан, таъмир ва барқарор намудани роҳҳо, кӯчаҳо, майдонҳо, институтҳои фарҳангӣ, бозорҳои маҳаллӣ, нигоҳ доштани қабристонҳо, тоза нигоҳ доштани ҷойҳои ҷамъиятӣ вагайра) ва қабули қоидаҳо барои амалӣ намудани онхо.

Ҷавоб ба саволҳои иштирокчиён. Ҳар вақте ки зарурат пайдо шавад, метавонед аз қонун дар бораи «Ҳокимияти маҳаллӣ дар шаҳрҳо ва деҳот» истифода баред.

Бозии 2: Бозии нақши: Филм "Ҷамоати идеалии ман"
Барои маълумоти бештар нигаред ба охири боб.

<u>*Аз иштирокчиён пурсед, ки оё онҳо боварӣ доранд, ки метавонанд, ҳаёти аъзоёни ҷомеаи худро беҳтар кунанд? Чи тавр нияти иҷро кардани онро доранд? Кай?*</u>

Хулоса
Ширкат намудан дар идоракунии маҳаллӣ ин танҳо ҳуқуқ нест; он инчунин вазифаи ҳар як шаҳрванд аст. Агар шаҳрвандон новобаста аз синну сол, ҷинс, касб фаъолона дар

раванди қабули қарорҳо чалб карда шаванд, онҳо қувва барои бунёди ояндаи беҳтар барои худашон ва чамъияташон ба даст меоранд. Сиёсатшиноси Амрикоӣ Ралф Надер муҳимияти иштироки шаҳрвандон дар сиёсатро чунин нишон додааст: «Бидуни шаҳрвандии ҳаррӯза демократия доимӣ буда наметавонад».

Вазифаи хонагӣ
Иштирокчиён панч хешованд ва ё панч рафиқашонро (агар онҳо аз қонун дар бораи идоракунии маҳаллӣ огоҳ бошанд), мепурсанд, ки оё онҳо дар ҳаёти сиёсии маҳаллӣ иштирок менамоянд? Чавобҳои онхо дар як варақ дарч мегардад (чавобҳои мусбӣ бо ранги сурх ва манфӣ бо ранги кабуд навишта мешаванд). Иштирокчиён бояд бо хешовандон/ ё рафикони худ чавобҳои онхоро муҳокима кунанд. Дар давоми дарси оянда чавобҳо муқоиса ва муҳокима карда мешаванд.

Замима
Бозии 1: Чамоати хуфта
Вақти ичроиш: 25 дақиқа.
Мақсад: Баланд бардоштани иттилоотнокии иштирокчиён оиди имкониятҳои мавчуда барои иштироки онҳо дар сатҳи маҳаллӣ - баҳодиҳӣ ба фаъолиятҳое, ки метавонанд ҳаёти чомеаро бехтар кунанд, ва фаҳмондани роҳҳои баланд бардоштани масъулияти шаҳрванди дар чомеа.

Нишондодҳо
Нишондодҳои умумӣ: "Дар чамоати шумо баъзе қувваҳои манфи мардумро афсун мекунанд ва ҳамаи хобби онҳо мебарад. Одамон ба чизе эҳтиёч доранд, ки онҳоро бедор кунад. Чавонон бояд фаъолиятҳоеро ба рох монанд, ки онҳо ҳаёти аъзоёни чомеаро беҳтар менамоянд. Дар давоми 25 дақиқа онхо бояд фаъолиятҳояшонро марбут ба соҳаҳои зерин омода намоянд:

1. Аз нав эхё кардани **ҳаёти иқтисоди** барои таъмин намудани ҳифзи ичтимоӣ ва чои корӣ барои истиқоматкунандагон;
2. Барномаҳои **тандурустӣ** бахри пешгирии бемориҳо;
3. Барномаҳои ҳалли масъалаҳои **муҳити зист** (партов, системаи қубурхои об ва корезҳо барои партовҳо ва ғ.)
4. Ёрӣ додан ба сокинони чамоат барои дастрас намудани **интернет**.

Баъд аз ин, иштирокчиён ба 4 гурӯҳи хурд тақсим мешаванд ва ҳар як гурӯҳ барномаи худро вобаста ба яке аз соҳаҳои зикршуда омода менамояд.

Муаллим номи ҳар як барномаро дар флипчарт менависад ва иштирокчиён барномаеро, ки аз болои он кор кардан мехоханд интихоб менамоянд. Онҳо имконияти танҳо аз болои як барнома кор карданро доранд.

Муаллим номи иштирокчиёни хар як гурухи хурдро дар вараки калон менависад ва вазифаи гуруҳҳоро боз як маротиба мефаҳмонад:

Дар давоми 15 дақиқа ҳар як гурӯҳ бояд 5 проблемаро дар варақ нависанд, ки дар доираи соҳаи худ ҳал менамоянд. Дар аввал, онҳо метавонанд, зиёда аз 5 проблема нависанд ва сониян баъд аз муҳокимаи онхо аз руи афзалияташон мухтасар намоянд. Проблемаҳо бояд ба шароити Точикистон мувофиқат кунанд ва ҳар 5 онҳо бояд вокеи ва ҳалшаванда бошанд. Сипас, боз як маротибаи дигар талабот ва коидахои ичрои

машкро ба иштирокчиён хотиррасон кунед, бовари хосил намоед, ки онхо шуморо дуруст фахмиданд.

Баъди ба анҷом расидани кор дар гуруҳҳо намояндагони ҳар гуруҳ барномаҳои худро муаррифи мекунанд. Ба саволҳои иштирокчиён метавонад муаррифи кунанда ё худи ин гуруҳ ҷавоб диҳад. Агар иштирокчиён савол надошта бошанд, варақаи саволҳои худатон омода кардаро (барои ҳар гуруҳ дар алоҳидаги) пешкаш намоед ва муҳокимарони кунед. Дар ин сурат машк шавковар ва зинда мегузарад.

Дар анҷоми бози, бо иштирокчиён то чи андоза ҳақиқи/реали будани ҳар як барномаро ва чи тавр барномаҳои мухталиф бо ҳамдигар мувофиқат карда метавонанд муҳокима кунед. Баъди муҳокимарони чунин хулоса бароред: Агар бисёрии ин барномаҳо ба ин шароитҳо ҷавобгӯ бошанд ва ба хакикат наздик бошанд, мо гуфта метавонем, ки агар мардуми ҷомеа тамоман бедор нашаванд хам, ақаллан чашмонашонро кушоянд.

Бозии 2: Бозии нақш: «Ҷамоати идеалии ман»

Вақти иҷроиш: 25 дақиқа.

Мақсадҳо: баланд бардоштани фаҳмиши иштирокчиён оиди ҳукумати маҳаллӣ ва пешниҳод намудани ақидаҳо барои иштироки фаъолонаи онҳо дар кору фаъолиятҳои маҳаллӣ.

Дастурамалҳо: Иштирокчиёнро ба ду гурӯҳ ҷудо намоед. Иштирокчиён бояд саҳнаеро офаранд, ки дар мавзӯи ватандӯстӣ бошад. Пешсафи гурӯҳ аз байни иштирокчиён нависандагон, коргардон ва ҳунармандонро интихоб менамояд. Иштирокчиён бояд ғояи сахначаро дар якчояги мухокима карда дарёфт намоянд. Нақши пешсаф дар пешниҳод намудани мундариҷаи сахнача маҳдуд аст. Ӯ танҳо метавонад мақсади зеринро ба иштирокчиён пешниҳод намояд: пешкаш намудани сахначаи ҷолиб бо истифодаи нависанда ва ҳунармандони беҳтарин ва ғайра. Иштирокчиён мебояд саҳнаеро дар нақша гиранд, ки 10 дақиқа давом ёбад. Ин супориш бояд дар тӯли 7-10 дақиқа омода шавад. Сониян, ба ҳар як гурӯҳ имконият дода мешавад, то ки онҳо сахначаи офаридаашонро пешкаш намоянд: номи сахнача, ғояи асосӣ, мундариҷаи мухтасар ва иҷроиши саҳначаи кӯтоҳ. Иҷроиши сахначаи ҳар як гурӯҳ 10 дақиқа давом меёбад.

Баъди ичрои саҳначаҳо кушиш намоед, ки иштирокчиён аз нақшҳои худ бароянд ва дар муҳокимаи умумии сахначаҳо иштирок намоянд. Баъд аз муҳокимаи саҳначаҳо ба иштирокчиён миннатдори баён кунед ва ва хулосахо бароред.

НАҚШАИ ДАРСӢ

Мақсад:	Вазифаҳо:
Иттилоъ расондан ба иштирокчиён дар бораи имкониятҳои мавҷуда барои иштироки онҳо дар корҳои ҷамъияти, инчунин оиди масъулияти шаҳрванди ва афзун намудани неруи эчодии онҳо	- Ба иштирокчиён дастрас намудани маълумот дар бораи ташаббускорӣ ва иштироки онҳо корҳои ҷамъиятӣ; - Ба иштирокчиён барои шаҳрванди бомасъул ва эҷодкор будани онҳо кумак расонидан; - Фаҳмиши иштирокчиёнро дар бораи роҳҳои ҷалб гардидани онҳо ба корҳои ҷамъиятӣ зиёд намудан.

Мафҳумхои асоси: фаъолияти ихтиёри, иштирок, ташаббус, масъулиятнокӣ, ӯҳдадорӣ.

Вақт	Машғулият	Сарчашмаҳо
10 дақиқа	Аз қайд гузаронидани иштирокчиён Мухтасар такрор намудани мавзӯи рӯзи гузашта • Шинос намудани иштирокчиён бо мавзуъ. • Сухбат оиди мафхумхои асоси	Маводҳо барои тақсим намудан, флипчартҳо, маркерҳо
30 дақиқа	Фаъолияти ихтиёри ва шахси ихтиёри. Мухокимарони Машки 1.	Маводҳо барои тақсим намудан, флипчартҳо, маркерҳо, саволҳо барои муҳокимаронӣ
20 дақиқа	Ташаббус ва иштирок. Унсурҳои иштироки фаъолона. Муҳокимаронӣ	
35 дақиқа	Фаъолият ба нафъи чомеа. Шаҳрванди масъулиятнок Мафҳумҳои асосӣ Муҳокимаронӣ Машқи 2	Маводҳо барои тақсим намудан, флипчартҳо, маркерҳо, машқҳо
20 дақиқа	Машки амали, хулосабарорӣ Такрори мухтасар барои иштирокчиён Саволу ҷавоб	Маводҳо барои тақсим намудан, флипчартҳо, маркерҳо
120 дақиқа	**Вақти умумӣ**	

Мундариҷа

Бо иштирокчиён оиди мафҳумҳои фаъолияти ихтиёри ва шахси ихтиёри (волонтер) муҳокимаи умуми ташкил намоед.

Фаъолияти ихтиёри – ин интихоби озоди фаъолият барои иштирок дар ҳаёти ҷомеа бо мақсади рушди он бе дархости чизе ба ивази он мебошад. Вақте шумо бо корҳои ҷамъиятӣ машғул мешавед, барои он вақт, қувва ва маҳорати худро истифода мекунед ва мебахшед. Шумо имконият доред намуди фаъолияти худро, инчунин   кай, дар кучо ва чи тавр ичро менамоед интихоб кунед.

Шахсони ихтиёрӣ метавонанд дар беҳбудии ҷамъиятҳои худ ва ҷаҳон саҳми худро гузоранд. Шахси ихтиёрӣ будан – ин бар манфиати чомеа ва атрофиёни худ бе назардошти пардохти музд барои мехнати худ мебошад.

Ихтиёриён ё фаъолияти ихтиёри (*voluntarius калимаи лотини буда, маъношаш ихтиёри аст)* намуди доманвасеъи фаъолият аст, ки шаклои анъанавии фаъолияти муштарак ва худёрирасони, расман расондани хизматхо ва дигар шаклҳои иштироки шарвандиро дар бар мегирад, ки ҳамаи онҳо ба таври ихтиёри ба манфиати ҷомеа ба таври ройгон анҷом дода мешаванд. Ихтиёриён аз нуктаи назари қонунгузори шахсони воқеие мебошанд, ки ба таври ройгон фаъолияти хайрияви анҷом медиҳанд.

Қайд намудан лозим аст, ки фаъолияти созмонҳои хайрияви ба дастгирии ихтиёриён ниёз дорад.

Мафҳуми фаъолияти ихтиёриро бисёр вақт бо фаъолияти амъияти омехта мекунанд, ки ин на чандон дуруст аст. Мо бояд фарқияти фаъолияти созмонҳои ҷамъиятиро аз фаъолияти ихтиёри дуруст дарк карда тавонем. Фаъолияти созмонҳои ҷамъияти ин ҳама гуна фаъолиятест, ки ба дастгирии ҷомеа равона карда шудааст.
Дар навбати худ фаъолияти ихтиёри равона шудааст ба ниёзмандони якуминдарачаи , ки имконияти ба худ ёри расонданро надоранд – пирон ва кухансолон, маъюбон, бекасон, осебдидагони ҳолатҳои фавқулодда, осебдидагони мушкилоти ичтомои ва ғайра. Мисоли хуби фаъолияти ихтиёриёнро дар вақти омадани сел, заминчунби дидан мумкин аст. Дар кишвари мо низ як чанд гуруҳҳои ихтиёриён омода шудааст,ки дар вакти лозими онхо аз тарафи макомотхои дахлдор барои ёри расондан чалб карда мешаванд.
Мохияти фаъолияти ихтиёри – ин дасти ёри дароз кардан ба ниёзмандон бе назардошти музди меҳнат мебошад. Қайд кардан лозим аст,ки аз давраҳои қадим дасти ёрии ихтиёриён ҳангоми хашар дар махаллахо – сохтумон, тоза кардани каналу-ҷуйборҳо, барқарор кардани иншоотхои ҷамъияти мушохида мегашт. Ва имруз ҷавонони курси маҳрифати шаҳрванди бояд барои фаъолияти ихтиёри ба манфиату рушди ҷомеаи худ омода бошанд.

Шахсони ихтиёрӣ ҳамаи намуди корҳоро иҷро менамоянд. Ҷавонони ихтиёри имруз бояд омода бошанд,ки дар фестивалу-озмунхои мусиқавӣ, рақсӣ ва гурӯҳҳои театрӣ, фарҳангӣ, санъат, намоишҳои касбӣ ва радиои ҷамъиятӣ иштирок намоянд. Ба ғайр аз ин, аз руи эҳтиёчоти маҳали зисти худ барои ҳалли мушкилотҳои гуногун саҳмгузор бошанд.

Саволҳо барои муҳокима:

- Шахси ихтиёрӣ кӣ аст?
- Шахсони ихтиёрӣ кадом намуди фаъолиятҳоро иҷро менамоянд?
- Барои чи одамон шахсони ихтиёрӣ мешаванд?
- Чи тавр имкониятҳои шахси ихтиёриро дарёфт кардан мумкин аст?
- Чи тавр шахсони ихтиёрӣ метавонанд ҷамъиятро пурқувваттар гардонад?
- Оё Шумо метавонед шахси ихтиёри бошед?
- Чи фаъолияти ихтиёриро ба ухдаи худ гирифта метавонед?

Ташаббус ва иштирок

Шахси ихтиёрӣ будан бо мафҳуми «ташаббус» алоқаи зич дорад. Ташаббус нишон додан ин омода будан ва амалеро ичро карда тавонистан, инчунин богайратона иҷро намудани нақша ва ё супориш маънидод карда мешавад.

Калимаи ташаббус асоси калимаи «ибтидо» мебошад, ки маънии воридшавии касеро ба ҳаёти нав дорад. Имрузхо фаъолияти созмонхои чамъияти як намуди ташаббус нишон додан дар халли мушкилотхои махали зист ва бехбуд кардани сатхи зиндагонии ахоли бо рохи амали кардани лоихахои ичтимои мебошад.

Иштирок дар курси маърифати шахрванди ба чавонон донишу-малакахои иловаги таъмин намуда онхоро барои ташаббус нишон додан ва иштироки фаъоли онхо дар хаёти чомеаро таъмин менамояд.
Фаъол будани чавонон ба худи онхо қувваи наву тозае мебахшад, ки кас метавонад ба атрофиён таъсири худро расонад ва фаолияти худро бахри беҳбудии умуми истифода баранд. Имрузхо чавонон метавонанд ба туфайли фаъолияти ихтиёрӣ ва ташаббускорӣ дар чомеаи худ навоварихое амали намоянд, ки ба манфиати хамаи ахли чомеа шуда метавонад.

Кобили кайд аст,ки ташаббус нишон додан бештар ва шахсоне таалук дорад,ки онхо дорои хислатхои пешсафи хастанд, ба дигарон (хамсолон, ё хамдехагон) таъсир расонда метавонанд ва дигаронро аз паси худ барои халли ин ё он мушкили, ё амали намудани накша бурда метавонад.

Имрӯзҳо, бештари ҷавонон дар ҳаёти ҷамъиятӣ ва мамлакатҳои худ иштирок варзида барои рушди он саҳми худро мегузоранд. Онҳо шаклҳои мухталифи иштироки эҷодкоронаи худро дар санъати мусиқӣ, театр, таҷҳизотҳои рақамӣ, ахбороти ҷавонон, лоиҳаҳо оиди ҳифзи муҳити зист ва фаъолиятҳои иҷтимоӣ истифода мебаранд.
Ташаббуси чавонони имруза инчунин метавонад ба баланд бардоштани иттилоотнокии онхо оиди масъалахои тандурусти, зарари нашъаманди ва сигоркаши, тарзи хаёти солим, маърифати шахрванди ва гайра бошад.

Ҳамаи ҷавонон бояд дар ҳалли масъалаҳои ҷамъияти худ ҷалб карда шаванд. Бо ҷалб шудан ба фаъолиятҳои ихтиёрӣ ва ташаббус нишон додан ҷавонон метавонанд:

- бо пешкаш намудани хизматҳои басо муҳим барои беҳбудии умумӣ, масъулиятро бештар ҳис намоянд;
- ибрози ақида намуда, роҳҳои ҳалли масъала ва пешравиро дар сатҳи маҳаллӣ пешниҳод намоянд;

- дар бораи он, ки дар ҷамъияти мо ва тамоми ҷаҳон чи рух медиҳад огоҳ гарданд ва тасаввурот пайдо намоянд;
- дар рафти қабули қарорҳо фаъолона иштирок намоянд.

Умуман, иштироки ҷавонон дар ҳаёти ҷамъиятӣ яке аз масъалаҳои асосӣ ба шумор меравад. Дар солҳои охир ба иштироки ҷавонон дар ҳаёти ҷамъиятӣ ва шаҳрвандии фаъол диққати бештар дода мешавад. Боз ҳам, ҳазорҳо роҳҳои дигаре вуҷуд доранд, ки метавонанд ҷавононро ба фаъолиятҳои бунёдкорона ва саҳм гузоштан дар пешрафти ҷамъият ҷалб намоянд.

Ҷавонон на бояд ҳалли проблемаҳои худро аз дигарон интизор шаванд. Онҳо бояд ташаббус нишон диханд, ва дар рушди ҷамъияти худ саҳмгузори намоянд. Дар ташаббус ё ичрои лоиҳаҳои худ, ҷавонон бояд кӯшиш намоянд, ки одамони дигар, инчунин тарафхои гуногунро низ ба корхои якчоя чалб намоянд, ба мисли шӯрои маҳаллӣ, макомотхои худидоракунии маҳаллӣ, мактабҳо, ҷамъиятҳо, клуб ва созмонҳои ҷавонон, газета ва ғайра.

Саволҳо барои муҳокима бо иштирокчиён:

- Шумо калимаи «ташаббус»-ро чи тавр мефаҳмед?
- Барои чи ташаббус нишон додан ин қадар муҳим аст?
- Барои чи иштирок намудан лозим аст ва «фаъол» будан барои шахси ҷавон чи маънӣ дорад?
- Чи тавр ба таъғирот ибтидо гузошт?
- Шумо имрузхо чи ташаббус нишон дода метавонед?

Диаграммаи зеринро дар флипчарт кашида бо иштирокчиён дар вакти мухокимаи мафхумхои асосии Иштироки фаъолона истифода баред

Унсурҳои иштироки фаъолона[i]

Фаъолият ба нафъи чомеа/ба нафъи чомеа хизмат кардан
Фаъолият ба нафъи чомеа ба мафҳуми фаъолияти шахси ихтиёрӣ монанд мебошад. Ин фаъолиятест, ки аз тарафи шахси алоҳида ё гурӯҳи одамон ба нафъи ҷамъият иҷро карда мешавад. Шахсони ихтиёрӣ метавонанд бо фаъолияти ҷамъиятӣ машғул гарданд, аммо на ҳар кас, ки ба нафъи чомеа хизмат мекунад, ҳамчун шахси ихтиёрӣ дониста мешавад. Зеро баъзе аз одамоне, ки бо ин намуди фаъолият машгуланд, онро на бо иродаи худ ичро мекунанд. Онҳо барои иҷрои он кор маҷбур карда шудаанд, мумкин вазифадоранд аз тарафи:

- ҳукумат ҳамчун қисми талаботҳои шаҳрвандӣ, ба ҷои хизмати ҳарбӣ;
- судҳо, ба ҷои ё дар иловаи чораҳои ҷазо;
- мактаб, дар асоси талаботҳои синфӣ. Ба таври мисол, иштироки мактаббачагон дар накшахои гуногуни мактаб, шанбегихо, дастахои варзиши ва гайра.

Ташаббуси чавононе,ки ба нафъи чамъият равона шудааст – хизматрасонии чавонон номида мешавад. Ин фаъолияти ҷавонон бо нияти мустаҳкам намудани ҳиссиёти онхо оиди ҷалб шудан ба фаъолиятҳои ҷамъиятӣ ва ба онҳо кӯмак расонидан оиди ноил шудан ба мақсадҳои таълимӣ, иҷтимоӣ ва пешрафти чомеа, ташкил карда шудааст. Ин ба ҷавонон имконият фароҳам меорад, то ки онҳо маҳорату малакаҳояшонро барои оилаашон, касбашон ва ҷамъияташон сафарбар намоянд. Фаъолияти ҷамъиятӣ ҷавононро барои рушд додани хислатҳои мусбӣ, ба мисли эътимоднокӣ, ҳурмату эҳтиром, масъулиятнокӣ, боадолатӣ, ғамхорӣ ва эхсоси шаҳрванди ҳавасманд мегардонад.

Зухури ғояҳои ҷамъиятӣ ваташаббусхои ҷамъиятӣ:

- Муносибат ва муоширати хуб бо аъзоёни чомеа;
- Иштирок дар хашархо ва маъракахои чомеа;
- Ба ҳамсояҳо дар корҳои ободнии махал ва атрофи хона кӯмак расонидан;
- Дар ҷорабиниҳои ҷамъиятӣ ихтиёрона фаъолият намудан;
- Дарахтхо шинондан ва боғҳо ташкил додан;
- Дарё ва боғҳоро тоза намудан;
- Бо хамдехагон муносибати кушод кардан ва иштирок дар хаёти чомеа;
- Дар минтақаи худ лоиҳаҳои гуногун, аз чумла пешгирии зӯроварӣ амали намуда дар он иштирок намудан;
- Хамрохи шахсоне будан, ки ба дӯст эҳтиёҷ доранд;
- Дар мактаб намоишҳо оиди тандурустӣ ва тарбияи ҷисмонӣ ташкил додан;
- Гурӯҳи варзишии ҷавононро сарварӣ намудан;
- Ба шахсе хонданро ёд додан, маълумотнокии онро зиёд кардан;
- Ба дӯстон меҳрубонӣ кардан;
- Маҳорату малакаи худро муайян карда таҷрибаи шахсии ихтиёриро истифода намуда, онро рушд додан;
- Дар мактаб чорабиниҳо оиди пешгирии сигоркашӣ ташкил кардан;
- Тарғиботи ҳаёти солим дар байни ҷавонон ва ғайра.

Кайд намоед, ки хамаи он зухуроте, ки дар боло оварда шудааст, иштирокчиён метавонанд ва кушиш намоянд,ки барои худ истифода баранд.
Ба саволҳои иштирокчиён ҷавоб дихед ва барои муҳокимаи мафҳуми дигар гузаред.

Шаҳрвандии масъулиятнок
Ба хотири иштирокчиён мафхуми шаҳрвандро хотиррасон кунед. Шаҳрванд ки аст? Агар мо ба харита нигарем дар он шумораи зиёди мамлакатҳоро мебинем. Ҳар як давлат сарҳад ва ҳудудҳои сиёсиву ҷуғрофии худро дорад. Ҳар нафаре, ки ҳуқуқи дар дохили он сарҳадҳо зиндагӣ карданро дорад, ҳамчун истиқоматкунанда ва ё шаҳрванди он давлат дониста мешавад.

Шаҳрвандии масъулиятнок шахсе мебошад, ки барои саломатӣ ва амнияти ҷамъияташон ҷораҳои зарурииро меандешад. Шаҳрванди масъулиятнок дар корҳои ҷамъиятӣ иштирок намуда, барои баланд бардоштани некӯаҳволии одамон саҳми худро мегузорад.

Шаҳрванди масъулиятнок будан кори мушкил нест. Шаҳрванди масъулиятнок будан – ин худпарастиро пеша накардан аст ва болотар гузоштани ниёзҳои ҷамъиятӣ аз ниёзҳои шахсӣ мебошад. Аммо, ин чунин маънӣ надорад, ки кас бояд тамоми вақти холигии худро барои шахси ихтиёрӣ будан ва ё барои ба дигарон кӯмак расонидан сарф намояд. Балки, маънии каме фикр кардан дар бораи таъсири фаъолиятҳои худ бар дигарон ё барои ноил шудан ба беҳбудиҳои бештар кӯшиш карданро дорад. Шаҳрванди бомасъул будан низ маънии риоя намудани ӯҳдадориҳои ҳуқуқӣ, иҷтимоӣ ва ахлоқиро дорад. Биёед ӯҳдадориҳои худро ҳамчун шаҳрванд баҳогузорӣ намоем:

- **Ӯҳдадориҳои иҷтимоӣ:** Дар воқеъ, ӯҳдадориҳои иҷтимоӣ қисми асосии шаҳрванди бомасъул буданро ташкил медиҳад. Он чи маънӣ дорад? Барои шаҳрванди бомасъул будан, мо бояд ба ҷамъиятҳои худ ва ба онҳое, ки дар он зиндагӣ мекунанд, кӯмак расонем. Ҳамин тавр, шаҳрванди бомасъул будан фаъолиятҳои шахси ихтиёрӣро низ дар бар мегирад.

- **Ӯҳдадориҳои ҳуқуқӣ:** Ҳеҷ кас наметавонад берун аз чаҳорчӯбаи қонун шаҳрванди бомасъул бошад. Шахсони ҷинояткор, табиатан, ҳамчун шаҳрвандони бомасъул рафтор наменамоянд. Қонунҳое хастанд, ки барои ҳимояи шаҳрвандон, барои химояи ҷамъияте, ки онҳо дар он зиндагӣ мекунанд ва молу мулки онҳо равона карда шудаанд. Бинобар ин, барои шаҳрванди бомасъул будан мо бояд қонунҳоро эҳтиром намоем ва онхоро риоя кунем. Ба дигарон ва ё молу мулки онҳо зарар расонидан ба шаҳрванди бомасъул будан мувофиқ нест.

- **Ӯҳдадориҳои ахлоқӣ:** Дуруст муайян намудани фаркияти ӯҳдадориҳои ахлоқи аз шаҳрванди бомасъул мушкилтар аст, зеро одамони гуногун дорои меъёрҳои ахлоқии мухталиф мебошанд.

Дар инчо, муаллими маърифати шаҳрвандӣ бояд ақидаи «ҳар касро мебояд ва ӯҳдадор аст то шаҳрванди бомасъул бошад ва ба туфайли шаҳрвандии бомасъул ҷамъият пеш меравад»-ро қайд намояд. Илова бар ин, маллим бояд тазаккур диҳад, ки ҳама ба ақидаи «як нафар метавонад бо фаъолиятҳои худ ба ҷамъият беҳбудӣ орад», ҳавасманд гарданд ва ба он кӯшиш намоянд.

Дар анчоми дарс бо иштирокчиён мисолхои зеринро (пешаки дар флипчарт нависед) дар мачмуъ дида бароед:
Шумо метавонед тавассути нишон додани масъулиятҳои зерини шахсии худ шаҳрванди масъулиятнок бошед:

- бо истифодаи усулҳои осоиштаю мувофиқ дар ҳалли моҷароҳо;
- нишон додани бовиҷдонӣ ва садоқатмандӣ;
- дарк кардани он, ки интихоб ва фаъолиятҳои одамон чи тавр ба худи онҳо, оилаҳояшон ва ҷамъият таъсир мерасонад.

Бо ҷорӣ намудани тарзи ҳаёти солим тавассути:
- дастрас намудан, таҳлил кардан ва истифода бурдани сарчашмаҳо барои рушди сатҳи тандурустӣ;
- нишон додани қобилият барои муайян сохтан, пешгирӣ кардан ва паси сар намудан, ё идора кардани вазъиятҳои хавфнок.

Фаҳмидан ва пеш бурдани принсипҳои демократии озодӣ, адолат ва ягонагӣ тавассутӣ:
- риоя ва ҳифз намудани ҳуқуқҳо ва моликияти шахрвандон;
- ҷорӣ намудани раванди демократӣ ба туфайли иштирок ва овоздиҳӣ;
- дарки он, ки ҳамаи одамон шаъну шарафи худро доранд.

Бо иштирок дар ҷорабиниҳо оиди пеш бурдани беҳбудии ҷамъиятӣ тавассути:
- дарки системаҳои иқтисодӣ, сиёсӣ, иҷтимоӣ ва муҳити зист;
- кор дар соҳаи рушди иҷтимоӣ;
- муайян намудан ва чораҳо андешидан барои қонеъ гардонидани талаботҳои ҷамъиятӣ.

Баъди дида баромадани роххои гуногуни масъулият нишон додани чавонон аз дарси гузашта хулосахо бароред, ва дарсро анчои дихед.

Замима
Машқи 1: Фаъолияти шахси ихтиёрӣ
Ба иштирокчиён моҳияти фаъолияти ихтиёриро фаҳмонед. Пас, аз ҳар як иштирокчӣ пурсед, ки ин фаъолият ба онҳо чи медиҳад? Ду рӯйхат ташкил намоед ва аз ҳар як иштирокчӣ хоҳиш кунед, се афзалиятро фаъолияти ихтиёриро номбар кунанд. Афзалиятхои номбаршударо муҳокима кунед ва хулоса бароред. Мақсад аз ин машк, баланд бардоштани рағбати ҷавонон ба фаъолияти ихтиёрӣ зиёд мебошад. Афзалиятҳои фаъолияти ихтиёрӣ чунинанд::
- Хурсандӣ кардан
- Робита бо дигарон
- Ҳисси миннатдорӣ
- Ҳисси нуфуз доштан
- Огоҳ будан аз ҷамъият ва ниёзҳои он
- Сахм гирифтан дар халли мушкило
- Инкишофи маҳорату малакаҳои нав
- Тадқиқи имкониятҳо барои пешрафти касбӣ

Маводҳо барои тақсим намудан #1: Имкониятҳои фаъолияти ҷамъиятӣ
Тасаввур намудани вазифа/фаъолият:
Ман ҳамчун шахси ихтиёрӣ дар куҷо фаъолият менамоям?
Ном барои мурочиат намудан:
Рақами телефон:
Ман чи тавр дар бораи ин вазифа маълумот пайдо намудам:

Машқи 2: Масъулияти шаҳрвандӣ

Иштирокчиёнро ба се ё чор гурӯҳ чамъ биёред ва ба онҳо иқтибосҳои зерини шахсиятҳои ҷаҳониро пешкаш намоед. Бо онҳо моҳияту муҳимияти онҳоро муҳокима намоед:

- «Шаҳрвандӣ аз хизмат ба Ватан иборат мебошад» - **Ҷавоҳарлал Неру**
- «Масъулият арзиши олиҳимматӣ аст» - **Уинстон Черчилл**
- «Ҳар кас метавонад бузург бошад, зеро ки ҳама метавонад хизмат кунад» **Доктор Мартин Лютер**
- « «Ҳеҷ гоҳ шубҳа накунед, ки гурӯҳи хурди шаҳрвандони бомаърифат ва вафодор метавонанд оламро таъғир диҳанд: дар ҳақиқат ин ягона чизест, оламро тагйир додааст» - **Маргарет Мид**

Муаррифии гуруххоро гузаронед ва аз руи коркарди гуруххо хулосахо бароред. Дар вакти хулосабарои, инчунин метавонед кайд намоед,ки ин дар катори ин шахсиятхои чахони занон низ чой доранд, ва сафи ҷавонони курси маърифати шаҳрвандиро омухта низ метавонанд дар таърих ному худро гузоранд.

Пеш аз ба супоришҳои амали гузаштан, метавонед дар давоми 5 дақиқа муҳокимаи фаъолиятҳое, ки дар он чавонон метавонанд иштирок намоянд, гузаронед.
Саволҳо барои муҳокима бо ҷавонон:

- Вакте,ки шахсони гуногун оиди ин ё он масъала акидахои мухталиф доранд чи гуна рафтор мекунед?
- Чи тавр дар ҷамъият дар ҳамоҳангӣ зиндагӣ кардан мумкин аст?
- Дар ҷамъият чи тавр ба ҳамраъйи муяссар гаштан мумкин аст?

Супориши амалӣ ба иштирокчиён:
Муаллими маърифати шаҳрвандиро зарур аст, ки роҳҳои аз тарафи ҷавонон истифода бурдани донишу маҳорати то хол дар курс омӯхтаашонро ба инобат гиранд. Ба ҷавонон супориш дода мешавад, то ки онҳо бо кӯмаки муаллими маърифати шаҳрвандӣ нақшаи шахсии фаъолияти худро тартиб диҳанд. Нақшаҳо бояд дар доираи проблема ё мавзӯи махсус коркарда шуда бошанд, ки барои иштирокчиёни дигар шавқовар бошад, тартиб дода шаванд. Нақшаҳо ба гурӯҳҳои калонтар ҳангоми ҳафтаи 10-уми курси маърифати шахрванди ва ҳафтаи интиҳоии курс, ҳамчун лоиҳаи ба охир расида, пешкаш карда мешаванд.

Номи пурра:
Номи Омӯзгори маърифати шаҳрвандӣ:
Сана:

МАҚСАДИ МАН ЧУНИН АСТ:	
БАРОИ ЧИ ИН БАРОИ МАН МУҲИМ АСТ:	
БАРОИ БА ИН НОИЛ ШУДАН БА МАН ЗАРУР АСТ, КИ: ***Рӯйхати иқдомҳои ба ман зарурбударо тартиб диҳам. Муфассал ва мушаххасбаён бошам!***	
Ман нақшаи фаъолияти худро оғоз менамоям, дар (санаи):	**Санае, ки ман ин иқдоми худро ба итмом мерасонам, бо:**
Қадами 1	
Қадами 2	
Қадами 3	
Қадами 4	
Ман бештар бо кадом намуди проблемаҳо ва мушкилот рӯ ба рӯ мешавам? **Барои паси сар намудани проблемаҳо ман бояд чи кор кунам?**	
Дар охир ман интизорам, ки ба чунин натиҷаҳо ноил мегардам:	А. Б. В.

<table>
<tr><th colspan="3">НАҚШАИ ДАРСӢ</th></tr>
<tr><td colspan="2">Мақсад:
Ба иштирокчиён додани иттиллоъ оиди мафҳуми низоъ, намудхои низоъ ва маҳоратҳо дар ҳалли осоиштаи низоъ ва муаммоҳо.</td><td>Вазифаҳо:
- ба иштирокчиён дар бораи мафхуми низоъ, намудхои он, усулҳо ва роҳҳои ҳалли низоъ итиилоъ додан;
- ба иштирокчиён дар бораи проблемаҳои ҳаррӯза маълумот пешниҳод намудан;
- шинос намудани ҷавонон ба нозукиҳои гузаронидани гуфтушунидхо;</td></tr>
<tr><td colspan="3">Мафхумхои асоси: низоъ/мочаро, намудхои низоъ, проблема/мушкилот, гуфтушунидхо</td></tr>
<tr><td>Вакт</td><td>Фаъолият</td><td>Сарчашмаҳо</td></tr>
<tr><td>5 дақиқа</td><td>Аз қайд гузаронидани иштирокчиён</td><td>Дафтари синф</td></tr>
<tr><td>20 дақиқа</td><td>Қисми 1. Низоъ чист? Намудҳои низоъ.</td><td></td></tr>
<tr><td>25 дақиқа</td><td>Қисми 2: Тарзи рафтори гуногун ҳангоми ба миён омадани низоъ
Қисми 3. Проблема бояд чи гуна ҳал карда шавад.</td><td></td></tr>
<tr><td>30 дақиқа</td><td>Қисми 3. Мафхуми проблема. Проблема бояд чи гуна хал карда шавад?
Машқи интерактивии гурухи: «Ҳалли проблемаҳои ҳаётӣ»
Максад: ба чавонон оиди мухокима ва хал намудани проблемахои хаёти кумак расонидан</td><td>5 дона ватман (флипчарт), 2 дона маркери ранга</td></tr>
<tr><td>30 дакика</td><td>Бозии накш оиди гузаронидани гуфтушунидхои самарбахш: «Апельсин»
Мақсад: Ба ҷавонон намоиш додани нозукихои гузаронидани гуфтушунидҳо</td><td></td></tr>
<tr><td>10 дақиқа</td><td>Хулосабарорӣ ва ҷамъбаст. Вазифаи хонаги.</td><td></td></tr>
<tr><td>115 дақиқа</td><td>Вақти умумӣ</td><td></td></tr>
</table>

Мундарича

Муаллими курси маърифати шахрванди ба иштирокчиён оиди низоъ ва намудхои низоъ мухтасар маълумот дода ба мавзуъ вориш гардад. (баромади муаллим оиди мавзӯъ на зиёда аз 10 дақиқа давом меёбад):

Низоъ (мочаро) – ин муносибати байни ду ё якчанд тарафхо мебошад,ки максадхои гуногун доранд ё фикр мекунанд,ки максадхои ба хам номувофик доранд.
Низоъ дар натичаи набудани баробари дар ин муносибатхо ба вучуд меояд. Накши асосиро дар сар задани низоъ – низоъангезхо (конфликтогенхо) мебозанд. Маънои ин калима мусоидаткунандаи низоъ мебошад, ва дар хакикат хам истифодаи ин калимахо сабаби ба миён омадани низоъ мешаванд. Низоъангез гуфта мо калимахоеро дар назар дорем,ки ба сар задании низоъ мусоидат мекунанд. Мохияти аслии низоъангезхоро чунин фахмонидан мумкин аст, ки мо нисбат ба суханхое,ки худамон мегуем бештар ба суханхои гуфтаи дигарон гуш мекунем.

Ба низоъангезе, ки ба умкобили мо равона карда шудааст, мо кушиш мекунем бо низоъангези нисбатан сахттар чавоб гардонем. Чабрдида нисбати худ низоъангезро кабул карда, мехохад бохти психологии худро чуброн кунад. Аз ин ру барои фуру нишондани хашми худ ба ранчиш бо ранчонидан чавоб мегардонад. Дар ин сурат чавоб мулоимтар набуда, баръакс пуртаъсиртар ва сахттар мебошад. Дар натича кувваи низоъангезандахо босуръат меафзояд.
Дар инчо муаллим метавонад бо иштирокчиён оиди мавзуъ мухокимаи умуми гузаронад. Саволхои эхтимоли барои мухокима:

- Низоъ дар кучо бештар руй медихад?
- Низоъ дар байни кихо ба амал меояд?

Дар чамъбасти мухокима муаллим метавонад дар бораи намудхои гуногуни низоъ истода гузарад:

- Низоъи байни ашхос (байни ду шахс)
- Низоъ байни шахс ва гурух
- Низоъ байни гуруххо
- Низоъи ботини

Бо иштирокчиён мафхумхои асосиро мухокима намуда ба кисми дуюми дарс гузаред.

Дар давоми мавзуъ ба иштирокчиён фахмонед,ки шахсони гуногун мавриди низоъ рафтори гуногун мекунанд. Аз иштирокчиён метавонед пурсед,ки кадом тарзи рафтор мавриди низоъ ба онхо маълум аст? Фикри иштирокчиёнро гуш карда, мухтасар дар рафти идоракунии вазъияти низоъ чой доштани панч тарзи рафторро кайд намоед. Бо ёрии мисолхои гуногун панч тарзи рафтори зеринро мухокима кунед:

- **Тарзи канорагири.** Дар ин тарзи рафтор шахс худро аз ихтилоф дур мекашад ва канорачуи мекунад.
- **Замонасози кардан.** Дар ин маврид шахс манфиатхои худро ба назар нагирифта, танхо барои конеъ гардонидани манфиатхои чониби дигар кушиш мекунад.
- **Рақобат.** Дар ин намуди рафтор шахс танхо манфиатхои худро ба назар гирифта, манфиати чониби дигарро инкор менамояд. Ыакат баро ба галаба ноил гардидан бе назардошти хохишу манфиати чониби дигар кушиш мекунад.
- **Созиш кардан (компромисс)** – ёфтани мавкеи миёна, ки харду чонибро конеъ мегардонад. Нисбати якдигар гузашт карда тавонистан ва манфиатхои якдигарро кисман конеъ гардонидан аст.

- **Хамкори.** Хамкори кардан ин фаъолияти муштарак бо чониби дигар дар рохи ёфтани чунин халли ихтилоф, ки барои ҳарду ҷониб каноатбахш бошад. Дар ин тарзи рафтор манфиатҳои ҳарду ҷониб ба назар гирифта мешавад.

Дар ҷамъбасти ин қисмати дарс, муаллим метавонад қайд намояд,ки низоъ метавонад зӯроварона ва ғайризӯровари бошад. Низоъ як қисми ҳаёти ҳаррӯзаи чомеа буда, он метавонад дар мактаб, дар хона, дар кӯча, кор, дар сахро ва гайра рӯй диҳад. Бо роҳи осоишта ва ба нафъи тарафайн ҳал карда тавонистани моҷаро, маҳорати асосие барои ҳар як сарвари ҷавон ба ҳисоб меравад.

Ин ҷо чанд маслиҳатҳо оиди ҳалли низоъ оварда шудааст:

1. **Оромиро риоя намоед** – Хомӯш истед ва ҳеҷ чиз нагӯед. Одатан шахси ғазаболуд мехоҳад Шуморо ба иғво андозад. Баҳс кардан бесамара аст, зеро ки он монеаҳо эҷод менамояд.
2. **Бигзор тарафи дигар сухан кунад** – Ӯ аз сухан кардан худаш дилгир мешавад. У мехоҳад,ки с*ухани ӯ шунида шавад ва худро муҳим ҳис намояд.* Ҳар кас мехоҳад худро муҳим ҳис намояд. Баъзе аз одамон инро бо дигар роҳ баён менамоянд, ки бемаҳсул аст ё натиҷаи баръакс пеш меоварад.
3. **Нуқтаи назари шахси дигарро содиқона ба инобат гиред** – Худро ба ҷои ӯ гузоред. Ҳеҷ гоҳ нагӯед, ки «Шумо хато кардед». Воқеан роҳҳои созиш намуданро дарёбед ва ба он кӯшиш намоед.
4. **Агар вазъият ба таҳқир табдил ёбад, ба он хотима гузоред** – Ҷиддӣ, аммо оромона гӯед: «Шумо ҳоло бисёр хашмгин ҳастед ва чизҳое, ки дар назар надоред, гуфта истодаед (ба ӯ ҳисси бегуноҳӣ пеш оред). Ман мехоҳам худро сафед намоям. Вақте, ки Шумо ором шудед, мо метавонем боз сӯҳбатамонро давом диҳем.» Пас аз он хонаро тарк намоед ё хоҳиш кунед, ки хонаро тарк намоянд.
5. **Агар Шумо хато карда бошед, зуд онро тасдиқ намоед ва масъулиятро бар дӯш гиред** – Шумо метавонед гӯед: «Шумо комилан ҳақ ҳастед. Ин хатогии ман аст ва ман мехоҳам онро ислоҳ намоям.» Ҳатто агар ХАТОГӢ аз тарафи Шумо НАШУДА БОШАД, ақалан дар тарафи дигар ҳисси бегуноҳиро бедор намоед: «Шояд ман хато карда бошам, биёед якҷоя ҳақиқатро пайдо намоем.»

Ин кисмати дарсро чамъбаст намуда ба мухокимаи проблема /мушкилот гузаред.

Ба иштирокчиён гуфта гузаред,ки хар як холати низоъ як проблема/ ё мушкилиро ба миён меорад. Пеш аз ҳалли ин ё он проблема, ҷавононро сараввал зарур аст, ки моҳияти проблемаро дарк намоянд ва онро муайян намоянд. Бо иштирокчиён саволхои зеринро зеринро мухокима куне два хохиш намоед,ки мисоли проблемахои гуногунро биёранд:

- Барои проблема чой доштанаш шумо чиро асос медонед?
- Проблема дар кучо рух медиҳад?
- Проблема чи тавр рух медиҳад?
- Кай он рух медиҳад?
- Бо ки он рух медиҳад?
- Барои чи он рух медиҳад?
- Барои рух додани проблема чи сабаб мешавад?

Агар ҷавонон миқдори зиёди проблемаҳоро муайян намоянд, аз онҳо пурсед,ки кадом проблемаҳо таъҷилианд ва бояд дар аввал ҳал карда шаванд. Ба онҳо фаҳмонед, ки барои ҳалли проблема аз дигарон (аъзоёни оила, ҷомеа, омӯзгорон, хамсолон, волидайн, намояндагони ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва гайра) низ маслиҳату кӯмак дархостан муҳим

аст. Мурочиат ба шахсони дигар барои халли ин ё он проблема фақат ба манфиати кор мебошад ва чавонон бояд инро дарк намоянд.

Бо иштирокчиён якчанд саволҳоро оиди ҳалли проблема муҳокима намоед, ба мисоли:

- Барои ҳалли проблема кадом сарчашмаҳо лозиманд?
- То кадом андоза ин сарчашмаҳо ба шумо датсрас хастанд?
- Халли проблема чи хатарҳо дорад?
- Оё ҳалли проблема роҳҳои гуногун дорад?
- Интихоби роҳи ҳалли проблема боз аз чиҳо вобастаги дорад?

  Дар анҷоми муҳокимаи саволхо диққати иштирокчиёнро ба гуфтаҳои зерин ҷалб намоед:

  Ҳал намудани проблема қисми асосӣ дар раванди кабули қарор мебошад. *Ҳал намудани проблема* раванди равоние мебошад, ки дар мачмуъ муайян кардан, таҳлил намудан ва ҳал кардани проблемаро дар бар мегирад. Мақсади интиҳоии *ҳал намудани проблема* – ин паси сар намудани монеаҳо ва қабул намудани қарори дуруст мебошад.

  Гуфтушунид – ин муҳокимаронӣ бо мақсади созиш намудан мавриди халли проблема / ё низоъ мебошад. Гуфтушунид ин маҳорати калидие мебошад, ки пешсафон бояд дорои ин махорат бошанд. Махорати гуфтушунид карда тавонистанро хар як шахс метавон дар худ тарбия намояд.

  Эзоҳ ба муаллим: Вобаста ба вазъият метавонед ин бозии гурухиро ташкил кунед. Иштирокчиён метавонанд ихтиёран накшхоро интихоб намоянд ва иҷро кунанд.

Бозии 1: «Ҳал намудани проблемаҳои ҳаётӣ». Вакт 30 дакика.
Бо иштирокчиён бозии накширо оиди халли проблемахои хаёти ташкил кунед.

Иштирокчиёнро ба 4 гурух, 5 нафарӣ дар ҳар як гурӯҳ ҷудо намоед. Ба ҳар як гурӯҳ вараққои калон тақсим намоед. Ба ҳар як гурӯҳ проблемаҳои гуногунро барои ҳал намудан пешкаш намоед:

1. Бародари Шумо аз мактаб оғуштаи хун ва бо доғҳои кабуд бармегардад. Вай мегуяд, ки чанд бачаҳои аз ӯ калонтар ӯро заданд.
2. Шумо ба ҳамроҳии рафиқатон вазифадор карда шудед, ки дар мактаб дар лоиҳае кор кунед. Санаи интиҳоии супоридани лоиҳа ҳафтаи дигар аст. Аммо рафиқатон дар лоиҳа ҳеҷ корро ба анҷом нарасонидааст ва намеходад кор кунад.
3. Раис ба Шумо мегуяд, ки дар сохтмон кор кунед, аммо ба Шумо тоскулоҳи (шлем) сахт намедиҳад. Шумо медонед, ки напӯшидани тоскулоҳ хангоми кор кардан дар сохтмон хатарнок аст.
4. Ҳамсинфатон Шуморо оиди мансубияти этникиатон (мансубият ба ягон халқият) мазоҳ мекунад. Шумо аз он ранҷиш меёбед.

Иштирокчиён дар гуруххо мухокимарони карда рохи халли ин проблема/низоъро бояд интихоб намоянд. Гуруххо метавонанд рохи дилхохи рафторро хангоми халли ин проблема интихоб намоянд ва онро намоиш диханд.

Ба иштирокчиён барои омодашави вакт чудо куне два шароит фарохам оваред.
Дар анчоми бози муаррифии гуруххоро амали намоед ва хулосабарори кунед.

Бозии 2: Гузаронидани гуфтушунидҳои самарабахш: «Афлесун».
Барои ташкили ин бозии накши аз иштирокчиён хоҳиш намоед,ки 6 нафар нафар ихтиёриён даст бардоранд. Иштирокчиёни ихтиёриро ба беруни синф баворарда максади гуфтушунидро ба онхо фахмонед.

1. Тарафи якум – ду нафар иштирокчи, намояндагони ташкилоти чамъиятие, мебошанд,ки аз пучоки афлесун доруи камёфт (ваксина) барои касалии саратони кудакон тайёр мекунанд.
2. Тарафи дуюм – ду нафар иштирокчие,ки намояндаи сохибкорон мебошанд ва аз афлесун афшура барои кудакон тайёр кард ба савдо баровардани хастанд.
3. Тарафи сеюм – сохибкоре, ки 2 тонна афлесуни фуруши дар шаҳр дорад. Танхо худи у фурӯшандаи афлесун мебошад. Максадаш- фурӯхтани афлесун.

Барои хар се тараф барои тайёри дидан 5 дақиқа вақт ҷудо кунед. Баъди 5 дақиқа бояд онхо дар атрофии мизи умуми гуфтушунид гузаронанд.
Хангоми тайёри дидани ихтиёриён иштирокчиёни бокимондаро вазифадор намоед,ки онхо танхо мушохида карда метавонанд ва дар анчоми гуфтушунид фикру-акидаи худашонро баё нарда метавонанд.

Мақсади гуфтушунид: бо роҳи ҳамдигарро хуб фаҳмида гуш карда тавонистани тарафҳо ба мақсад расидани ҳар се тараф: фурӯшанда ва харидорон аз ду тараф.
Хангоми гузаштани гуфтушунид ба иштирокчиён халал нарасонед ва танхо мушохида кунед.
Гуфтушунид метавонад ба тарзи гуногун анчом ёбад, тарафхо метавонанд байни хам дар вакти гуфтушунид маслихат кунанд ва дар якчояги хамами афлесунро харидори кунанд. Дар ин холат ҳам доруи кудакон аз пучоқи афлесун, ва хам афшура аз магзи афлесун метавон тайёр карда шавад.
Инчунин, тарафхо метавонанд ба як хулосае наоянд, ва дар фикри худ истодагари кунанд – ин ҳам бошад анчоми дигари гуфтушунид мебошад.

Дар вакти муҳокимаронии натиҷаи бозии гуфтушунид ва хулосабарори кайд намоед, ки аз ҳама асосиаш ҳангоми гуфтушунид бо эҳтиром гӯш андохтан ба суханони тарафи дигар ва тарзи дурусти қабули қарор мебошад.

Хулоса
Мо бо проблема ва моҷароҳо ҳар рӯз рӯ ба рӯ мешавем. Ҳар як сарвар бояд проблемаро хуб ҳаллу фасл намояд ва маҳорат дошта бошад, ки моҷароҳоро ба осоиштагӣ ҳал намояд. Сессияи мазкур воситаҳои гуногунро пешниҳод намуд, ки бо ёрии онҳо метавонед моҳияти проблемаҳоро муайян намоед ва роҳҳои ҳалли онро дарёбед. Дар ҳалли моҷаро усулу воситаҳои гуногуне вуҷуд доранд: аз ақибнишинӣ ба созиш ва ҳамкорӣ. Ҳар як усул афзалият ва камбудии худро дорад. Бинобар ин, сарварон бояд чораҳои зарурири фувофиқ ба табиати моҷаро андешанд. Чи тавре ки Алберт Эйнштейн гуфтааст: «Сулҳ бо роҳи зӯрӣ ба даст оварда намешавад. Онро метавон танҳо тавассути ҳамдигарфаҳмӣ соҳиб шуд.»

Вазифаи хонагӣ.
Чизҳои азхуднамуда ва таҷрибаи шахсиатонро дар эълонномa барои ҳалли моҷаро, ки дар он хонандаро тавассути воситаҳо дар идора намудани он пеш мебаред, истифода баред.

Шартҳои дастурикунанда:

- Эълонномаи Шумо бояд ба талаботҳои ахлоқӣ ҷавогӯ, рангкардашуда ва муфассал бошад.
- Эълонномаи Шумо тавонад ба касе барои пешгирӣ кардани моҷаро кӯмак расонад. Бинобар ин, дар он бештар ҷидду ҷаҳд намоед.
- Дарси дигар Шумо метавонед коратонро дар мубодила бо ҳамсинфон муҳокима намоед.

Ҷамъбасти дарс
Ба ҷавонон муҳимияти ҳалли проблема ва моҷароро бори дигар фаҳмонед. Аз онҳо хоҳиш намоед, ки оиди чизҳои омӯхтаашон дар рафти курс ба Шумо нақл намоянд. Ин метавонад қисме аз маълумот ё маҳорате, ки онҳо омӯханд, бошад. Ҳар иштирокчӣ бояд мисолҳои гуногун пешниҳод намояд.

<table>
<tr><td colspan="2">НАҚШАИ ДАРСӢ</td></tr>
<tr><td>Мақсад:
- Ба иштирокчиён омузондани нозукихои санъати суханварӣ, маҳорати баромад кардан ва бурдани мубоҳисахо</td><td>Вазифаҳо:
- Ба чавонон омӯзондани чи тавр дар назди омма баромад кардан ва истифодаи асбобҳои мухталифи аёнӣ;
- Фаҳмондани чи тавр тайёр намудани баромади таъсирнок ва иброз намудани андеша;
- Дарки маҳорати баромад ва муҳимияти он дар ҳаёти ҳаррӯза;
- Дарки мубоҳиса ва раванди он.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Мафхумхои асоси: суханвари, мусоҳиба, мубоҳиса, хабар, баромад, суханронии умумӣ, маърӯзачӣ, мулоҳиза кардан.</td></tr>
</table>

Вакт	**Фаъолият**	**Сарчашмаҳо**
5 дакиқа	Аз кайд гузаронидани иштирокчиён ва омодагири ба дарси нав.	Дафтари синф. Флипчарт ва маркерхои ранга.
30 дакиқа	Суханронии умумӣ Маводҳои видеоии суханронии Мартин Лютер ё дигар суханварони хуби маҳаллиро тамошо кунед. Муҳокимаронӣ	Проектор, слайдҳо, маводҳо барои тақсим намудан
35 дакиқа	Маҳорати баромад кардан Муҳокимаронӣ	
35 дакиқа	Маҳорати мубоҳисавӣ Машқи 1: Мактаби парлумон	
10 дакиқа	Хулосабарорӣ Чамъбасти дарс Саволу чавоб *Супориши амалӣ: тайёр кардани баромад оиди нақшаи амали шахсӣ t*	
115 дакиқа	**Вақти умумӣ**	

Мундарича

Санъати суханварӣ яке аз талаботҳои пешсаф будан аст. ***Санъати суханварӣ раванди суханронӣ дар назди умум ва санъати мусоҳибаи таъсирнок бо шунавандагон мебошад.*** Мақсади суханронии умумӣ – ин хабардор намудан, таъсир расонидан, бовар кунонидан ва ё танҳо вақтхуш намудани шунавандагон мебошад, ки он бо ***баромад*** алоқаи зич дорад. Суханвари хуб на танҳо оиди чизе хабардор карда метавонанд, балки ба ҳиссиёти шунавандагон низ таъсир расонида ҳам метавонанд. Дар санъати суханварӣ, хамчун ин ё он намуди мусоҳиба, панҷ унсурҳои асосӣ вуҷуд доранд: ***КИ*** *гуфта истодааст* ***ЧИРО*** *ба* ***КИ*** *бо истифодаи* ***ЧИ МАЪНӢ ДОРАД*** *бо* ***ЧИ МАҚСАД****?*

Таърихи пайдоиш

Санъати суханвари бори аввал аз тарафи юнониёни қадим инкишоф дода шудааст. Ҳар нафаре, ки мехоҳад дар суд, сиёсат ё ҳаёти ҷамъиятӣ комёб шавад бояд аз нозукиҳои санъати суханварӣ бархурдор бошад. Бо пешрафти сиёсати Империя Рим, суханварони римӣ ба санъати суханварии Юнон шакли нав бахшиданд. Зери таъсири Империя Рим омӯзиши санъати суханварӣ (риторика) ба нақшаи таълим ворид карда шуд. Байни суханварони бузурги он давр Афлотун, Арасту ва Исократ буданд. Онҳо мактабҳои худро ташкил намуда, санъати суханвариро таълим медоданд. Дар даврони Империя Рим, санъати суханварӣ моҳияти худро дар қонуну корҳои идоракунии давлат гум накарда, ба шакли муҳими вақтхушӣ табдил ёфт. Бо ин роҳ, суханварони машҳур бойгариву обрӯи зиёде барои маҳораташон мегирифтанд.

Принсипҳои асосии санъати суханварӣ ҳоло ҳам бетаъғир мондаанд. Аз рӯи анъана, усулу воситаҳои мусоҳиба ба шунавандагон вобастагӣ дорад. Дастовардҳои нав ба суханварон имконият фароҳам оварданд, ки дар мусоҳибаҳои душвор комёб гарданд.

Барои чи санъати суханварӣ муҳим аст?

Санъати суханварӣ ҳоло ҳам дар ҳаёти мо муҳим аст. Президентҳо ва шахсони машҳур маҳз ба туфайли маҳорати суханвариашон ба комёбиҳои баланд ноил шудаанд. Санъати суханварӣ яке аз муҳимтарин маҳоратҳои инсон ба шумор меравад. Ин маҳоратро мумкин аст қариб дар ҳамаи кору фаъолияҳо истифода бурд.

Биёед ба сабабҳое, ки барои чи санъати суханварӣ дар ҳаёти мо муҳим аст нигарем:

- Санъати суханварӣ барои мусоҳиба кардан ва дар худ боварӣ ҳосил кардан кӯмак мерасонад
- Санъати суханврӣ барои ҷалб намудани диққати шунавандагон кӯмак мерасонад

Донистани санъати суханварӣ муҳим аст, зеро ки дар ягон ҳолати ҳаётӣ, кас ба ягон намуди суханронӣ рӯ ба рӯ шавад. Ин омилро зуд дарк намудани ҷавонон ва ба таври бояду шояд омода шудан, барои ба муфаққият ноил шудани онҳо дар хона, мактаб ва дар ҷамъият кӯмак мерасонад. Омӯхтани нозукиҳои санъати суханварӣ – ин воситаи бузургест барои дониҷӯён дар рафти таҳсил дар мактаб, коллеҷ ва донишгоҳ, аз ҷумла имконияти бузургест дар ҳаёти шахсии онҳо. Санъати суханварӣ аслиҳаи пурқудратест, ки тавассути он мо фикри худро баён менамоем.

Истифодаи санъати суханварӣ ба кас имконият медихад, ки дар мактаб, ҷои кор ва ҳатто дар ҷаҳон таъсири худро гузорад. Бо дигарон мубодилаи афкор намуда, ҷавонон имконият пайдо менамоянд, ки нуфузи орзую ормон, хоҳишу максадҳои худро дар ҳаёт, дар олами атрофии худ инкишоф диҳанд. Санъати суханварӣ барои ба дигарон

таасуррот бахшидан, барои ноил шудан ба мақсадҳо воситаи пуриқтидорест. Санъати суханварӣ ба мо кӯмак мерасонад, ки худро дар байни дигарон қулай ҳис намоем.

Суханронии пуртаъсир ҷиҳатҳои зеринро дар бар мегирад:
- Нотиқӣ
- Истифодаи имову ишораҳо
- Назорат аз болои овоз
- Фонди луғавӣ ва интихоби калима
- Истифодаи ҳазлу шӯхии бомаврид
- Инкишоф додани муносибатхои мусби бо шунавандагон.

Маҳорати суханварии Шумо чи гуна бояд инкишоф дода шавад:
Одатан дар назди одамони бисёр ва шахсони ношинос суханронӣ намудан бештари моро ба ҳарос меорад. Аммо ба туфайли омӯзиши муносибу пай дар пай ҷавонони пешсаф метавонанд ба ин маҳорати ҳаётан муҳим соҳиб шаванд.
Таҷрибаҳои зерин барои инкишоф додани қобилияти ҷавонон оиди дар ҷойҳои ҷамъиятӣ баромад карда ибрози ақида намудани онҳо пешниҳод шудаанд:

- **Аз беҳтаринҳо омӯхтан:** роҳи аз ҳама беҳтарини инкишоф додани маҳорати суханварӣ ин омӯхтан аз онҳое, ки дар ин ҷода бузург дониста шудаанд.
- **Машқ карданро давом додан:** роҳи беҳтарин барои суханронии хуб ё баромади ҷолиб ин машқ карданро давом додан аст. Чи қадаре, ки ҷавонон барои такмил додани маҳорати суханварӣ машқ мекунанд, ҳамонқадар иҷроиши супориш осон мегардад. Онҳо метавонанд дар танҳоӣ, дар назди оина машқ намоянд ва ё аз аъзоёни оилаашон хоҳиш намоянд, ки шунавандаи онҳо бошанд.
- **Оромиро риоя намудан:** чизи аз ҳама муҳим оромиро риоя намудан аст. Ҳатто агар шахси баромадкунанда ҷумлаеро фаромӯш кунад, набояд оромиро аз даст диҳад. Шарт нест, ки ӯ бояд аниқу дақиқ ҳамон калимаҳоро истифода барад. Ӯ метавонад калимаҳои дигарро истифода барад. Агар ӯ оромона ва боназоратона рафтор намояд, дар ҳақиқат худро ором ҳис менамояд.
- **Ба тарзи либоспӯшӣ аҳамият додан:** ҷавононро бояд хотирнишон кард, ки дар баромадҳои умумӣ ба сару либоси худ диққат диҳанд. Одамон аҳамият медиҳанд, ки кас чи пӯшидааст ва чи гуна пӯшидааст. Агар шахс нодуруст либос пӯшида бошад ё дар намуди зоҳирии ӯ камбудие бошад он метавонад диққати тамошобинонро ба худ ҷалб намояд ва шахси баромадкарда истодаро дар холати ногувор гузорад.
- **Ба чашми шунавандагон нигоҳ кардан:** пешсафон бояд дар хотир дошта бошанд, ки ҳангоми сухан рондан бояд ба чашми шунавандагон нигоҳ кунанд. Ба чашми шунавандагон нигоҳ кардан метавонад диққати онҳоро ҷалб намояд. Боварӣ ҳосил намоед, ки онҳо ба чашмони танҳо як ё ду нафар нанигаранд, балки ба чашмони шумораи бештари шунавандагон нигаранд. Боз муҳим аст, ки нигаронидани чашм ба чашми каси дигар на он қадар дар муддати кӯтоҳ бошад ва на дар муддати дароз.
- **Донистани маводи худ:** вақте ҷавонон нияти баромад намуданро дар ҷамъомадҳои умумӣ ё вохӯриҳо доранд, хатогии калон дар он аст, ки онҳо мавод барои баромадро ба пуррагӣ баҳогузорӣ наменамоянд. Ҳамчун қоида, агар кас ба моҳияти мавзӯъ дуруст сарфаҳм наравад, ӯ набояд назди шунавандагон баромад кунад. Шунавандагон метавонанд дар охири баромад ҳамаи саволҳои

лозимаашонро диҳанд. Агар шахси баромадкарда ҳатто ба як саволи шунавандагон ҷавоб дода натавонад, боварии онҳоро аз даст медиҳад.

- **Нигоҳ доштани суръат:** суръате, ки бо он кас сухан меронад дар рафти баромад нақши муҳимро мебозад. Ҷавононро мебояд ба суръати суханрониашон диққат диҳанд. Суръати суханронӣ барои ҷалб намудан ва нигоҳ доштани диққати шунавандагон бояд на бисёр суст ва на тез бошад.
- **Мухтасар баён намудан:** мухтасар баён намоед ва дар бораи моҳияти масъала гап занед.
- **Донистани шунавандагони худ:** яке аз муҳимтарин ҷиҳат дар санъати суханварӣ – ин донистани шунавандагони худ ва мувофиқ ба онҳо сухан кардан аст.

Ҳангоми суханронӣ дар ҷамъомадҳо, бояд худдорӣ намуд аз:

- **Худситоӣ:** Худситоӣ дар суханронӣ – ин ба мисли таҳқир намудани шунавандагон аст. Агар баромад хуб бошад, шахси баромадкрдаро таърифу таҳсин меунанд.
- **Тақлидкорӣ ба каси дигар:** Нисбати худ боадолатона будан муҳим аст, нисбат ба тақлидкорӣ кардан.

Маҳорати баромад кардан

Баромад чист?

Баромад – ин маҳорати пешкаш кардан ва фаҳмонидани моҳияти мавзӯъ ба шунавандагон ё хонандагон мебошад. Он бо «суханронии умумӣ» (дар боло зикр карда шудааст) алоқаи зич дошта, яке аз шаклҳои паҳншудаи нутқи шифоӣ дар замони муосир ба ҳисоб меравад. Баромадкуниҳо қариб дар ҳамаи лаҳзаҳои ҳаёт истифода бурда мешавад ва метавонад нақшадор, бадеҳатан (нотайёр), ба таври хаттӣ ва ё ба таври ёддошт бошад. Асосан, мақсади баромади шифоӣ ин:

- хабардор кардан ё инъикос намудан;
- бовар кунонидан;
- оғоз намудани муҳокима ё дар доираи мавзӯъ саволгузорӣ кардан;
- хозиринро вақтхуш намудан;
- ҳавасманд намудани гурӯҳ дар иҷроиши коре ё ноил шудан ба мақсадҳои пешгузошта.

Баромади шифоии хуб дорои сохтори хуб аст. Ин метавонад ба шунавандагон барои пайгирӣ намудан сабукӣ орад. Одатан баромад аз се қисм иборат аст: оғоз, мобайн ва анҷом

Кай ва дар куҷо маҳорати баромад кардан зарур аст:

- Ҳангоми дарс ва супоридани имтиҳони шифоӣ;
- Дар ҷамъомадҳо ё мусобиқаҳои мактабӣ;
- Дар лексияҳо ё ҳангоми пазироӣ;
- Намоишҳо, консертҳо, ҷорабиниҳои дилхушии мактабӣ, шабнишиниҳо.

Баромадро чи гуна бояд гузаронид?

Мо зуд-зуд бо одамоне вомехӯрем, ки қобилияти озодона ва таъсирнок ифода намудани фикрашонро надоранд. Сабаб дар он аст, ки онҳо маҳорати кофии баромад карданро соҳиб нестанд, ва аз боли худ дар ин раванд кор набурдаанд. Ба туфайли машқи доимӣ

ва бо ҷидду ҷаҳд, кас метавонад маҳорати баромад карда тавонистани худро такмил диҳад.

1. Дар аввал мақсади баромад карданро муайян намоед:

- Ба одамон ягон хабар/иттиллоъ додани хастед?
- Одамонро ба чизе бовар кунондани хастед?
- Табъи одамонро хуш карданиед?

2. Шунавандагони худро таҳлил намоед:

- Дараҷаи дониши онҳо оиди мавзӯъи баромади Шумо чи гуна аст?
- Онхо ба маълумоти Шумо омода карданиёзманди доранд?
- Хусусиятҳо (муносибати онҳо, таҷриба ва маълумот).

3. Ба муҳимияти мавзӯи баромади худ боварӣ ҳосил намоед:

- Мавзӯатонро тадқиқ намоед.
- Барои асоснок шудани баромадатон аз факту рақамҳо ва маълумотҳои оморӣ истифода баред.
- Аз таҷрибаҳои ҳаёти воқеӣ мисолҳо оред.

4. Боварӣ ҳосил намед, ки моҳияти мавзӯъи баромад равшан аст:

- Чанд хабарҳои калидиеро инкишоф диҳед, ки ба шунавандагон таассуроти амиқ гузошта тавонанд.
- Баромадатонро аз нигоҳи мантиқ дуруст омода намоед, мақсад барои ҳар як қисм ва хулоса дар охири он.

5. Суханронии таъсирнокро истифода баред

- Иборaҳои кӯтоҳу соддаро истифода баред.
- Аниқбаён бошед.
- Ғояи асосиро бори дигар тасдиқ намоед.
- Дар вакти баромад гоҳ-гохе табассум намоед.

Маҳорати бурдани мубоҳисахо

Мубоҳиса чист?

Мубоҳиса – ин баҳс намудан бо риояи қоидаҳо дар атрофии мавзуи муайян аст. Мубоҳиса қоидаҳои қатъии рафторро дорад. Шумо дар ҷое қарор мегиред ва бояд муқобили он чизе, ки боварӣ доред, тасдиқ намоед. Одатан дар мубоҳиса ду даста баромад намуда, оиди қароре ё мавзӯе баҳс менамоянд. Ба ҳар як гурӯҳ вақти муайяне барои омода ва асоснок намудани далелҳои худ ҷудо карда мешавад. Дар мубоҳиса, агар як даста барои дастгирӣ намудани фикре ё мавзӯе баҳс намояд (Барои/Тарафдор), тарафи дигар бошад ҷиҳати муқобили фикр ё мавзӯро (Муқобил/Зид) дастгирӣ менамояд. Қоидаҳои мубоҳиса дар ҳар мавзӯи баҳсӣ метавонад иваз карда шавад. Чанд намуди мубоҳиса вуҷуд дорад. Мақсад – ин дарёфтани далели ҷоиз дар муддати кӯтоҳи вақт аст. Баъзан ҳар як аъзои даста сухан мекунад ва баъзан даста яке аз намояндагони худро барои аз номи кули даста баромад кардан интихоб менамояд. Довар дар асоси далелҳои пешниҳодгардида ва маҳорату дараҷаи касбии дастаҳо баҳо мегузорад. Одатан дар мубоҳиса, як даста ғолиб эълон карда шуда, ба давраи (раунд) дигар гузаронида мешавад.

Мубоҳиса масъалахои зеринро фаро мегирад:

- Иштирокчиён мавзӯро гӯш намуда, тарафи худро (тарафдор/зид) интихоб мекунанд.

- Дастаҳо мавзӯҳои худро муҳокима намуда, ба хулосае меоянд.
- Дастаҳо хулосаҳои худро баён намуда, нуктаҳои асосиро пешниҳод менамоянд.
- Иштирокчиён далелҳо ва назари мухолифро муҳокима намуда, ҷавобҳои худро барои инкор кардани онхо тайёр мекунанд
- Ҷавобҳо барои инкор баён карда мешаванд.
- Интиҳои хулосабарорӣ.

Эзоҳ барои муаллимони курс. Агар гурӯҳ омода бошад ва ихтиёр дошта бошед машки зеринро бо иштирокчиён амали гардонед. Агар ба назари Шумо гузаронидани ин машқ ба мақсад мувофиқ набошад, ягон машқи дигар ё бозии ба ин гурӯҳ дар ҳамин маврид муносибро пешкаш намоед.

Машқи 1: Усулҳои машқҳои тайёрии ҷолиб

Тақлид ба овози асп: иштирокчиён ҳаворо дар даҳонашон нигоҳ дошта, лабҳояшонро маҳкам мекунанд. Бо ин роҳ, ҳар ду лабҳо ба ларзиш медароянд ва садои овози аспро мебароранд. Дар ин ҳолат мушакҳои атрофии даҳон ором мегарданд.

Машқи суръат: иштирокчиён ягон чизро бо суръатҳои гуногун (суст, миёна, тез) ва бо овози баланд мехонанд. Ин имконият медиҳад, ки чашму забон якҷоя истифода бурда шаванд.

Кашиши рӯй: иштирокчиён кӯшиш намоянд, то ки даҳон, бинӣ ва абрӯвони худро ба ҳамдигар наздик ҷазб намуда, сипас то мумкин аст аз ҳам дур намоянд. Бо ин роҳ, мушакҳои рӯи онҳо ором меёбанд.

Машқҳо барои инкишоф додани маҳорати мубоҳисавӣ

Машқи 2: Парлумони мактаб. Машк аз кадамхои алохида иборат аст.

Қадами 1 - Қоидаҳои таъсири мутақобилаи гурӯҳ, натиҷаҳои чашмдошт (нигоҳ доштани интизоми гурӯҳ ва диққати онхо, пешсаф ва объективона будан, назорати масъулиятнокии аъзоёни гурӯҳ) ва супоришро ба хонандагони худ шарҳ диҳед. Нақши омӯзгор аз он иборат аст, ки мувофиқ гардонад, кӯмак расонад ва дараҷаи фаҳмиши ҳар як хонандаро оиди накши худ ва мавзӯъ назорат намояд. Пас аз он, ки гурӯҳ пешсафи худро таъин намуд ва мавзӯҳҳои баррасишаванда зери муҳокимаи коллективӣ қарор дода шуда, ҳаллу фасл карда шуданд, муаллими маърифати шаҳрвандиро зарур аст, то иштирокчиёнро бо маълумотҳои муҳиму лозимӣ таъмин намояд.

Намунаи мавзӯҳо барои мубоҳиса:
- Тамошои оинаи нилгун беҳтар аз хондани китобҳо аст?
- Соатҳои таълими дар мактаб бояд аз 12:00, ба 16:00 иваз карда шаванд?
- Бояд аз хонандагон дар мактаб пӯшидани либосҳои якхелаи мактабӣ талаб карда шавад?
- Истифодаи телефонҳои мобилӣ дар мактаб бояд иҷозат дода шавад.

Гурӯҳро зарур аст, ки оиди чи гуна истифода бурда шудани маълумот ва ба аъзоён барои дастгирӣ намудани далелҳо қарор қабул намояд (маълумот барои қувват

бахшидани далел муфид аст?). Ҳар як гурӯҳ хавасманд гардонида шаванд, ки барои тахмин намудани далелҳою ҷавобҳои гурӯҳи дигар кӯшиш намоянд.

Қадами 2 – Хонадагонро ба се ё аз он бештар ҳизбҳои сиёсӣ ҷудо намоед. Агар онҳо хоҳанд, метавонанд ҳизбҳои худро номгузорӣ намоянд. Иҷозат диҳед, ки ҳизбҳо «лоиҳаи қонун» (пешниҳоди сиёсӣ – қонуни нав ё тағғироту иловаҳо ба қонуни мавҷуда)-ро тайёр намуда, пешниҳод намоянд. Рӯйхати ҳамаи лоиҳаҳои қонуни аз тарафи ҳизбҳо пешниҳодшударо ташкил диҳед. Ба аъзоёни ҳар як ҳизб иҷозат диҳед, ки ба лоиҳаҳои қонуни пешниҳод намудаи ҳизбҳои дигар назар андозанд. Онҳо бояд ҳадди ақал нисфи лоиҳахои қонунро барои зид баромадан, интихоб намоянд. Ба хонандагон даҳ дақиқа, барои омода шудан оиди қисматҳои зерин, пешниҳод намоед:

- чи тавр онҳо бояд лоиҳаи қонуни худро ҳимоя намоянд;
- ва чи гуна онҳо ба лоиҳаи қонуне, ки бояд зид бароянд, муқобилият нишон диҳанд.

Қадами 3 – Бо ба охир расидани мӯҳлат барои омодагӣ, машварати парлумонӣ оғоз меёбад. Муаллим ҳамчун сухангӯи (спикер) Палата ба навбат баррасии ҳар як лоиҳаи қонунро даъват менамояд. Дар он қисме аз хонандагон барои ҳимояи лоиҳаи қонун сухан мекунанд, қисми дигарашон бошад бар зидди он. Вақте суханронӣ ба охир мерасад, ба ҳар як лоиҳаи қонун барои дастгирӣ намудан ё зид баромадан овоз дода мешавад. Вобаста ба қобилияту тавоноии хонандагон, Шумо метавонед корро дар парлумон идома диҳед (барои мисол, пешниҳод намудани маълумот, гузаронидани тағғироту иловаҳо ба лоиҳаҳои қонун ё пешниҳод намудан) ё ба ҳар як лоиҳаи қонун иҷозат диҳед, ки то пешниҳод шудан ба пуррагӣ муҳокима карда шаванд

ҶАДВАЛИ МУБОҲИСА

Категория	Ҳизби 1	Ҳизби 2	Ҳизби 3	Хол
Пешниҳоди масъалаҳо	Мавзӯи ҳамеша пешниҳодшаванда	Мавзӯи ҳамеша пешниҳодшаванда	Мавзӯи гоҳ-гоҳ пешниҳодшаванда	
Бо факту рақамҳо асоснок намудан	Истифода бурдани факту рақамҳои бештар барои асоснок намудани мавзӯъ	Истифода бурдани чанд факту рақам барои асоснок намудани мавзӯъ	Истифода бурдани миқдори ками факту рақам барои асоснок намудани мавзӯъ	
Эътимоднокӣ	Далелҳо равшан ва эътимоднок мебошанд	Далелҳо баъзан равшан ва эътимоднок мебошанд	Далелҳо гоҳ-гоҳ равшан ва эътимоднок мебошанд	
Кор бо даста	Аз тарафи аъзоёни даста босамар ва баробар истифода бурдани вақти ҷудошуда	75%-и вақти ҷудошуда барои суханронии як нафар аз аъзои даста	Истифодаи 100%-и вақти ҷудошуда барои суханронии як аъзои гурӯҳ	
Ташкилот	Водор намудани шунавандагон барои кушодашавии баррасӣ	Ҷалб намудани диққат Хотима бахшидани мубоҳиса	Шинос намудани мавзӯъ ва чанд манъкуниҳо дар мубоҳиса	

Супориши амалӣ:
Муаллими маърифати шаҳрвандиро зарур аст, то хонандагонро дар рафти суханронии умумӣ ё баромад намудан, бо ибораҳои муфид, дастурамалҳо ё рӯйхати он чизҳое, ки онҳо ба он ниёз доранд, таъмин намояд.

Дар истифода бо ин дастурамалҳо ва сарчашмаҳои иловагӣ аз шабакаи интернет ва Иштирокчиён нақшаҳои амалии худро оиди **«Фаъолияти ҷамъиятӣ, иштирок ва ташаббус»** бояд дар шакли муаррифи бо истифодаи Power Point тайёр намоянд.
Барои иштирокчиён:

1. Нақшаи амали худро ташкил дода, муайян намоянд, ки барои чи он муҳим аст.
2. Баромади худро дар шакли хаттӣ тайёр намоянд. Он бояд аз сарсухан, қисми асосӣ ва хулоса иборат бошад.
3. Ба се гурӯҳ ҷудо шуда, барои омодагӣ дар рӯзи баромад тайёрӣ бинанд ва пешакӣ ба ҳамдигар тақризҳои эҷодкоронаи худро диҳанд.

НАҚШАИ ДАРС	
Мақсад: Баланд бардоштани маърифатноки ва рушди имконоти ҷавонон	**Вазифаҳо:** -Ба ҷавонон омӯзонидани маҳорати аъзои фаъоли ҷамъият гардидани онҳо; -Омӯзонидани ҷавонон оиди чи гуна муносибат намудани онҳо бо одамони калонсол;

Вақт	Фаъолият	Сарчашмаҳо
5 дақиқа	Аз қайд гузаронидани иштирокчиён	Дафтар барои қайд
10 дақиқа		
15 дақиқа	Қисми 1: Рушди имконоти ҷавонон ва ҳуқуқҳои инсон	.
20 дақиқа	Бозии 1: Манифести ҳуқуқҳои ҷавонон Мақсад: Баланд бардоштани сатхи иттилоотнокии ҷавонон оиди Созишнома оиди ҳуқуқҳои кӯдак.	Флипчарт, маркерҳои ранга
20 дақиқа	Қисми 2: Чи тавр имконоти худро васеъ намуд?	
20 дақиқа	Бозии 2: Хати рост Мақсад: Ташкил намудани кори якҷоя ва боварӣ дар дохили гурӯҳ. Нишон додани он ки дастгирӣ чи тавр метавонад ба шахс барои дар ҳаёт ба «хати рост» рафтан кӯмак мерасонад.	Бандина барои бастани чашм
15 дақиқа	Қисми 3: Аъзои фаъоли ҷамъият гаштан	
10 дақиқа	Хулосабарорӣ	
115 дақиқа	**Вақти умумӣ**	

Мундариҷа

Барои муаллими курси маърифати шахрванди: Дар тахтаи синф (флипчарт) се калимаи заринро навиcед: рушди имконот, фаъолнокии чавонон ва иштирок. Аз иштирокчиён хоҳиш намоед, ки онҳо рӯйхати калимаю ибораҳои аз нигоҳи маънӣ ба ин се калима наздикро номбар кунанд. Ақидаҳои пешниҳод кардани иштирокчиёнро дар зери ин калимаҳои калиди нависед.

Рушди имконоти ҷавонон чист?
Рушди имконоти ҷавонон – ин равандест, ки ба туфайли он ҷавонон ба **маҳорату имконот** соҳиб мешаванд ва ба ҳаёти шахсии худ ва ҷамъият таъсироти мусбӣ мерасонанд.

Фаъолнокии ҷавонон чист?
Фаъолнокии ҷавонон – ин иштироки фаъолу бевоситаи Шумо дар рушди махали зист ва умуман кишвар аст. Фаъолнокии чавононро дар халлу мухокимаи масъалахои гуногуни чомеа – дар муайян кардани проблемахо ва халли онхо, бехубд намудани шароити зисту-зиндагонии ахли чомеа, баланд бардоштани сатхи маърифатнокии наврасону-духтарон, сафарбар намудани чавонон барои нигох доштани мухити зист ва экологияи махал, мубориза алайхи нашъаманди ва гайра дидан мумкин аст.

Иштироки ҷавонон чист?
Иштироки ҷавонон – ин ширкат варзидани онҳо дар ҳамаи корҳои ҷамъиятӣ мебошад. Иштироки ҷавонон дар рушди шаҳрвандии фаъол хеле муҳим аст, зеро ки он ҳуқуқҳои иҷтимоии онҳоро бо масъулиятнокиашон ба мувозинат медарорад.

Ҷавононояндаи мо мебошанд!
Дар ҷаҳон се миллиард ҷавонони то сини 25-сола умр ба сар мебаранд. Ҷавонон 40% аҳолии Тоҷикистонро ташкил медиҳанд. Чавонони имруза дорои идеяҳои навтарин, кӯшишҳо ва имконотхои зиёд мебошанд. Боби 6 қонун дар бораи «Худидоракунии маҳаллӣ» ба ҷавонон имконият фароҳам меорад, ки онҳо қувваи пешбарандаи ҳаёти ҷамъиятӣ бошанд ва иштироки фаъолонаи худро дар рушди чомеахо ба рох монанд. Ин дарси маърифати шахрванди низ ба ҷавонон шароит фароҳам меорад, ки онҳо барои амалӣ гардонидани имконоти худ маҳорату малакаҳои заруририро соҳиб шаванд.

Муаллими маърифати шаҳрвандӣ метавонад аз хонандагон пурсад, ки оё онҳо худро дар ҷамъият фаъол ҳис менамоянд? Барои боз хам фаъолтар гардидан онхо чи бояд кунанд?

Қисми 1: Рушди имконоти ҷавонон ва ҳуқуқҳои инсон

Имконоти ҷавонон дар як қатор созишномаҳои байналмиллалӣ дарҷ гардидаанд. Муҳимтарини онҳо «Созишнома оиди ҳуқуқи кӯдак», ки Ҷумҳурии Тоҷикистон онро дар соли 1993 ба имзо расонидааст, мебошад.

«Созишнома оиди ҳуқуқ кӯдак» яке аз аввалин ҳуҷҷати ҳуқуқии байналмиллалӣ мебошад, ки доираи пурраи ҳуқуқҳои инсонро дар бар мегирад: шаҳрвандӣ, фарҳангӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ ва иҷтимоӣ.

Дар соли 1989, сарварони ҷаҳонӣ ба қароре омаданд, ки кӯдакон ба созишномаи махсус ниёз доранд, зеро ки ҷавонони то сини 18-сола нисбат ба калонсолон бештар ба ғамхорӣ

ва ҳимояи махсус эҳтиёҷ доранд. Сарварон низ хоҳиш доштаанд, то боварӣ ҳосил намоянд, ки ҳуқуқҳои кӯдакон дар тамоми ҷаҳон шинохта шаванд. Дар Созишнома ба назар гирифта шудааст, ки ҷавонони то сини 18-сола ҳуқуқи иштирок дар кабули карорро доранд. Ин доштани ҳуқуқи онҳоро барои ибрози назар намудан, баёни фикру андешаҳои худ дар рафти кабули карор ва пешниҳод намудани маълумоту идеяҳоро тасдиқ менамояд.

Дар поён чанде аз бобҳои ин созишномаи байналмиллалӣ, ки дар онҳо масъалаҳои ҳуқуқ ва рушди имконоти ҷавонон баррасӣ карда шудаанд:

Моддаи 12
1. Давлатҳои иштироккунанда ба кӯдак, ки ба андешаҳои шахсии худро ифода намудан кодир аст, ҳуқуқ барои озодона ифода намудани он андешаҳо дар ҳалли масъалаҳои ба кӯдак дахлдошта, диҳанд. Фикру андешаҳои кӯдак дар асоси синну сол ва балоғатрасии ӯ ба назар гирифта мешаванд.

2. Бо ин мақсад, кӯдак бояд бо имконоти махсус барои шунида шудан дар рафти ҳамаи тафтишоту музокироти судӣ ё маъмурӣ, ки ба кӯдак бевосита ё ба воситаи намоянда ва ё идораҳои дахлдор дахл доранд, дар асоси меъёрҳои қонунгузории миллӣ таъмин карда шавад.

Моддаи 15
1. Давлатҳои иштироккунанда ҳуқуқҳои кӯдакро ба озодии ҷамъиятҳо ва озодии ҷамъомадҳои осоишта эътироф менамоянд.

2. Ҳеҷ ягон монеа дар тадбиқи ин ҳуқуқҳо набояд ҷой дошта бошад, бо истиснои онҳое, ки дар қонун муайян карда шудаанд ва барои ҷомеаи демократӣ зарур мебошанд, ба манфиати амнияти миллӣ ва ҷамъиятӣ, тартиботи ҷамъиятӣ, ҳифзи тандурустӣ ё ахлоқӣ ва ё ҳимояи ҳуқуқу озодии дигарон.

Моддаи 31
1. Давлатҳои иштироккунанда ҳуқуқи кӯдакро ба истироҳат ва фароғат, бозӣ ва иштирок дар чорабиниҳои вақтхушкунанда, дар мувофиқа бо синну сол ва иштироки озод дар ҳаёти фарҳангӣ ва санъат эътироф менамоянд.

2. Давлатҳои иштироккунанда ба хуқуқҳои кӯдак эҳтиром зоҳир намуда, барои иштироки пурра дар ҳаёти фарҳангию эҷодӣ дастгирӣ менамоянд ва барои пешниҳод намудани имконот барои фаъолиятҳои фарҳангӣ, эҷодӣ, истироҳат ва фароғат мусоидат менамоянд.

<u>*Бо иштирокчиён хар як моддаи Созишномаро дар алохидаги мухокима наоед ва бовари хосил намоед,ки чавонон мохияти ин моддахои Созишномаро хуб фахмиданд.*</u>
<u>*Як маротибаи дигар кайд намоед,ки ин «Созишнома оиди ҳуқуқи кӯдак» дар рушди имконоти чавонон накши мухимро мебозад.*</u>

Бозии 1: «Манифести ҳуқуқҳои ҷавонон»
Дар охири боб муфассалан ба замима нигаред.

Қисми 2: Чи тавр имконоти худро васеъ намуд?

Рушди имконот консепсияи гуногунҷабҳа ва серамал буда наметавонад аз тарафи ягон фаъолияти махсус маҳдуд карда шавад. Он ҳавасмандии ҷавононро барои баёни назар намудан, дар сатххои мухталиф ҷалб шудан ва иштирок намудан дар раванди қабули карор тақозо менамояд. Чандин зинаҳои гуногун мавҷуданд, ки ҷавонон тавассути онхо ба ҷамъият ҷалб карда шаванд:

- Ташкил намудани чорабиниҳои варзишӣ;
- Иштирок кардан дар чорабиниҳои ғайримактабӣ;
- Ҳамроҳ шудан ба ҷамъомаду шӯроҳои ҷамоат;
- Ҷалб шудан ба воситаҳои ахбори омма;
- Хамкори бо созмонхои чамъиятии махали ба сифати шахси ихтиёрӣ ё таҷрибаомӯз;
- Иштирок варзидан дар амали гардидани лоиҳаҳо ва хаёти ҷамъиятӣ;
- Мубодилаи афкору таҷриба намудан барои кӯмак ба ҷамъият, ҳамсолон ва калонсолоне, ки хоҳиши шуморо гӯш кардан доранд;
- Иштирок намудан дар равандҳои гуногуни қабули карор.

Барои ҷавононе, ки мехоҳанд имконоташонро рушд диҳанд ва дар корҳои ҷамъиятӣ иштироки фаъолона дошта бошанд, чанд усулу воситаҳое вуҷуд доранд, ки бо ёрии ин усулу воситаҳо онҳо метавонанд ба мақсадҳои пешгузошта ноил гарданд:

Иттилоот. Барои он ки масъала ҳаллу фасл карда шавад, шахси ҷавонро зарур аст, то ки дар бораи он дониш дошта бошад. Ӯро зарур аст, ки мақолаҳои газетаро хонад, аз интернет ҷустуҷӯ намояд ва аз дигар мутахассисон иттиллоъ гирад. Вақте ҳис менамоед, ки иттилооти кофӣ доред, кушиш намоед, ки онро иброз намоед: бо рафиқон, аъзоёни оила ва ҷамъият мубодилаи назар намоед. Дар ин холат, вакте, ки онхо дар бораи масъалахои ба Шумо мухим огох хастанд, метавонанд дастгирикунандагони бузурги Шумо гарданд.

Ҳимоя. Шахси ҳимоятгар ба манфиат ё ҳимояи масъала ё шахс сухан мекунад. Ба туфайли ҳимоя, ҷавонон метавонанд ба ҷиҳатҳои махсусе, ки ҷамъият ба он ниёз дорад, диққат диҳанд. Ба нишон гирифтани амалдорони маҳаллӣ ва сарварони ҷамъияти тавассути муколама ошкоро ва шаффоф оиди воситаҳо ва имкониятҳо метавонад ба ҷавонон барои дастгирӣ ёфтан аз тарафи шахсони асосӣ ва таъғиротҳое, ки онҳо дар ҷамъияти худ дидан мехоҳанд, кӯмак расонад. Принсипҳои ба ин монанд дар масъалаҳо, ки ҷавонон бо онҳо дар арсаи миллӣ рӯ ба рӯ мешаванд, тадбиқ карда мешаванд. Ба туфайли ҳимоя, ҷавонон метавонанд овози худро дошта бошанд ва ба нишон расонанд.

Зиёд намудани маблағгузорӣ. Барои бевосита ҳал намудани проблемаҳои ҷавонон, маблағгузорӣ лозим аст. Барои ба даст овардани маблағгузорӣ, ҷавонон метавонанд ба ҳукумат, донорҳои инфиродӣ, соҳибкорони маҳаллӣ, ҳатто ташкилотҳои ҷамъиятии маҳаллӣ дархостхо пешниҳод намоянд. Новобаста аз шакли ҷамъоварии маблағ ҷавонон дар раванди рушд нақши муҳим мебозанд ва ҳисси рушд намудани имконоти худро васеъ менамоянд

Бо иштирокчиён дар бораи истифодаи ин усулхои дар боло оварда шуда дар сатхи гуногун – дар фаъолияти чамоатхо, дар сатхи миллию байналмилали сухбат гузаронед. Кушиш намоед, ки чавонон дар бораи имкониятхои мавчуда, инчунин бартарию камбудии ин усулхо бештар сухан ронанд.

Бозии 2: «Хати рост»
Дар охири боб муфассалан ба замима нигаред.

Ҳамкориҳои байни ҷавонон ва калонсолон

Барои он, ки «овози» ҷавонон шунида шавад ва дар корҳои ҷамъиятӣ иштироки онхо самаранок шавад, бояд бо одамони калонсол дар алоқаи зич бошанд, аз онхо бештар маслихатхо пурсанд ва табодули афкор кунанд.

Ҳамкориҳои байни ҷавонон ва калонсолон – ин муносибатҳои байнинаслӣ аст ва онхо ба принсипҳои баробарӣ асос ёфтаанд. Хамаи ин муносибатҳо аз ҳамдигар омӯхтан ва ба ҳамдигар гӯш карданро дар бар мегирад.

Ҳамкориҳои байни ҷавонон ва калонсолон ба ҷавонон имконият медиҳанд, ки:

- ошкоро фикру андешаҳои худро ифода намоянд;
- ба калонсолон эҳтиром зоҳир намоянд;
- ба корҳои хайр даст зананд;
- роҳҳои ифодаи имкониятҳои эҷодии худро дарёбанд;
- бештар мунаққидона фикр намоянд;
- шахси арзишманди лоиҳа ва ҷамъият бошанд.

Муаллими курси маърифати шахрвандиро зарур аст, ки бо чавонон оиди то, чи андоза мусби будани муносибатхои худ бо калонсолон мухокимарони кунад. Оё чавонон хис менамоянд,ки овози калонсолон шунида шуда, эхтиром карда мешаванд? Чавонон барои боз хам мустахкам намудани муносибатхои худ бо калонсолон боз чи корхоро бояд анчом диханд?

Хулосабарорӣ
Ҷавонон идеяҳо ва қувваҳои заруриро барои инкишоф додан ва пеш бурдани ҳаёти ҷамъиятӣ доро хастанд. Қонунҳои амалкунандаи Чумҳурии Тоҷикистон ва «Созишнома оиди ҳуқуқи кӯдак» ба ҷавонон шароит фароҳам меоранд, ки дар раванди қабули карор ва ҳаёти ҷамъиятӣ иштироки фаъолона намоянд. Ҷавонони тоҷикро мебояд ин имкониятҳоро ҳаматарафа истифода баранд ва бо ҳукуматҳои маҳаллӣ барои беҳбуд сохтани ояндаашон кор баранд. Чи тавре, ки собиқ президенти ИМА Теодор Рузвелт гуфтааст: «Даврони пирӣ ба мисли ҳамаи чизҳои дигар аст. Барои ба муваффақият ноил шудан, шумо бояд фаъолиятро аз овони ҷавонӣ оғоз кунед.»

Вазифаи хонагӣ
Ҷавононро зарур аст, ки нақшаи амали шахсии устувор намоянд. Дар нақша бояд қисмати нав оиди рушди имконот ҷой дода шавад. Дар ин қисми нақша, ҷавонон бояд мисолҳои мушаххасро оиди истифода бурдани мавзӯи рушди имконот муайян намоянд. Бо ин роҳ, онҳо ба мақсадҳои дар нақша пешниҳод гардида, муяссар мешаванд. Мисолҳо бояд кисматхои зеринро дар бар гиранд:

- Нақшаҳо барои ташкил намудани мухокимахо бо намояндагони макомотхои маҳаллӣ дар алоҳидагӣ ё якҷоя бо гурӯҳ;
- Ҷустучуи дастгирӣ аз тарафи волидайн, дӯстон ё хешовандон, бо дар назардошти фаъолияти шахсӣ.
- Дархост намудани маблағгузориҳо аз ташкилотҳои маҳаллӣ ё шахсони алоҳида барои дастгирӣ намудани ташаббуси ҷавонон.

Замима

Бозии 1: «Манифести ҳуқуқҳои ҷавонон»

Мақсад: Ба чавонон кумак расонидан барои хубтар фахмидани хукукхое, ки аз тарафи «Созишнома оиди хукуки кудак» химоя карда мешаванд.

Пас аз мутолиа намудани бобҳои 12, 15 ва 31 «Созишнома оиди ҳуқуқи кӯдак», хонандагон ба чаҳор гурӯҳ тақсим карда мешаванд. Ин маълумотро истифода бурда, ба ҷавонон имконият дода мешавад, ки онҳо лоиҳаи «Манифести ҳуқуқҳои ҷавонон»-ро барои Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиб диҳанд. Бо назардошти он, ки Созишнома ба ҳамаи соҳаҳои ҳуқуқи кӯдакон: шаҳрвандӣ, фарҳангӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ ва иҷтимоӣ дахл дорад, аз ҳар як гурӯҳ хоҳиш карда мешавад, то онҳо оиди соҳаҳои гуногуни ҳуқуқи кӯдак мақола (дар маҷмӯъ 5 мақола) нависанд. Хонандагон мақолаҳои худро муқоиса намуда, оиди фарқият ва монандии онҳо муҳокима ташкил медиҳанд.

Сониян, мақолаҳо иваз карда мешаванд (агар онҳо ба ҳамдигар бисёр монанд бошанд) ва ба лоиҳаи умумӣ бо мақсади истифодаи якҷои ҳуҷҷатҳо бо сарварони ҷамъиятии маҳаллӣ, омӯзгорон ва волидайн барои дастгирӣ ёфтани ҷавонони маҳаллӣ дар соҳаи маълумотгирӣ ва имкониятҳои бо кор таъмин шудани онҳо, ҳамроҳ карда мешаванд.

Бозии 2: «Хати рост»

Мақсад: Ташкил намудани кори якҷоя ва фарохам оварадни фазои боварӣ дар дохили гурӯҳ, нишон додани он ки дастгирӣ чи гуна метавонад ба шахс барои дар ҳаёт ба «хати рост» рафтан кӯмак мерасонад.

Шахсони ихтиёриро даъват намоед, ва аз онҳо хоҳиш намоед, ки оҳиста-оҳиста дар хати рост дар майдони таҷрибавӣ роҳ гарданд. Пеш аз бо хати рост роҳ рафтан, ба чашми онҳо бандинае бандед ва онҳоро чанд маротиба гардиш (тоб) диҳед. Бо ин усул онҳо бояд то нуқтаи дигари тарафи муқобил расида раванд. Аз аъзоёни дигари гурӯҳ хоҳиш намоед, ки хомӯш бошанд ва ба иштирокчиёни бозӣ бо ин ё он дастуре кӯмак нарасонанд. Илова бар ин, онҳо на бояд ба иштирокчиёни бозӣ даст расонанд ва рохнамои кунанд. Вақте шахси бозикунанда ба нуқтаи муқобил мерасад, аз ӯ хоҳиш намоед, ки бандинаро аз чашмаш кушояд.

Муқоиса намоед, ки то чи андоза ӯ ба мақсади пешгузошта ноил шуд. Аз ӯ пурсед, ки ҳангоми аз тарафи дигарон дастуру кӯмак нагирифтан, худро чи гуна ҳис кард. Аз ӯ хоҳиш намоед, ки бандинаро иваз кунад ва машқро такрор намояд. Дар ин вақт ба дигар иштирокчиён иҷозат дода мешавад, ки ба ӯ ба таври шифоӣ маслиҳат диҳанд. Дар ин ҳолат низ дигарон на бояд ба шахси бозикунанда даст расонанд.

Сониян, дар охир, аз шахсони ихтиёрӣ хоҳиш намоед, ки машқро бо доштани дастони дигарон ҳамчун роҳбалад, такрор намояд.
Дар вакти муҳокимаи бози ба саволҳои зерин махсус истода гузаред:

- хангоми иҷро намудани машқ дар ҳолатҳои гуногун худро чи гуна ҳис намуданд?
- Оё дар хама холат худро эмин хис менамуданд?
- Чи тавр ин бози ба ҳаёти воқеӣ наздикӣ дорад?

- Шумо боре каси дигарро барои бо «хати рост» рафтан кӯмак расонида будед? Кай? Чи гуна кӯмак расонидаед?

  Муаллим метавонад, инчунин дигар саволхои дар натиҷаи бози ба миён омадаро низ муҳокима намояд ва хулосаҳо барорад.

НАҚШАИ ДАРСӢ

Мақсадҳо:
- Омода намудани иштирокчиён ба фаъолияти мустакили пешсафи;
- Муфассал шарҳ додани маводҳои дар давоми даҳ ҳафта гузаронидашуда;

Вазифаҳо:
- Ба иштирокчиён дастрас намудани иттилоот дар бораи фаъолияти гуруххои ташаббускор ва ташкилотҳои чамъияти;
- Инкишоф додани қобилияти ҷавонон барои пешниҳод намудани идеяҳои аслӣ ва нав дар корҳои чамъиятӣ;
- Баланд бардоштани огоҳии ҷавонон оиди иштироки фаъолонаи онҳо дар ҳаёти ҷомеа

Вакт	Фаъолият	Сарчашмаҳо
10 дақиқа	Аз қайд гузаронидани иштирокчиён. Такрори мухтасари дарси гузашта ва омодаги ба дарси нави хотимави.	Дафтари синф
20 дакика	Асосхои фаъолияти гуруххои ташаббускор ва созмонхои чамъияти.	Флипчартхо, маркерхои ранга
15 дакика	Фаъолияти созмонхои чамъиятии байналмилали. Лоихахо ва амалиётхо барои рушди чомеахо, сахми фаъолиятхои ихтиёри.	
30 дақиқа	Такрори мухтасари курс ва хулосаҳо дар гуруххои хурд.	Филипчартҳо, маркерҳо, қоғазҳои рангаи часпак
100 дақиқа	Пешниҳод намудани нақшаҳои амали шахсӣ:	Флипчартҳо
20 дақиқа	Баҳогузорӣ кардан ва ҷамъбаст намудани курси маърифати шахрванди	Варақаи баҳогузорӣ
5 дақиқа	Супоридани сертификатҳо Ҷашн гирифтани ба охиррасидани курс Хотимаи курс	Сертификатҳо
150 дақиқа	**Вақти умумӣ**	

Мундариҷаи дарс.
Пеш аз огоз намудани дарси охирини курси маърифати шаҳрвандӣ ба иштирокчиён маълумоти мухтасар оиди мавзуъҳои дарси охирин пешкаш намоед.
Дарсро аз додани иттиллоот дар бораи фаъолияти гуруҳҳои ташаббускори маҳалҳо огоз кунед. Дар вакти муаррифии худ метавонед саволхои кушодро истифода кунед ва чавононро ба мубоҳиса чалб намоед.

Гуруҳҳои ташаббускори маҳаллӣ дар натиҷаи амалӣ гаштани лоиҳаҳои гуногуни ташкилотҳои маҳаллӣ ва байналмилали «тавлид» шудаанд. Гуруҳҳои аввалини ташаббускор солҳои 1995-2000 дар ноҳияҳои мақсадноки лоиҳаҳо созмон дода шуда барои амали кардани лоиҳаҳои хурди маҳал чалб карда шудаанд. Доираи фаъолияти гуруҳҳои ташаббускор хеле васеъ буда аз таъмир намудани роҳу-купрукҳо, мактабҳо, тоза намудану барқарор кардани қубурҳои обгузар, баланд бардоштани сатҳи маърифатнокии модарони ҷавон ва паст кардани сатҳи касалиҳои сирояткунанда ва ғайраҳо иборат аст. Гурӯҳҳои ташаббускор одатан аз шахсони ихтиёрии фаъоли ҷомеаҳо иборат буда барои фаъолияти онҳо дар қайди мақомотҳои адлия номнавис шуданашон шарт нест. Аъзоёни гурӯҳҳои ташаббускори маҳалҳо синну-соли гуногун ва равиши фаъолияти гуногун дошта метавонанд.

Махсус қайд кардан лозим аст, ки қисми зиёди аъзоёни гурӯҳҳои ташаббускорро занону духтарон ташкил менамоянд ва то имруз фаъолияти худро давом дода истодаанд. Бо ташаббуси ин гуна гурӯҳҳои ташаббускор бисёр масъалаҳои ҳалталаб дар сатхи деҳа ва ҷамоатҳо роҳи ҳалли худро ёфтаанд.

Инчунин қисми зиёди ин гурӯҳҳо солҳои охир ҳамчун созмонҳои ҷамъияти аз қайди мақомотҳои адлия гузашта мустақилона фаъолияти худро пеш бурда истодаанд.

Созмонхо/ташкилотҳои ҷамъиятии Тоҷикистон қисми муҳим ва ҷудонопазири равандҳои демократии кишвар мебошанд. Имруз шумораи созмонҳои ҷамъиятии Тоҷикистон аз 2 500 зиёд буда онҳо дар асоси Оинномаи худ дар чорчӯбаи конунгузории Ҷумхурии Тоҷикистон мустакилона фаъолият бурда истодаанд.
Равиши фаъолияти созмонҳои ҷамъияти гуногун буда накшаҳои пешгузоштаи худро бо дастгирии грантии ташкилотхои байналмиллали пеш мебаранд. Хангоми амали намудани фаъолияти худ бевосита бо макомотхои махаллии давлатии гуногун хамкори менамоянд.
Дар ин созмонҳои ҷамъияти дар катори кормандони асоси ихтиёриён низ фаъолият мебаранд. Ин имконияти хеле хуб барои чавонони имруза буда, барои фаъолияти мустакилонаи худро ҳамчун пешсаф ба роҳ мондан мусоидат мекунад.

оло дар Тоҷикистон дар қатори созмонхои ҷамъиятии махали ташкилотхои гуногуни байналмиллаи низ фаъолият мебаранд. Ҷавонон имруз метавонанд аз фаъолияти онхо аз тарики сомонахо ва чорабинихои ин созмонхо бохабар бошанд ва аз он имкониятҳо истифода баранд. Қобили қайд аст,ки имрузҳо барномаҳои зиёд барои ташаббускории ҷавонону духтарон дар кишвари мо амали шуда истодаанд ва ҷавонон бояд аз ин барномаҳо огоҳи дошта бошанд.

Дар анҷоми муаррифии худ оид ба фаъолияти созмонҳои ҷамъиятӣ, ба муҳим будани курси маърифати шаҳрванди, фаъолияти ихтиёри ва имкониятҳои иштироки ҷавонон дар ҳаёти ҷомеа қайд карда гузаред.

Ба саволҳои иштирокчиён ҷавоб диҳед ва ба қисмати дигари дарс гузаред.
Дар ин қисмат бо иштирокчиён такрори мухтасари курсро дар гурӯҳҳои хурд муҳокима карда бояд хулосаҳо бароред.

Иштирокчиёнро ба 4 ё 5 гурӯҳи хурд тақсим намуда ба онҳо вазифаро фаҳмонед.
Вазифа: Ҳар як гурӯҳ бояд ба хотир оварад, ки, аз курс чи омӯхтанд ва он донишу малакахои гирифтаи худро бо кадом роҳҳо дар ҳаёти худ истифода мекунанд фикру ақидаашонро баён намоянд.
Барои ҳар як гурӯҳ варақҳои ватман ва маркерҳои ранга пешкаш намуда барои иҷрои вазифа вақти муайян ҷудо кунед.
Баъди ба анҷом расидани кор дар гурӯҳҳои хурд муаррифии гурӯҳҳоро гузаронед, ба онҳо имконият диҳед, ки ба саволҳои худ ҷавоб гиранд ва хулосаҳо бароранд.
(Қоидаҳои кор дар гуруҳҳои хурдро ба хотир биёред ва истифода кунед).

Ба хулосаҳои гурӯҳҳои хурд оиди истифодаи донишу-малакаҳои дар курс гирифтаашон такя карда, қайд намоед,ки барои иштироки фаъолонаи ҷавонон дар ҳаёти ҷомеа ба онхо зарур меояд,ки нақшаи амали худро тартиб диҳанд.

Нақшаи амалии шахсӣ.
Эзоҳ. С*упоришро ба иштирокчиён фаҳмонида, маводҳои 1 А ва Б-ро тақсим намоед. Агар вакти ичроиш барои хамаи иштирокчиён кифоя набошад, ин машгулиятро метавонед, хангоми дарси тачрибави давом дода ба анчом расонед. Аз руи нақша ба хар як иштирокчи то 5 дакика вакт бояд чудо карда шавад.*

БА НАҚША ГИРИФТАНИ АМАЛ ЧИСТ?

Ба нақша гирифтани амал – ин равандест, ки ба Шумо барои мутамарказ кардани фикру андешаҳо кӯмак мерасонад. Он имконият медиҳад, ки Шумо кадом иқдомҳор барои ноил шудан ба мақсадҳои мушаххаси пешгузошта, меандешед. Он ифодаест, ки Шумо чиро дар давоми муддати додашуда, ба даст меоред.

Тайёр намудани нақшаи амал – ин роҳи хубест, ки барои муяссар шудан ба мақсадҳои дар ҳаёт гузошташуда: аз оянда натарс, барои ба нақша гирифтани он шурӯъ намо, кӯмак мерасонад.

Банақшагирии амал қадамҳои зеринро дарбар мегирад:

- муайян намудани мақсаду маромҳои Шумо;
- гузоштани мақсадҳо, ки онҳо амалишаванда ва ченшаванда бошанд;
- муайян кардани иқдомҳои зарурӣ барои ноил шудан ба мақсадҳои гузошта;
- пешниҳод намудани мухлати муайян барои ба даст овардани натиҷа;
- доштани нақшаи Б;

НАМУНАИ БАНАҚШАГИРИИ АМАЛ

Банақшагирӣ – ин раванди силсилавӣ мебошад ва вақте ки Шумо як давраро гузаштед, метавонед онро бори дигар ва аз аввал оғоз намоед. Ин ҷо чанд саволҳо, ки ҳангоми тартиб додани нақшаи амал бояд ба инобат гирифта шаванд:

- **Ҳоло ман дар куҷо қарор дорам?** Ин ҷо Шумо метавонед натиҷаҳо ва пешравиҳоро дида бароед ва худбаҳогузорӣ кунед.
- **Ман ба чи ноил шудан мехохам?дар куҷо будан мехоҳам?** Ин ҷо Шумо метавонед мақсадҳои худро муайян намоед.
- **Чи тавр ман метавонам ба мақсади худ ноил шавам?** Ин ҷо Шумо метавонед усулу воситаҳоеро, ки барои расидан ба мақсад заруранд, истифода баред ва мақсадҳои худро ба қисмҳои хурдтар (вазифахо) барои зудтар ба он ноил шудан тақсим намоед.
- **Бояд кадом чораҳоро андешам?**
- **Ҳоло ман ба кучо расидам?**

Қадамҳои асосӣ дар тайёр намудани нақшаи амал:

- мақсади равшан доштан («Ман дар куҷо будан мехоҳам?»);
- ба чи ноил шуданро аниқ донистан;
- тартиб додани рӯйхати натиҷаҳо;.
- ба он чизе, ки ҳоло иҷро менамоед, оғоз кардан;
- набудани зарурат ба ташкил додани нақшаи амал, ки пас аз шаш моҳ оғоз меёбад;
- аниқ муайян кардани икдомҳое, ки меандешед («Ман ба максадхои худ чи тавр бояд расам? Бо кадом роҳ?»). Фикр намудани ҳамаи он чизҳое, ки Шуморо барои ба мақсад расидан наздик мекунанд, муҳим нест, ки он хурд аст ё калон. Икдомҳои калонро ба қисмҳои хурд тақсим намоед, то ки онҳо барои шумо душвор дастрасшаванда нанамоянд.
- Барои ба максад ноил шудан монеаи бузургтарин чи мебошад?
- Чи метавонад ғайричашмдошт таъғир ёбад?

<u>Як нуктаи интиҳоиро пеш аз омода шудани ҷавонон кайд намоед: ҳар шахс бояд мақсаде гузорад ва дар бораи он ва роҳҳои ба он ноил шудан нависад. Мақсад чи гунае набошад, муҳим он аст, ки онро ҷавонон пеш гузоштаанд. Ин нишон медиҳад, ки онҳо ба чи кӯшиш менамоянд ва оиди чи менависанд. Агар ҷавонон ба мақсади гузошта ноил шаванд, аз онҳо хоҳиш намоед, ки мақсади дигарро пеш гузоранд ва дар бораи он нависанд.</u>

Маводҳо барои тақсим намудан 1 Б: Колаби пешкаш намудани нақшаи амали шахсӣ

Марҳамат шарҳ диҳед, ки Шумо дар бораи баромадҳо ҳангоми «Суханронии умумӣ, маҳорати мубоҳисакунӣ ва баромадкунӣ» чиро омӯхтед. Маҳорати худро бо тайёр намудани баромад оиди нақшаи амали шахсӣ намоиш диҳед:

Номи пурра:
Сана:

МАҚСАДИ МАН:	
БАРОИ ЧИ ИН БА МАН МУҲИМ АСТ:	
БАРОИ БА ИН НОИЛ ШУДАН МАРО ЗАРУР АСТ, КИ: *Рӯйхати иқдомҳое, ки Шумо меандешед, тартиб диҳед. Муфассал ва мушаххсабаён бошед!*	
Ман нақшаи амали худро оғоз менамоям, дар санаи:	Санае, ки ман онро ба итмом мерасонам, ба воситаи:
Қадами 1	
Қадами 2	
Қадами 3	
Қадами 4	
Қадами 5	
Бо кадом намуди проблемаҳо ё мушкилот ман бештар рӯ ба рӯ мешавам? Барои паси сар намудани проблемаҳо ман чи бояд кунам?	
Дар охир, ман интизорам:	А. Б. В.

Баъди ба анҷом расидани фаъолияти ҷавонон аз болои нақшаҳои амалии шахси шароит фароҳам биёред, ки бо тантана анҷоми курси маърифати шаҳрвандиро дар якчояги бо иштирокчиён кайд намоед.
 Аз иштирокчиён хоҳиш намоед, ки варақаи баҳогузориро пур намоянд (якеашро барои намуна худатон пур намоед).

Ба иштирокчиён имконият диҳед, ки оиди корҳои дар давоми курс кардаи дигарон миннатдорӣ баён намоянд. Дар ин маврид имконияти дар атрофии мизи мудаввар нишаста сӯҳбат карданро фароҳам намоед.
 Ба иштирокчиён миннатдори баён намоед ва онҳоро бо муносибати бо муваффақият ба анҷом расонидани курси маърифати шаҳрвандӣ табрик намуда, сертификатҳоро ботантана супоред.

Феҳрист

---

[i] Mario d'Agostino, Jochen Butt-Pośnik, Milena Butt-Pośnik, Pascal Chaumette, Üllу Enn, Heike Hornig, Nerijus Kriauciunas, "Coaching youth initiatives, Guide for Supporting Youth Participation", (http://www.salto-youth.net/downloads/4-17-938/coaching_guide_www.pdf), May 2006.